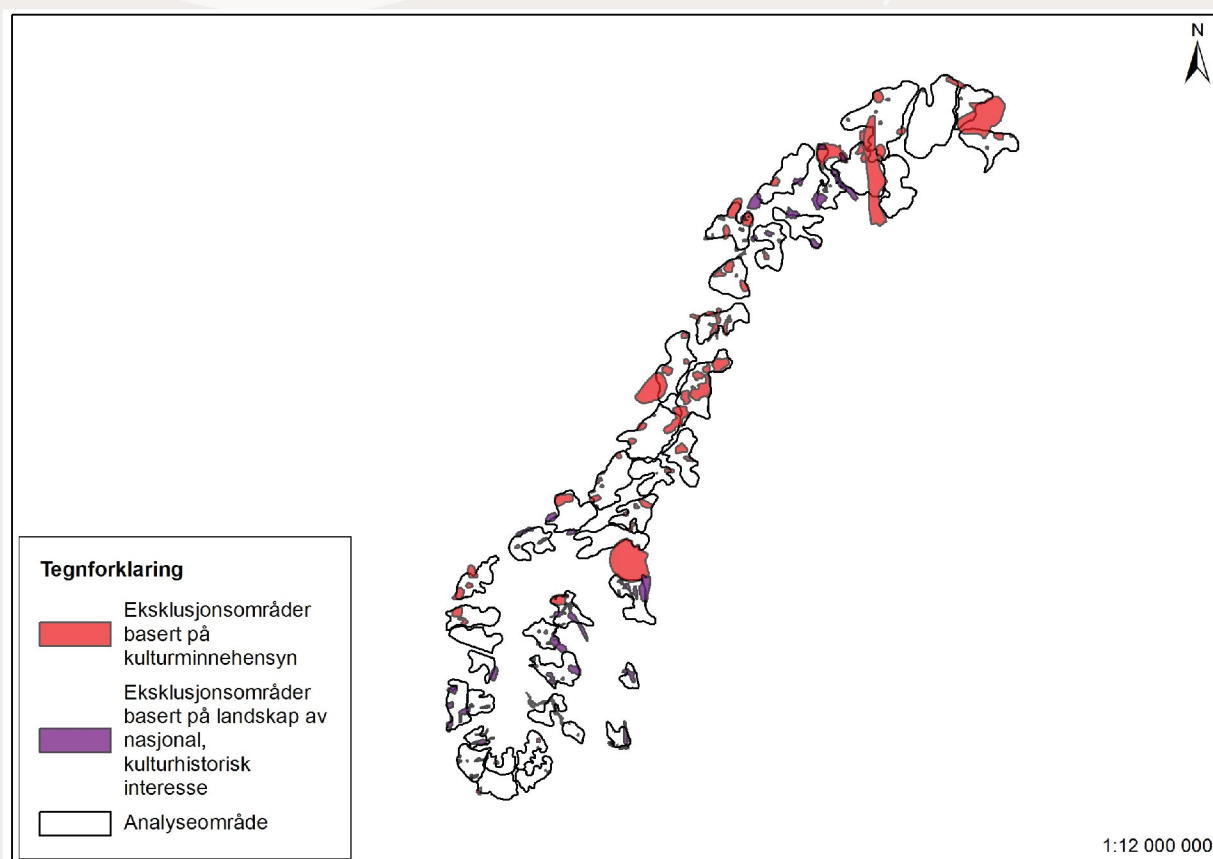
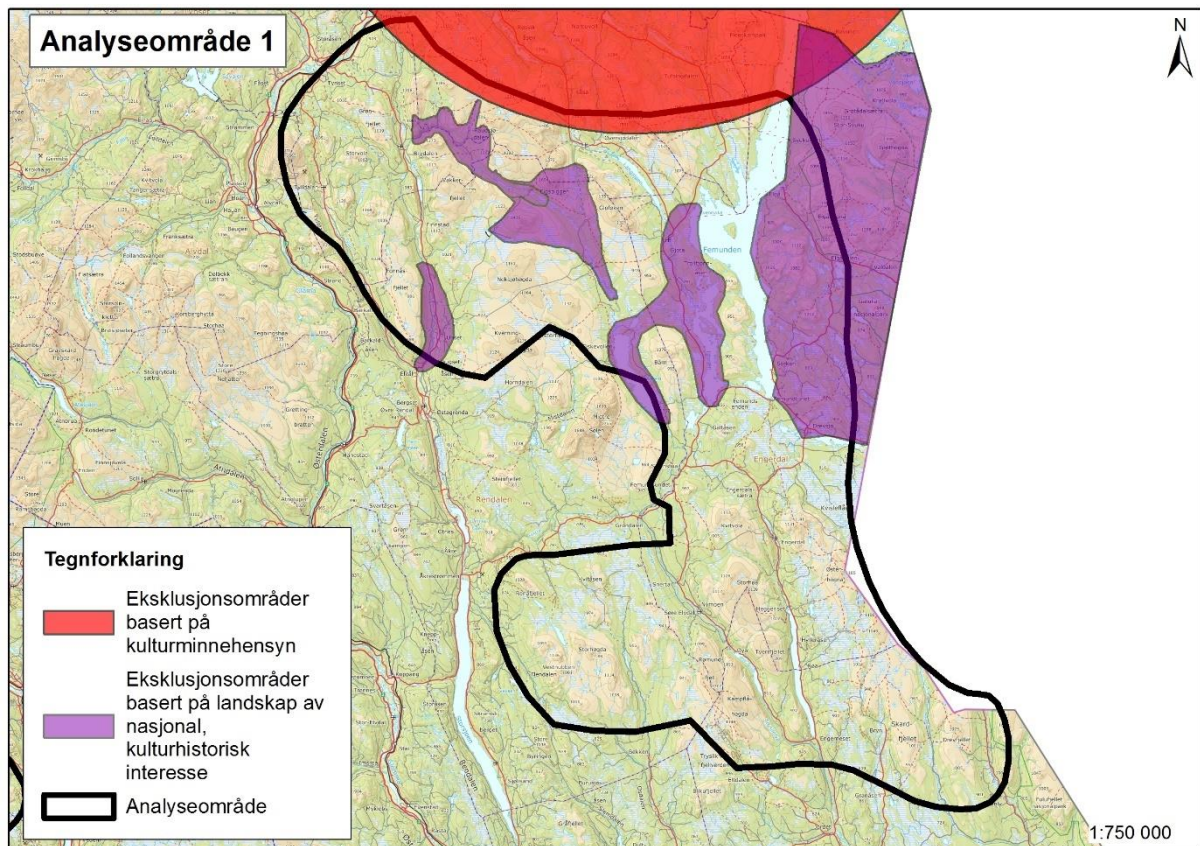

Riksantikvarens innspill til eksklusjonsrunde 3

Tema: Kultuminner og kulturmiljøer

ANALYSEOMRÅDE 1, Hedmark

Hele Cirkumferensen, privilegieområdet som ble gitt til Røros kobberverk av Christian IV i 1646, omfatter bergstaden med omkringliggende landskap og de viktigste gruveområdene samt Femundshytten, som representerer de fjerntliggende smeltehyttene, og vintertransportruten fra Tufsingdal over Korssjøen til Røros. Sagbekken ved Elgå var et damanlegg og sag under Røros kopperverk.

På Fiskevollen på vestsida av Sølensjøen er det gjort gravfunn fra vikingtid og det finnes skriftlige kilder som belegger bruk av denne fiskevollen i alle fall fra middelalder. Slike innlandsfiskevær er unike i europeisk sammenheng. De var en viktig del av næringsgrunnlaget for gårdene i bygda, der lotteiersystemet lå til grunn for fordelingen av ressursene.

I Spekedalen og Sølendalen ligger det et 6 km langt fangstanlegg med dyregraver, og her er det også graver og andre kulturminner som forteller om forhold mellom fangstfolk og bønder og kanskje mellom samer og norrøne. Nord for Spekesjøen er det et særegent kulturmiljø med seterdrift med fellesdrift og meierisameie. Det er også spor etter samiske boplasser og samisk bruk av området på 17-1800-tallet.

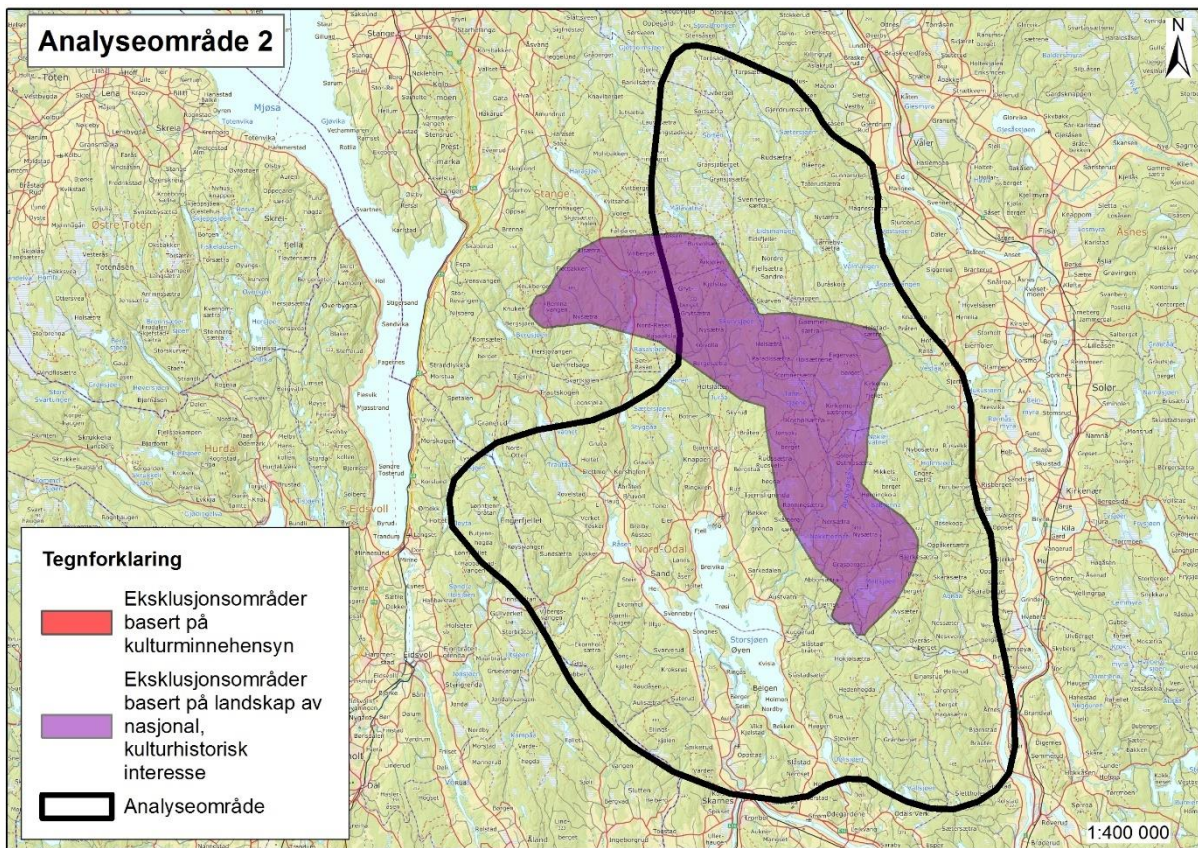
Spesifikke vurderinger av delområder:

Analyseområdet er trolig ment å være tegnet utenom Cirkumferensen og vintervegen, men noe av de sørligste arealene ligger likevel innenfor. Vintervegen har fått hard eksklusjon, mens Cirkumferensen ligger i myk eksklusjon. Det er veldig viktig at inngrep i eller i nærheten av verdensarvområdet ikke forringer de fremragende universelle verdiene som definerer verdensarven.

Sølendalen omfattes av hard eksklusjon, mens Spekedalen er tilnærmet uten eksklusjon. Fangstanlegget og setermiljøet som ligger her er en del av de foreslåtte KULA-områdene «Fangstlandskap» og «Fjellaldssetring» og må ekskluderes som en del av disse.

På østsiden av Femunden er det i hovedsak samiske kulturminner spredt rundt i landskapet. Det er graver, gammetufter og spor etter andre konstruksjoner knyttet til boplasser. Basert på det kunnskapsgrunnlaget vi har er det ikke mulig å avgrense større kulturmiljø innenfor analyseområdet, men hensynet til det samiske kulturlandskapet må tas ved å ekskludere hele KULA-landskapet «Samisk beitelandskap».

ANALYSEOMRÅDE 2, Hedmark

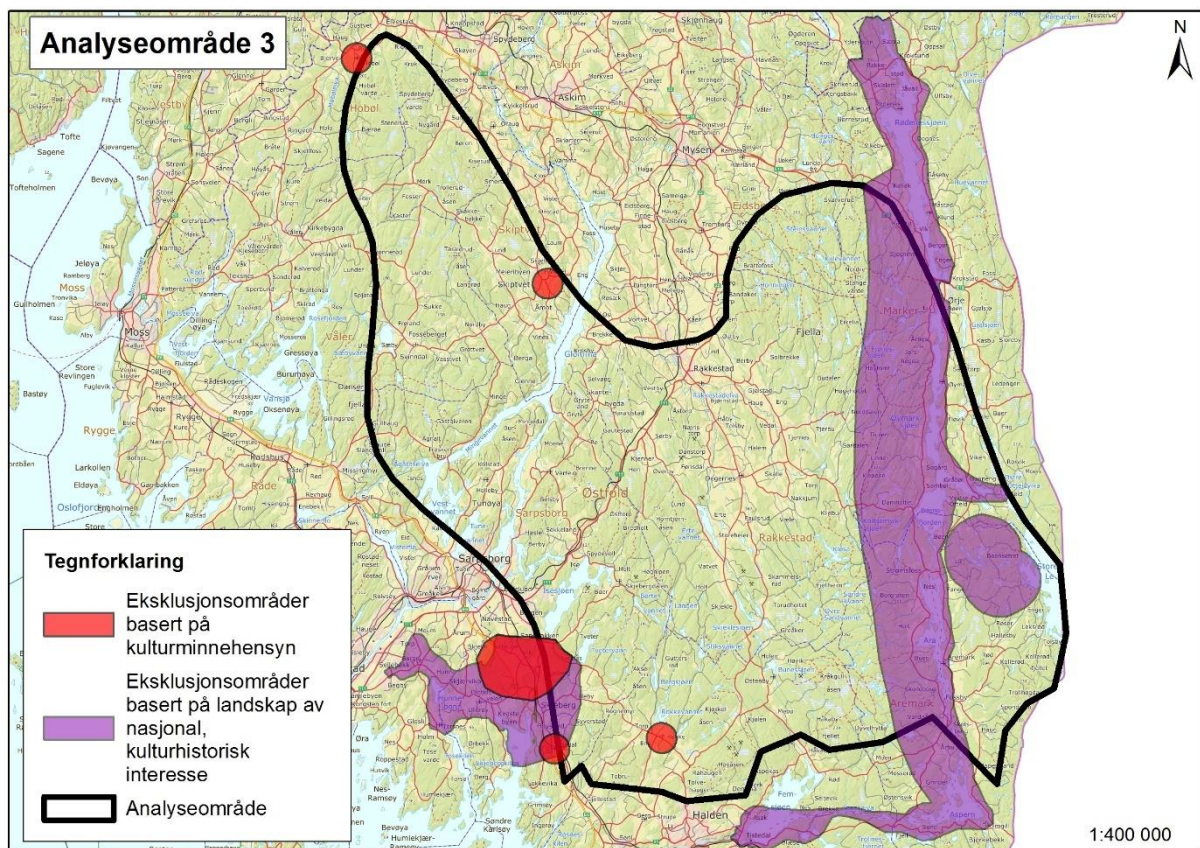

På østsiden av Storsjøen ligger det mange gamle setre. Setermiljøet her er kilder til tidligere tiders bruksmåter og ressursutnyttelse i utmark.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Setermiljøet har stor estetisk verdi og opplevelsesverdi samt kunnskapsverdi. Det er foreslått som KULA-område og må ekskluderes som en del av det landskapet. Sårbarhet for visuell påvirkning av eventuell vindkraftutbygging i ytterkanten av landskapet må vurderes mer spesifikt på saksnivå.

ANALYSEOMRÅDE 3 – Østfold

Skjebertsletta har en helt unik tetthet av helleristninger og utgjør et svært viktig kulturmiljø som også har lang kontinuitet i bosettingen og en rekke store gravfelt fra bronsealder og jernalder.

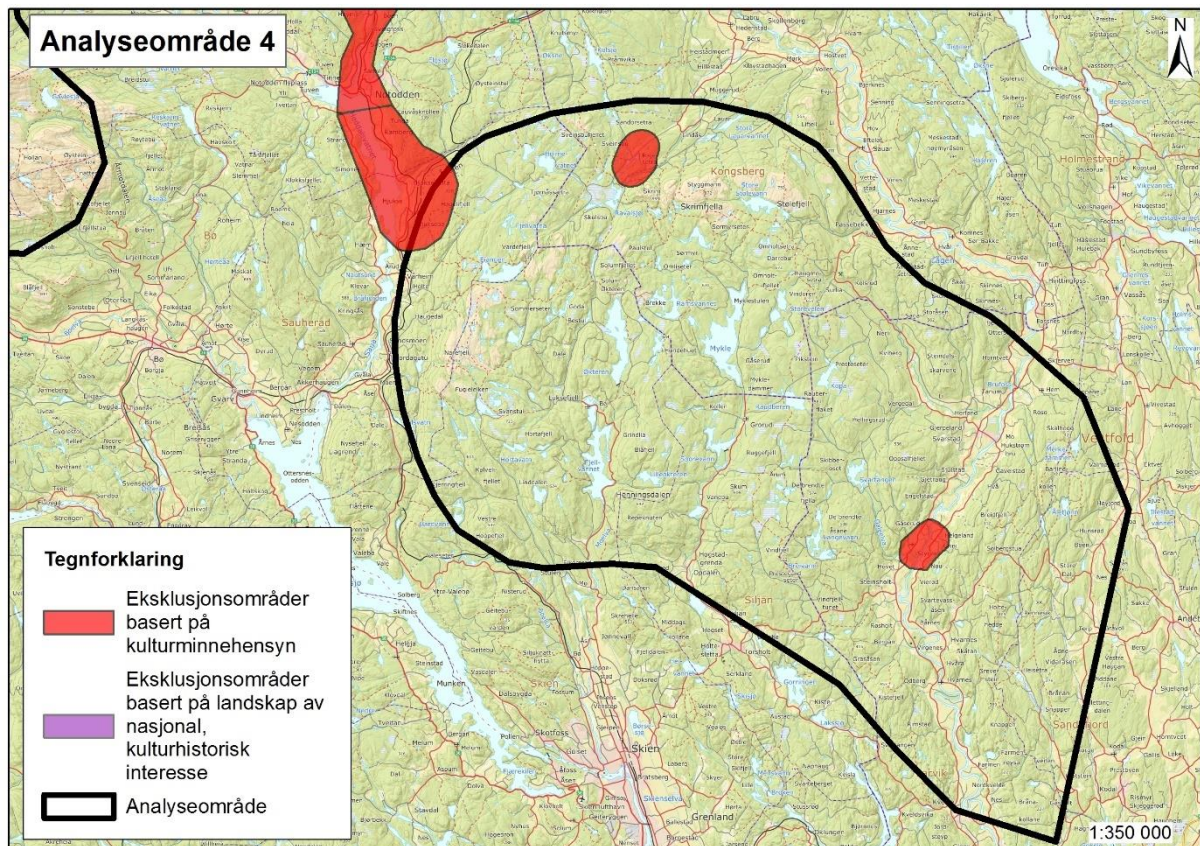
Østfold er rik på steinkirker fra middelalderen. De som er innenfor eller i tilknytning til analyseområde 3 er Rokke, Ingedal, Skjeberg, Skiptvedt og Hobøl.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Steinkirker fra middelalderen ligger som regel på fremtredende plasser i kulturlandskapet og er svært sårbare for forstyrrende elementer i form av master og liknende. Vindmøller må derfor unngås i middelalderkirkenes nære synsrand.

Opplevelsen av kulturminnene på Skjebertsletta henger tett sammen med landskapsoppfattelsen. Kulturmiljøet må derfor ekskluderes sammen med et areal som skjærer det for visuell påvirkning av eventuell vindkraftutbygging. Sletta inngår i KULA-området «Oldtidsveien-Skjebergsletta».

ANALYSEOMRÅDE 4, Vestfold, Buskerud og Telemark

Analyseområde 4 preges av skogkledte områder og åser, og kulturminnene er knyttet til utnytting av skogressurser og andre utmarksressurser. Tinnosbanen, som er en del av Norsk Hydro sin infrastruktur, går rett utenfor området i nordvest. Tinnosbanen, del av tidligere Bratsbergbanen, ble bygget for Norsk Hydros transport mellom Tinnos og Hjuksebø. Den ble offisielt åpnet i 1909 og var Norges første elektrifiserte, normalsporede jernbane. Banen er en del av infrastrukturen rundt Norsk Hydros kunstgjødselproduksjon som siden 2015 er innskrevet på UNESCOs verdensarvliste. Både banen og bygningene tilknyttet jernbanen er også vedtaksfredete kulturminner.

Rajesetra er ei skogsseter med bevart seterhus og deler av det åpne seterlandskapet, og representerer en utbredt type seter i dalbygdene i Buskerud. Kulturmiljøet er valgt ut som regionalt viktig og ble regulert til spesialområde bevaring i 2005. Innenfor kulturmiljøet er det også to større turisthytter som forteller om hvilken betydning turismen har hatt i området. Her er også forbindelse til Kongsberg Sølvverk.

Kulturmiljøet rundt Kjerrafossen har tradisjoner for laksefiske siden middelalderen, og det ligger et middelaldersk kirkested og flere store, gamle gårder i området rundt.

Spesifikke vurderinger av delområder:

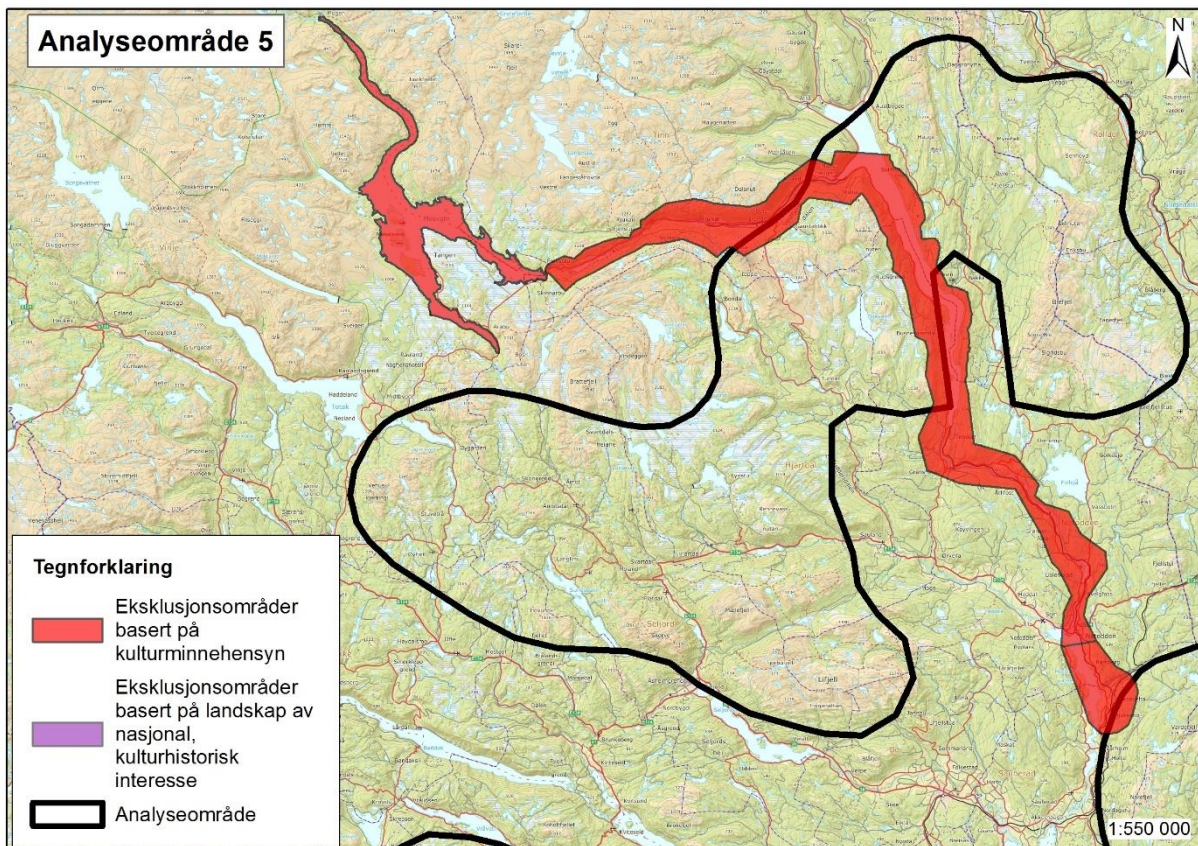
Tinnosbanen og de fredete arealene i tilknytning til denne ligger rett utenfor analyseområdet.

Eksklusjonsområdet går inn i analyseområdet fordi det omfatter et areal som skjermer kulturminnene for visuell påvirkning

Rajesetra omfattes i stor grad av myk eksklusjon, men eksklusjonsområdet omfatter noe mer areal som omkranser setermiljøet og skjermer for visuell påvirkning av eventuell vindkraftutbygging i tilstøtende områder.

Kulturmiljøet rundt Kjerrafossen omfattes av hard eksklusjon og regnes derfor som ivaretatt.

ANALYSEOMRÅDE 5, Telemark og Buskerud

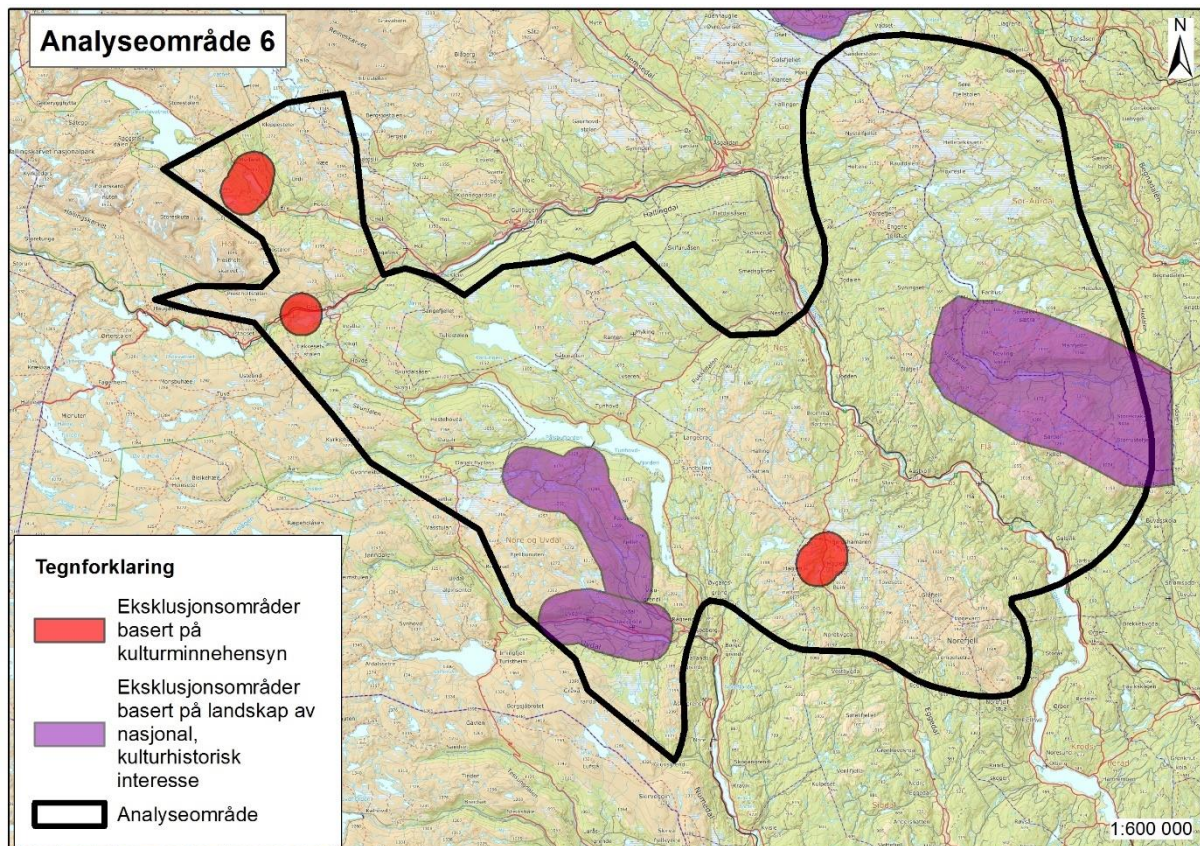

Innenfor analyseområde 5 ligger en del av Rjukan-Notodden industriarv. Dette kulturarvstedet ble innskrevet på UNESCOs verdensarvliste i 2015 og representerer virksomheter og næringer som har vært vesentlige for Norge som industrinasjon. På begynnelsen av 1900-tallet startet utnyttelsen av Norges enorme vannkraftressurser for å produsere elektrisk strøm. Dette dannet grunnlaget for pionerutvikling av storskala kjemisk industri.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Verdensarvområdet Rjukan – Notodden industriarv omfattes av hard eksklusjon, og buffersonen av myk eksklusjon. Det er viktig at ingen tiltak innenfor buffersonen eller i tilstøtende områder går på bekostning av de fremragende universelle verdiene som definerer verdensarven.

ANALYSEOMRÅDE 6, Buskerud og Oppland

Innenfor analyseområde 6 finnes det flere viktige kulturmiljø. Kulturmiljøet i Sudndalen viser sammenhengen mellom gårdsbosetning og bruk av utmarka, særlig forholdet mellom setring og jernutvinning. Ved Ustedalsfjorden ligger Fekjo gravfelt som er landets høyestliggende gravfelt fra vikingtid og det eneste vikingtidsgravfeltet igjen i øvre Buskerud. En gammel ferdselsvei går gjennom feltet, og kontakten over fjellet og nedover dalen var viktig i handelen med ulike varer, både fra mer sentrale jordbruksbygder i sør, men og vestfra over fjellet.

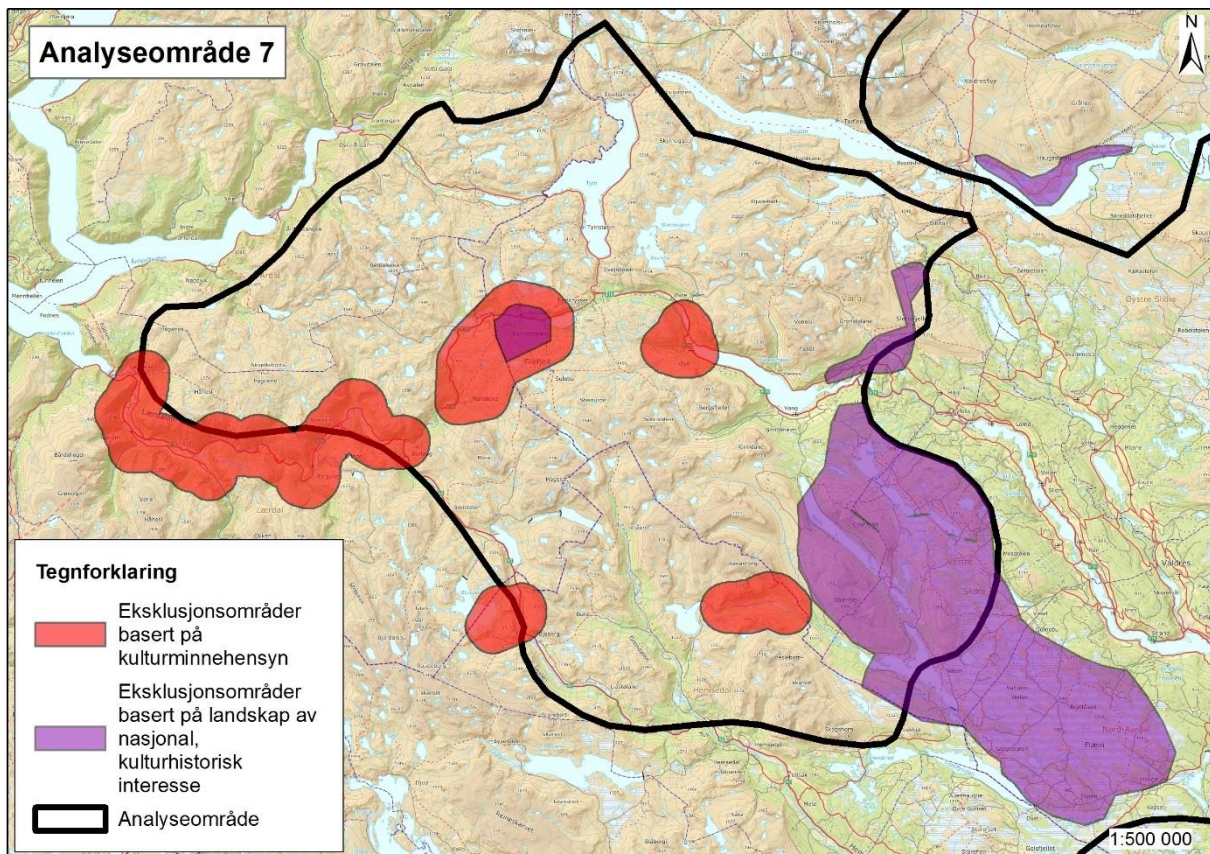
Haglebu er et kulturmiljø med 30 jernvinneanlegg, et par hundre kullgroper og en forhistorisk grav som tyder på at jernproduksjon og -bearbeiding har hatt stor betydning.

I Uvdal ligger Uvdal stavkirke som trolig ble bygget på slutten av 1100-tallet på samme sted som en tidligere kirke. Kirken har gått gjennom flere endringer opp gjennom tidene, og i 1656 ble hele kirken dekorert innvendig først gang. Mye av denne dekoren er bevart. Bygda rundt stavkirken har et stort antall tun med verneverdige bygninger typiske for fjellbygdene i Buskerud.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Både kulturmiljøet i Sudndalen, Fekjo gravfelt og Haglebu omfattes av myke eksklusjoner, men det må også ekskluderes noe mer areal rundt for å skjerme dem for visuell påvirkning fra eventuell vindkraftutbygging i tilstøtende områder. Det samme gjelder Uvdal kirkebygd, som også er foreslått som KULA-område.

ANALYSEOMRÅDE 7, Oppland og Buskerud

Innenfor analyseområde 7 er det store fjellområder og de fleste kjente kulturminnene er knyttet til setring og ferdsel, samt noe utnyttelse av fjellressurser.

Øye stavkirke med omgivelser er et kulturmiljø med flere historiske vegfar, deriblant Kongevegen.

Kvartsittbruddet Stongenuten tilhører en svært sjelden kulturminnetype fra steinalderen i Buskerud, og dette bruddet er det eldste, synlige eksempelet i fylket på førindustriell utnyttelse av lokalt råstoff. Kulturmiljøet har stor opplevelses- og kunnskapsverdi.

Hydalen er et godt eksempel på ei stølsgrend med mange eldre bygninger og andre elementer i kulturlandskapet. Det opprinnelige preget er bevart, med svært få endringer i nyere tid.

Kongevegen over Filefjell er i godt bevart og er et godt eksempel på hvordan de eldste kjøreveiene ble lagt i høyfjellslandskapet for å binde regioner og landsdeler sammen. Veien er mer eller mindre urørt siden den gikk ut av bruk som hovedvei rundt 1840 og har derfor stor grad av autenticitet. I dag er den tilrettelagt som turvei og har stor opplevelsesverdi. Området markert her omfatter et forslag til KULA-område som går på tvers av fylkesgrensen mellom Sogn og Fjordane og Oppland.

I Lærdalsdalen er det synlige veitraseer som vitner om kontakten mellom Øst- og Vestlandet. De er en del av et større ferdselssystem og illustrerer hvordan den teknologiske utviklinga innenfor veibygging har satt spor etter seg. Området omfatter et landskap foreslått til KULA-registeret.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Kulturmiljøet rundt Øye stavkirke omfattes av myk og delvis hard eksklusjon. For å ivareta opplevelsesverdiene knyttet til dette kulturmiljøet, må også et areal utover selve kulturmiljøet ekskluderes. Det samme gjelder for kulturmiljøet rundt kvartsittbruddet Stongenuten som har stor opplevelses- og kunnskapsverdi. Begge kulturmiljøene er sårbare for eventuell vindkraftutbygging.

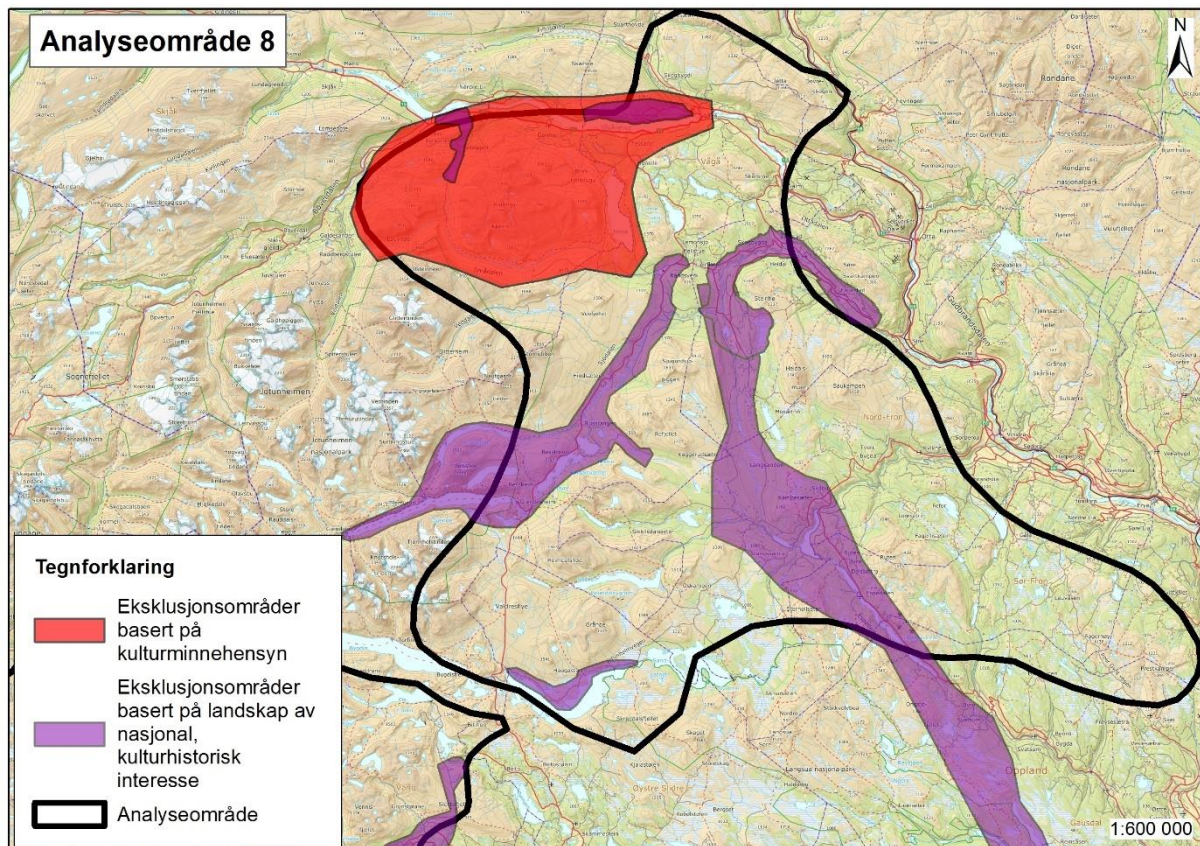
Hydalen omfattes av hard eksklusjon, men også dette kulturmiljøet er sårbart for visuell påvirkning fra eventuell vindkraftutbygging i nærliggende områder. Området er også et KULA-forslag og spilt inn som eksklusjon basert på landskapshensyn.

Kongevegen over Filefjell ligger i et åpent fjellterreng og må skjermes mot visuell påvirkning som vil forringe opplevelsen av sammenhengen mellom vegfare og det kulturhistoriske landskapet det går gjennom.

Lærdalsdalen og samferdselshistorien der gir stor opplevelsesverdi og vil være sårbar for visuell påvirkning fra eventuell vindkraftutbygging på fjellene rundt dalen. Avgrensningen av området forsøker å ivareta dette, men den faktiske visuelle påvirkningen må utredes på prosjektnivå.

ANALYSEOMRÅDE 8, Oppland

Rundt Kvittingskjølen, Tesse og Smådalen er svært rikt på kulturminner knyttet til bygdenære utmarksressurser, tidlig fiskeutsetting, bre-/fonnearkeologi, samiske spor, setring og ulike fangstmetoder.

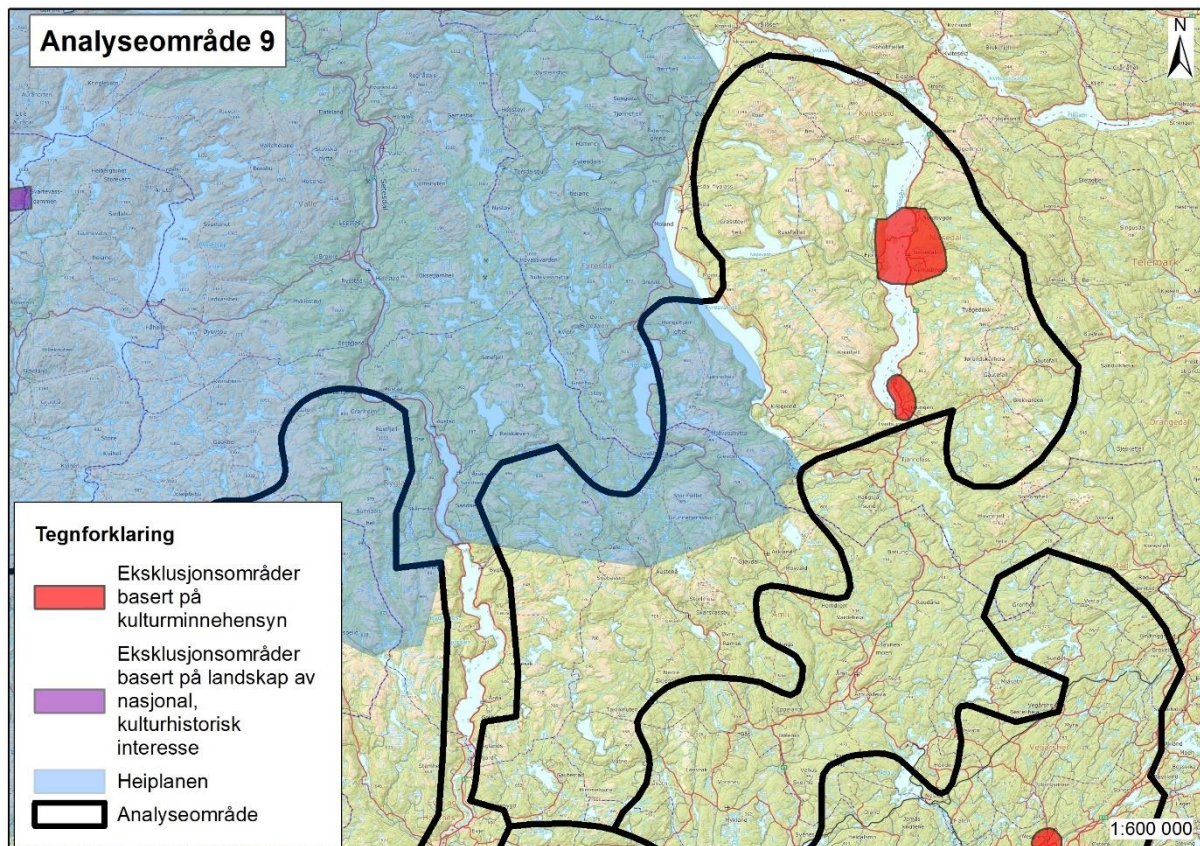
Innenfor det foreslåtte KULA-området Dokkfløy-Murudalen finner vi et av Nord-Europas største elgtrekk og en mengde fangstgroper og boplasser som viser at det er drevet elgfangst her 10 000 år tilbake i tid.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Området på og rundt Kvittingskjølen er i svært liten grad ekskludert. Den store tettheten av kulturminner og kulturmiljøer her gjør området svært sårbart for vindkraftutbygging. Potensialet for konflikt er høyt, både for direkte inngrep og visuell skjemming av opplevelsesverdiene knyttet til området.

Øvrige kulturminner og kulturmiljøer av høy verdi innenfor analyseområdet, som for eksempel kulturminnene knyttet til den omfattende elgfangsten, ligger i de foreslåtte KULA-områdene og må ekskluderes som en del av disse.

ANALYSEOMRÅDE 9, Telemark og Agder

Innenfor den regionale «Heiplanen» som dekker den midtre delen av analyseområde 9, er det mange typer kulturminner som ikke finnes ellers i Agder. Kulturminnene er hovedsakelig knyttet til utmarksbruk, som jakt, fiske, jernproduksjon og setring. Det er ikke valgt ut noen spesifikke kulturmiljøer som ligger innenfor dette arealet i analyseområde 11.

I den nordligste delen av analyseområdet, innenfor Telemark fylke, ligger vannet Nisser. Langsmed Nisser ligger det mange kulturminner, og særlig kulturmiljøet rundt Nissedal utpeker seg med store kulturminneverdier. Her ligger Nissedal middelalderske kirkested, to automatisk fredete middelalderbygninger på Nordbø og ellers mange graver og jernframstillingslokalteter.

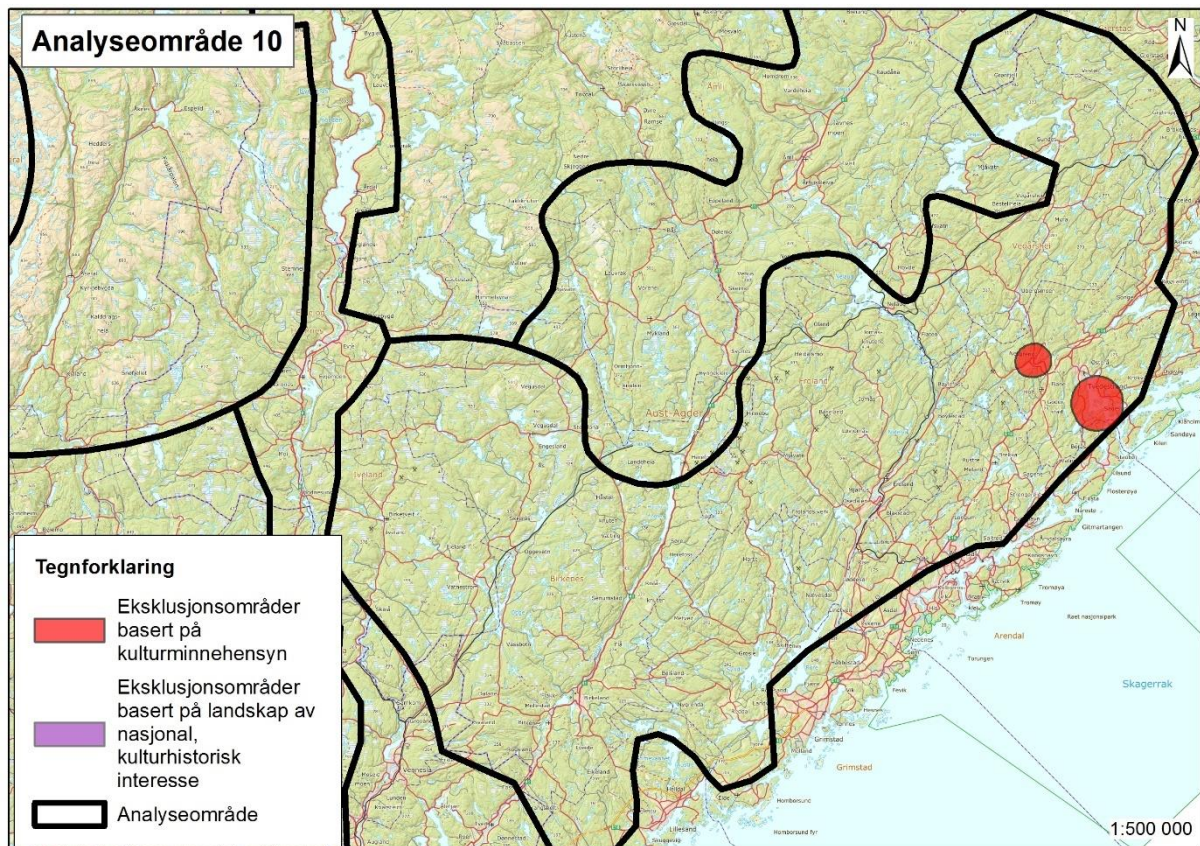
I sørenden av vannet er det også et kulturmiljø med stor tetthet av kulturminner, inkludert den fredete Tveitsund bro.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Innenfor Heiplanens planområde, må det regnes med at konfliktpotensialet er stort, da det er mange viktige kulturminner her.

Kulturmiljøene langsmed Nisser omfattes av hard og noe myk eksklusjon. De kan potensielt være sårbare for visuell påvirkning fra eventuell vindkraftutbygging i tilstøtende områder.

ANALYSEOMRÅDE, 10 Agder

Furøya og Hestøya like utenfor Tvedestrand er et fredet kulturmiljø med kulturhistoriske og bygningsmessige kvaliteter som er representative for hvordan et bygningsmiljø kan utvikle seg over tid og få ny funksjon. De ulike byggetrinnene er typiske for de periodene de er oppført i, og hovedbygningen er et godt eksempel på ombyggings- og gjenbrukstradisjon. Hageanlegget og området rundt slutter opp om og er en del av anleggets helhet. Utmarksområdene og jordbruksarealene gir et viktig supplement til anlegget som helhet, og er samtidig et vitnesbyrd om den gårdsdriften som er blitt drevet. Anlegget har kulturhistorisk betydning som eksempel på hvordan en klasse bygget opp et sommersted for å imøtekomme sine fritids- og funksjonelle behov og samtidig ga status til den nye formen for friluftsliv. Anlegget har også kulturhistorisk verdi gjennom familien som hadde det i flere generasjoner og som er typiske for et sjikt og en næringsvei som har betydd mye for utviklingen og framveksten av norsk økonomi og skipsfart. Siden 2018 er Furøya også et utvalgt kulturlandskap.

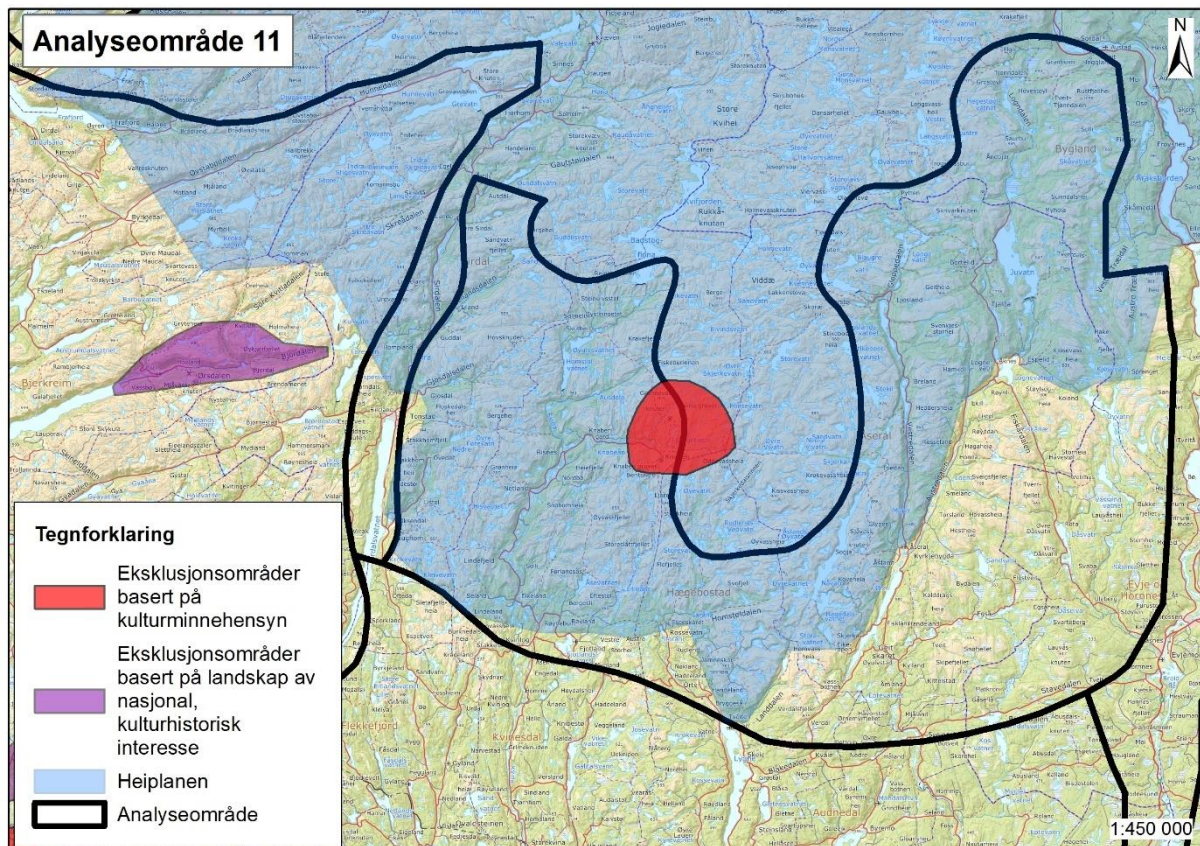
Nes jernverk ble opprettet i 1665 under navnet Baaseland jernverk. Er i dag et autentisk industrimiljø der alle de viktigste bygningene som utgjorde jernverket er bevart. Storelva som renner tvers gjennom museumsområdet, var kraftkilden som drev blåsebelger, hammere, turbiner og maskiner. Nes jernverk var det siste av de gamle jernverkene som produserte jern i en trekullfyrt masovn.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Furøya og Hestøya omfattes av myk eksklusjon, men i tillegg til å være ekskludert må visuell påvirkning fra omkringliggende områder vurderes ved eventuell vindkraftutbygging innenfor synsfeltet fra øyene.

Nes jernverk omfattes av myk eksklusjon. Visuell påvirkning fra eventuell vindkraftutbygging i omkringliggende områder må vurderes på konsesjonsnivå.

ANALYSEOMRÅDE 11, Agder

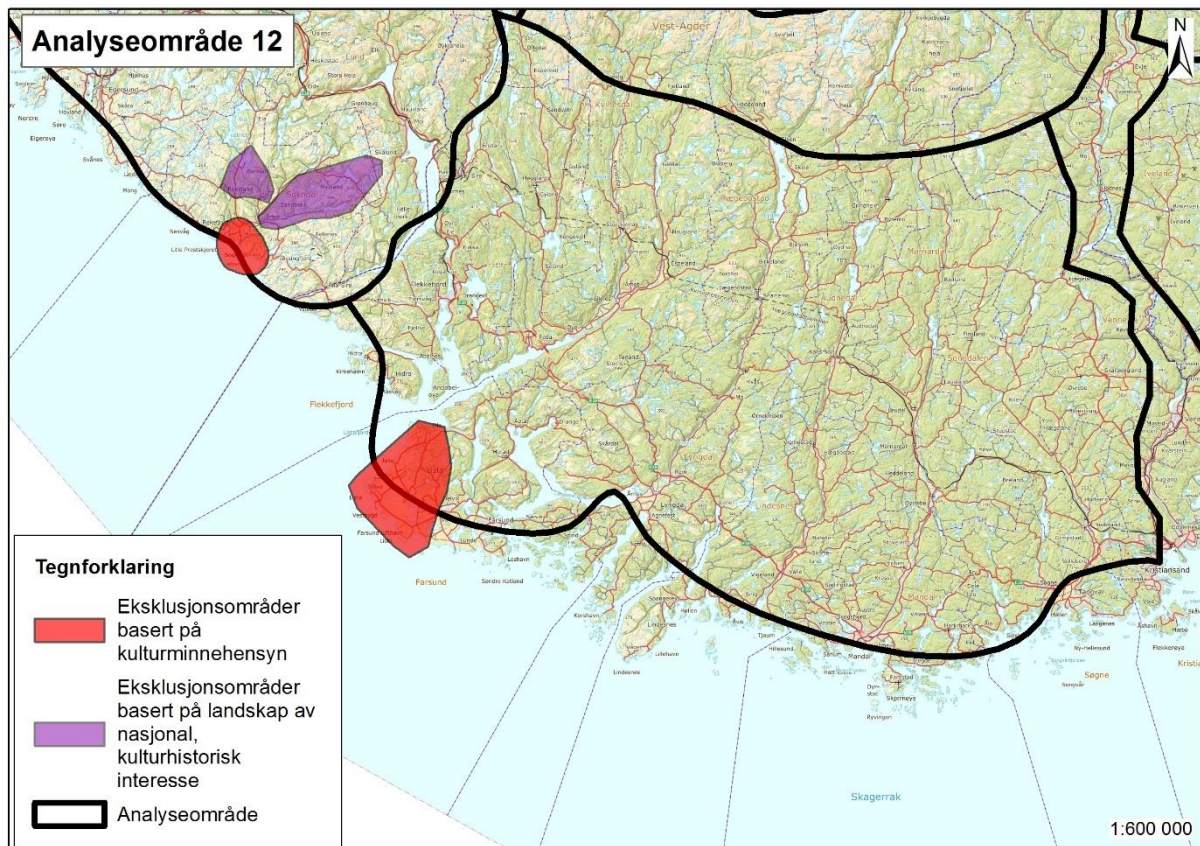

Innenfor den regionale «Heiplanen» som dekker nesten hele analyseområde 11, er det mange typer kulturminner som ikke finnes ellers i Agder. Kulturminnene er hovedsakelig knyttet til utmarksbruk, som jakt, fiske, jernproduksjon og setring. Blant annet ligger den tidligere gruvebyen Knaben på vestsiden av landskapsvernområdet «Setesdal Vesthei Ryfylkeheiane». Gruvene og gruvebyen ble etablert i 1885 og var i bruk fram til 1973, med utvinning av molybden til våpenproduksjon. Anlegg og bygninger i gruveområdet står ennå, blant annet heisetårnet og vaskeribygningen. Arbeiderboligene i gruegaten er overtatt av turister og brukes i dag som ferie- og fritidsboliger, men de har sitt opprinnelige preg i behold. Det meste av maskiner og utstyr for øvrig er demontert og fjernet.

Spesifikke vurderinger av delområder:

En stor del av kulturmiljøet rundt Knaben gruver omfattes av myk eksklusjon, men hele det avmerkede området må ekskluderes. Eventuell vindkraftutbygging i tilstøtende områder må vurderes opp mot kulturmiljøets sårbarhet for visuell påvirkning.

ANALYSEOMRÅDE 12, Agder

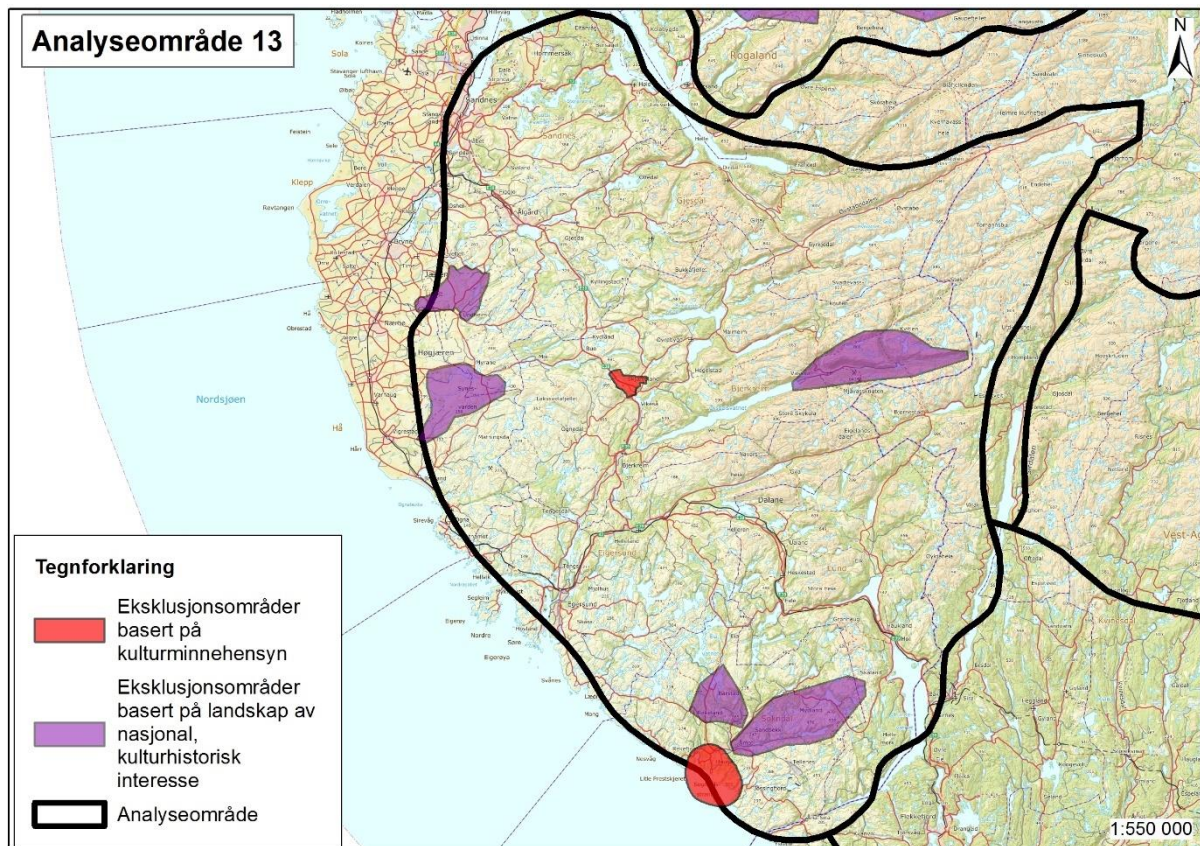

Kystlandskapet mellom Lista og Lindesnes som har stor tetthet av kulturminner med særlig stor verdi. På hele strekningen er det flere uthavner og losstasjoner med godt bevart, eldre bebyggelse, som i Loshavn, Korshavn og på Selør. Skipsfarten har generelt vært viktig i området. Fyr og sjømerker finnes da også på hele kyststripen. Gården Penne på Lista er en tidstypisk gård fra 18-1900-tallet der tradisjonell drift har inkludert avsviing av lyng og beiting med husdyrhold, kombinert med fiske. Ved gården er det også tufter etter en gård fra jernalderen. Her er et gravfelt og et av Agders få bergkunstlokaliteter. På Lista finnes også mange flyttblokker med helleristninger og et stort antall boplasser fra steinalderen nær dagens kystlinje. Langs hele denne kyststripen er det gravrøyser og gravhauger fra jernalderen. Noen av dem er blitt brukt som fundament for kanonstillinger under andre verdenskrig, som for eksempel på Listalandet. Lista fyr og Marka kystfort sammen med flere andre krigsminner ligger langs ytterkysten.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Gården Penne og kulturmiljøet rundt ligger i stor grad inne i det utvalgte kulturlandskapet «Vest-Lista». Lista fyr og krigsminnene langs ytterkysten ligger utenfor analyseområdet. Det markerte området må ekskluderes i sin helhet, og hensyn til opplevelsesverdi og landskapsoppfattelse må hensyntas ved eventuell vindkraftutbygging.

ANALYSEOMRÅDE 13, Rogaland

Sogndalsstranda er et fredet kulturmiljø som var sentrum for handel fra tidlig på 1500-tallet og gjennom ulike faser gjennom historien. På 1800-tallet fikk ladestedet bedehus, kommunehus, dampskipskai og spinneri. Den store hovedmassen av hus og Stranda slik vi kjenner den i dag, er fra denne perioden.

Gruvedriften i Blåfjell-Sandbekk-området går langt tilbake i tid, men det var først på slutten av 1800-tallet den industrielle virksomheten startet. Blåfjell gruver ble drevet i perioden 1863-1876. Det ble utvunnet titanholdig jernmalm som ble eksportert til England. Det var blant den tidligste jernmalmeeksporten fra Norge, og i årene rundt 1870 var så godt som all norsk eksport av jernmalm fra Blåfjell gruver. I Ørsdal var det gruvedrift fra første halvdel av 1900-tallet. Disse gruvene er åpne for publikum.

På Storrsheia ligger det flere ødegårdsanlegg fra eldre jernalder. Denne typen kulturminner, med så mange og store anlegg så tett, er spesielt for Rogaland. Storrsheia var lenge det området som var mest og best arkeologisk undersøkt, og området er derfor også av forskningshistorisk betydning.

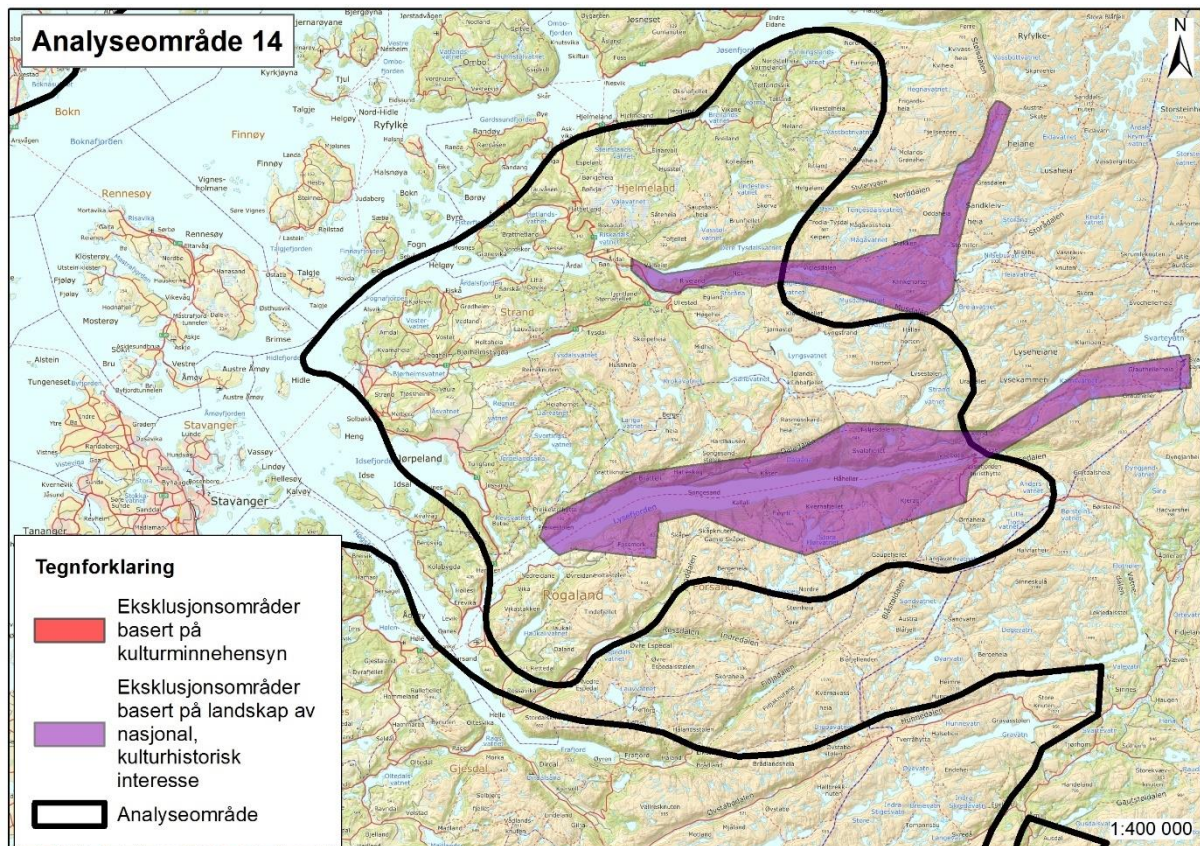
Spesifikke vurderinger av delområder:

Sogndalsstranda (kulturmiljøfredning) omfattes av myk eksklusjon. Opplevelsen av kulturmiljøet må skjermes for visuell påvirkning fra vindmøller.

Gruvemiljøene i både Blåfjell-Sandbekk og Ørsdal ligger innenfor hvert sitt foreslåtte KULA-område og må ekskluderes som en del av dem.

Ødegårdene på Storrsheia kan ses som ett stort kulturmiljø, eller som flere små kulturmiljø som sammen utgjør et landskapsområde. De er forslått som et KULA-område og må uansett ekskluderes.

ANALYSEOMRÅDE 14, Rogaland

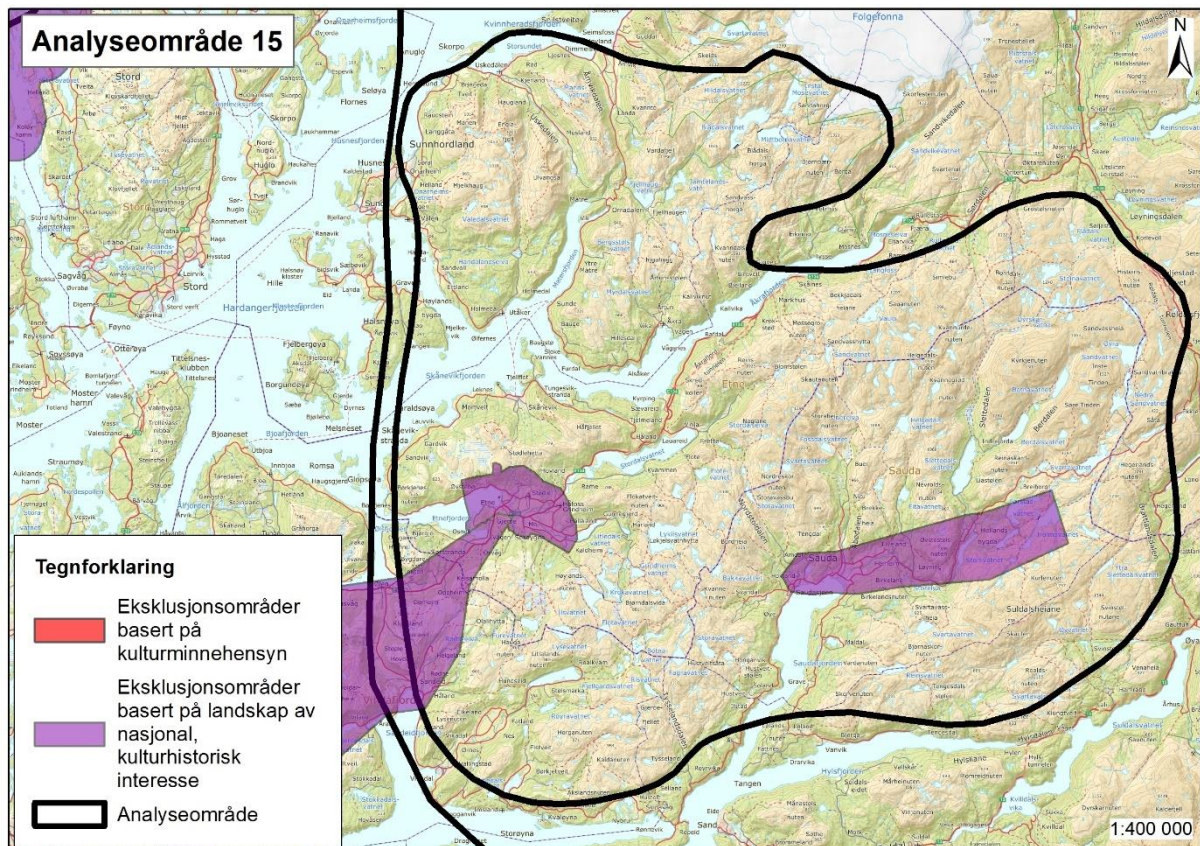
Innenfor analyseområde 14 er det ikke valgt ut spesifikke kulturmiljø, men innenfor de foreslåtte KULA-områdene Lysefjorden og Lysebotn og Viglesdalen-Grasdalen-Lyseheiane er det viktige kulturminner og kulturmiljø som gjør områdene til nasjonalt viktige kulturhistoriske landskap. Kulturminnene knytter seg hovedsakelig til kraftindustri, ferdsel og fjellgårder.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Store deler av de foreslåtte KULA-områdene, og dermed kulturminnene her, omfattes av eksklusjoner. For at opplevelses- og kunnskapsverdiene skal ivaretas må områdene ekskluderes i sin helhet, og sårbarhet for visuell påvirkning fra eventuell vindkraftutbygging i tilstøtende områder vurderes på konsesjonsnivå.

ANALYSEOMRÅDE 15, Hordaland og Rogaland

Området rundt tettstedet Etne er et rikt jordbrukslandskap med lang historie. Landskapet peker seg ut i nasjonal sammenheng når det kommer til mengde og konsentrasjon av både bergkunst, bosetningsspor og gravminner og er slik særlig historiefortellende og lesbart. Kulturmiljøet på Stødleterrassen er midlertidig fredet og består av kulturminner fra steinalder til middelalder. Her er det flere gravfelt, spor etter dyrking, bergkunst og middelalderkirke. Det har vært jordbruksbosetning på Stødleterrassen siden siste del av steinalder.

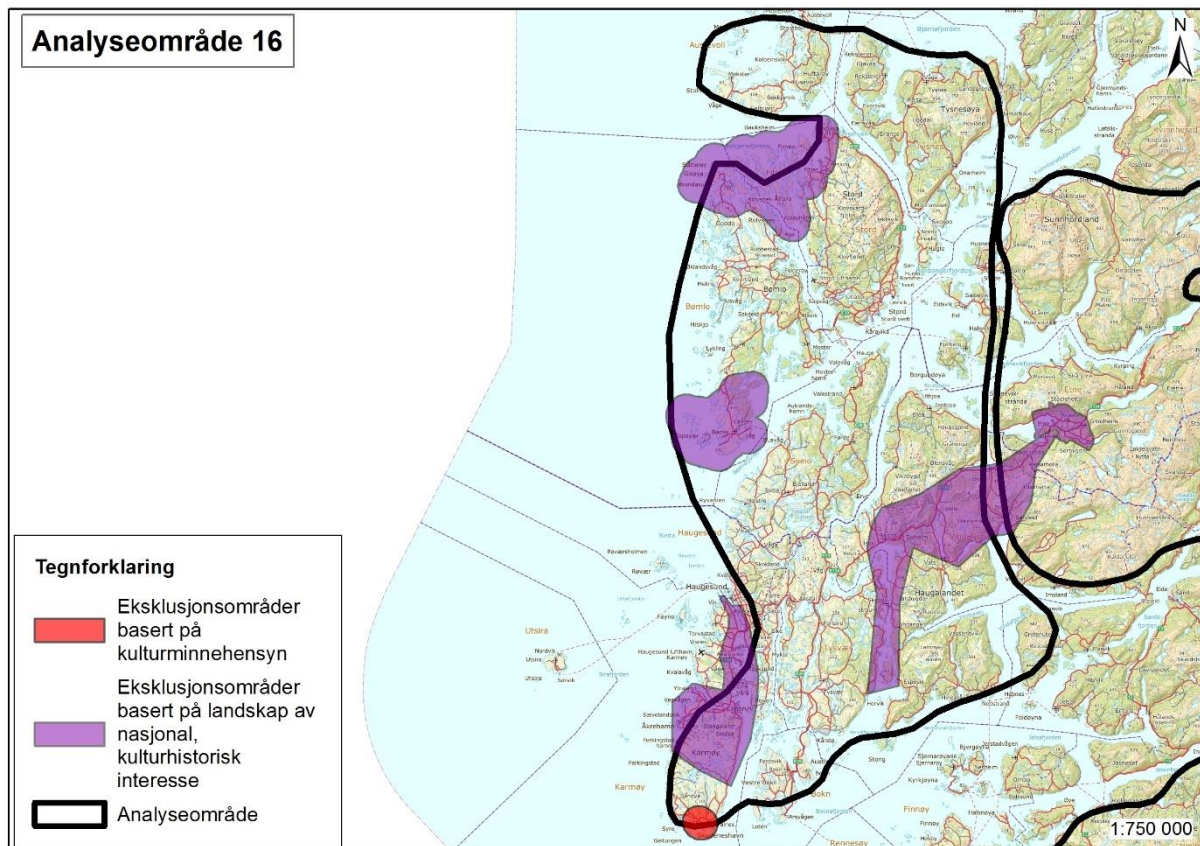
I Sauda kan vi se spor etter ulike typer industri langt bakover i tid. Det var et sagbruk her som utnyttet fossekraften, det ble etablert gruvedrift i Allmannajuvet på 1800-tallet, og på 1900-tallet ble det bygget et smelteverk. Åbøbyen eller Amerikanerbyen, som den og blir kalt, er et svært godt bevart boligområde for arbeidere og funksjonærer knyttet til kraftindustrien. Bostadområdet ble bygget fra 1916 og framover, og det står i dag ca. 120 hus her. Med arbeiderbostedene nærmest smelteverket, funksjonærbostedene lenger oppe og direktørvillaen lengst borte fra fabrikken og plassert høyest opp i topografien, er de sosiale skillene fremdeles tydelige. Byanlegget har flotte eksempler på nyklassisistisk arkitektur fra 1920-tallet og på funksis- og etterkrigsarkitektur. Harmonien i bymiljøet, variasjonene, detaljene og de høye arkitektoniske kvalitetene gjør det spesielt spennende å vandre gjennom Amerikanerbyen.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Hele tettstedet Etne og Stødleterrassen er en del av et KULA-område. Hele KULA-området omfattes av hard eksklusjon og anses for å være ivaretatt.

Det samme gjelder Sauda sentrum og Åbøbyen, men disse er også en del av et forslag til KULA-landskap som strekker seg videre oppover dalen og inkluderer både vannkraftverk, nasjonal turistveg og krigsminner fra andre verdenskrig.

ANALYSEOMRÅDE 16, Hordaland og Rogaland

Den gamle trehusbebyggelsen i Skudeneshavn er et av Norges best bevarte trehusmiljøer. Gamle Skudeneshavn ligger på sørspissen av Karmøy og består av rundt 130 eldre trehus. Byen vokste fram med sildefisket på 1800-tallet. Skudeneshavn er fredet som kulturmiljø.

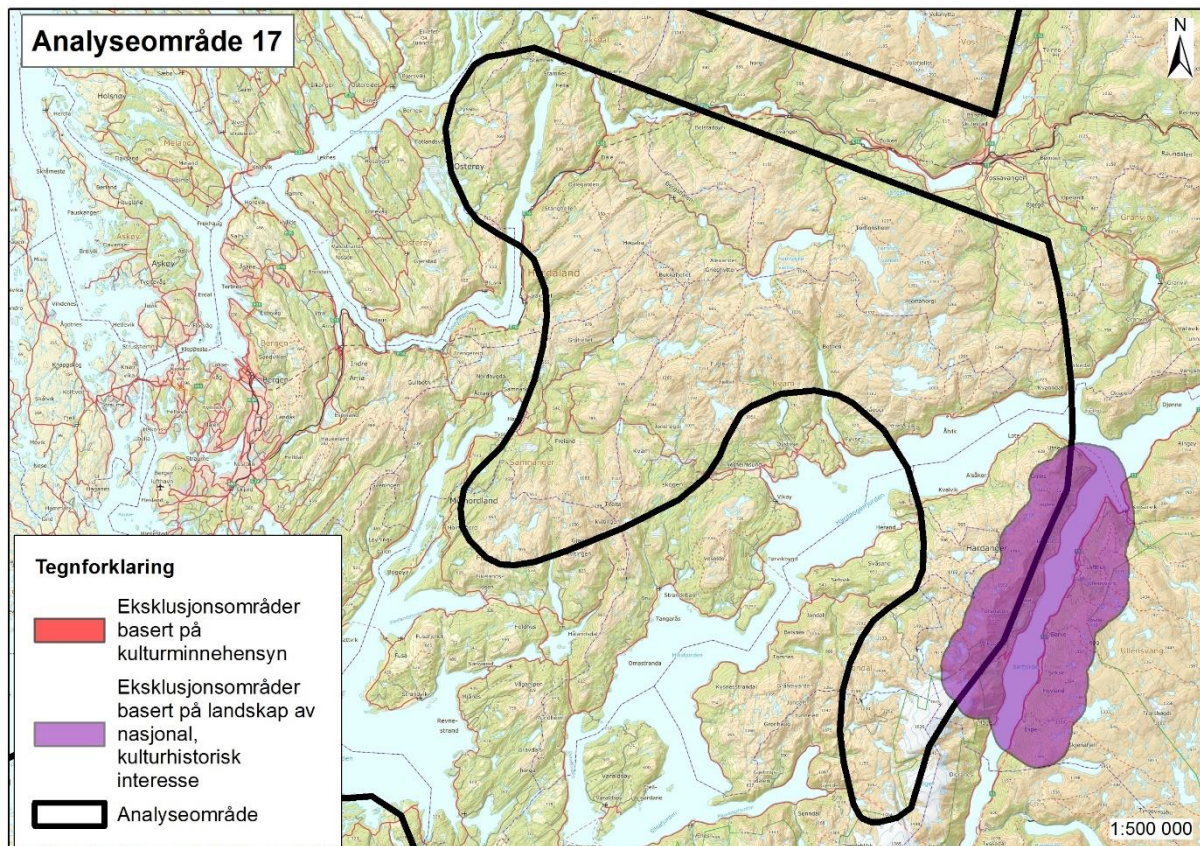
Gården Fitjar har vært sete for mektige ætter siden bronsealderen. Langs kysten her er det storslagne gravrøyser, og handelsstedene Brandasund og Engesund har også stor tidsdybde.

Hespriholmen med øyene omkring er et steinalderlandskap med et stort antall lokaliteter fra steinalderen og Norges største steinbruddet fra steinalderen.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Alle de kulturmiljøene som er framhevet her ligger på ytterkysten i et åpent landskap som er svært sårbare for visuell påvirkning. Skudeneshavn omfattes av myk eksklusjon, men det er viktig for opplevelsen av kulturmiljøet at det ikke bygges vindkraftanlegg som kan skjemme og forringe de kulturhistoriske verdiene. Det samme gjelder for kulturmiljøet på og rundt Fitjar. Hespriholmen inngår i KULA-området «Søre Bømlo-Hespriholmen» og må ekskluderes som en del av denne helheten.

ANALYSEOMRÅDE 17, Hordaland

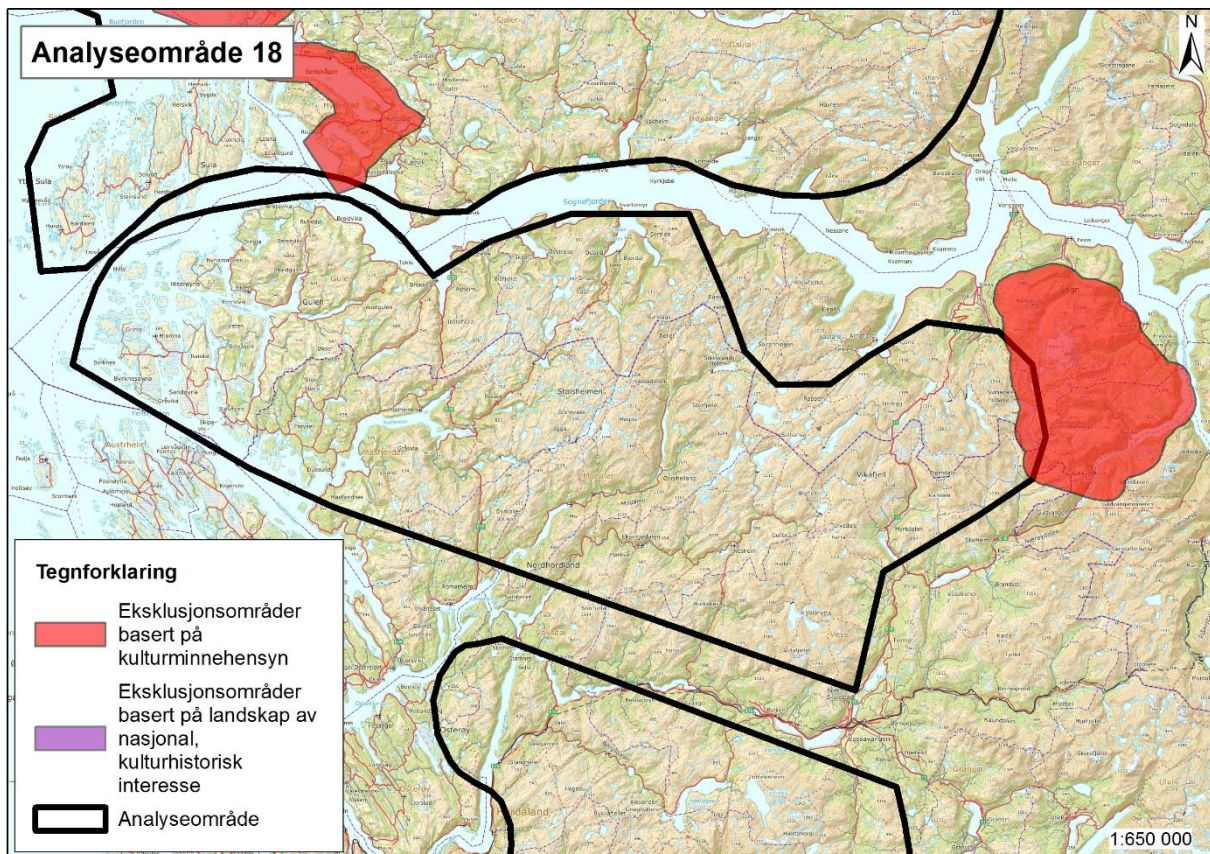

Det er ikke valgt ut større, sammenhengende kulturmiljøer innenfor dette analyseområdet, men langs Sør fjorden rett øst for området, er det gårder med stor tidsdybde og kontinuitet. På Agatunet har det har trolig bodd folk helt siden bronsealderen. I middelalderen var det en stormannsgård, og tidlig på 1900-tallet var et av de største klyngetuna som ennå ikke var fradelt. Tunet ble fredet allerede i 1937. Gårdene langs fjorden utnyttet ressurser fra både fjord og fjell.

Spesifikke vurderinger av delområder:

De historiske gårdstunene og kulturminnene langs Sør fjorden er en del av KULA-landskapet Ytre Sør fjorden. Kulturmiljøet og KULA-avgrensningen omfattes av hard eksklusjon, men opplevelsesverdien av disse kan forringes av eventuell vindkraftutbygging på fjellene vest for fjorden. Disse ligger innenfor analyseområdet og må ekskluderes.

ANALYSEOMRÅDE 18, Sogn og Fjordane og Hordaland

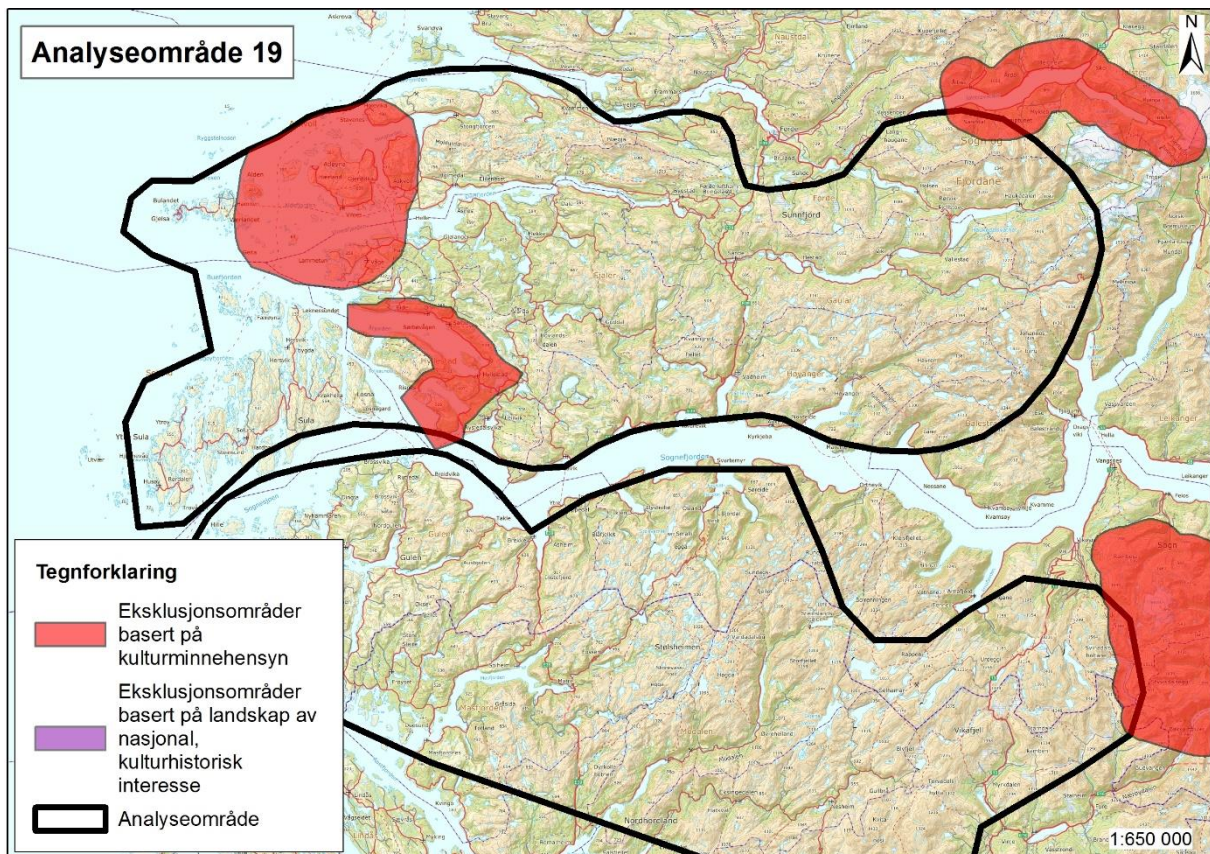
Innenfor dette analyseområdet er det ikke valgt ut større, sammenhengende kulturmiljø som må tas hensyn til på dette nivået, men helt i øst berøres så vidt et landskap som er foreslått til KULA-registeret. Her er det mange spor etter fangst og ferdsel i fjella ved Fresvikbreen, blant annet store massefangstanlegg for villrein fra jernalder og middelalder. Anelggene er komplekse, med faste installasjoner som sperregjerder, murer, buestillinger, slakteplasser og kjøttgjemmer. Området overlapper delvis med verdensarvområdet Vestnorsk fjordlandskap, Nærøyfjorden, utenfor avgrensningen av analyseområdet.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Området ved Fresvikbreen må ivaretas slik at opplevelsesverdiene i landskapet og kunnskapsverdiene knyttet til den gamle fangsten ikke forringes. Hele det markerte området må derfor ekskluderes.

For øylandskapet i vestre del av analyseområdet må eventuell vindkraftutbygging vurderes med tanke på visuell påvirkning inn i KULA-området «Den indre farleia» som ligger rett sør.

ANALYSEOMRÅDE 19, Sogn og Fjordane

Innenfor analyseområde 19 er det særlig to områder med store kulturminneverdier. Hyllestad består av flere kvernsteinsbrudd og er et viktig vitnesbyrd om en sentral industri i vikingtid. Kvernsteinsbruddene i Hyllestad er Nord-Europas største steinbruddlandskap fra yngre jernalder og middelalder. Her var det storstilt produksjon i mer enn 1300 år, og frakt over store avstander. Steinkors fra Hyllestad kan ses langs store deler av vestlandskysten. Hyllestadstein er også funnet i mange arkeologiske utgravninger av boplasser fra vikingtid og middelalder. Området omfatter også et landskap foreslått til KULA-registeret: *Kvernsteinslandskapet*.

Stavenes og ytre Vilnesfjorden skiller seg ut med mange kulturminner og kulturmiljø av nasjonal verdi. På Staveneset ligger det en konsentrasjon gravrøyser fra bronse- og jernalder. Det samme gjelder for begge sider av Vilnesfjorden som er kraftig markert med gravrøyser som tydelige territoriemarkører. I tillegg er det helleristninger på Atløya og spor etter steinalderboplasser i området. Vilnes er et mellomaldersk kirkested. Utenfor Vilnesfjorden ligger Geita fyrstasjon, som er et freda bygningsmiljø med fyr, bustad, naust, maskinhus og fjøs. Området omfatter to KULA-forslag: *Den ytre skipsleia – Alden* og *Den indre leia – kystrøysene*.

Nikolai Astrup sitt landskap ligger rundt Jølstervatnet. Det tradisjonelle jordbrukslandskapet i Jølster var motiv for Nikolay Astrups kunst. Mange av de gamle strukturene er bevart og motivene fra Astups kunst er fortsatt lett gjenkjennelige. Området omfatter et landskap foreslått til KULA-registeret.

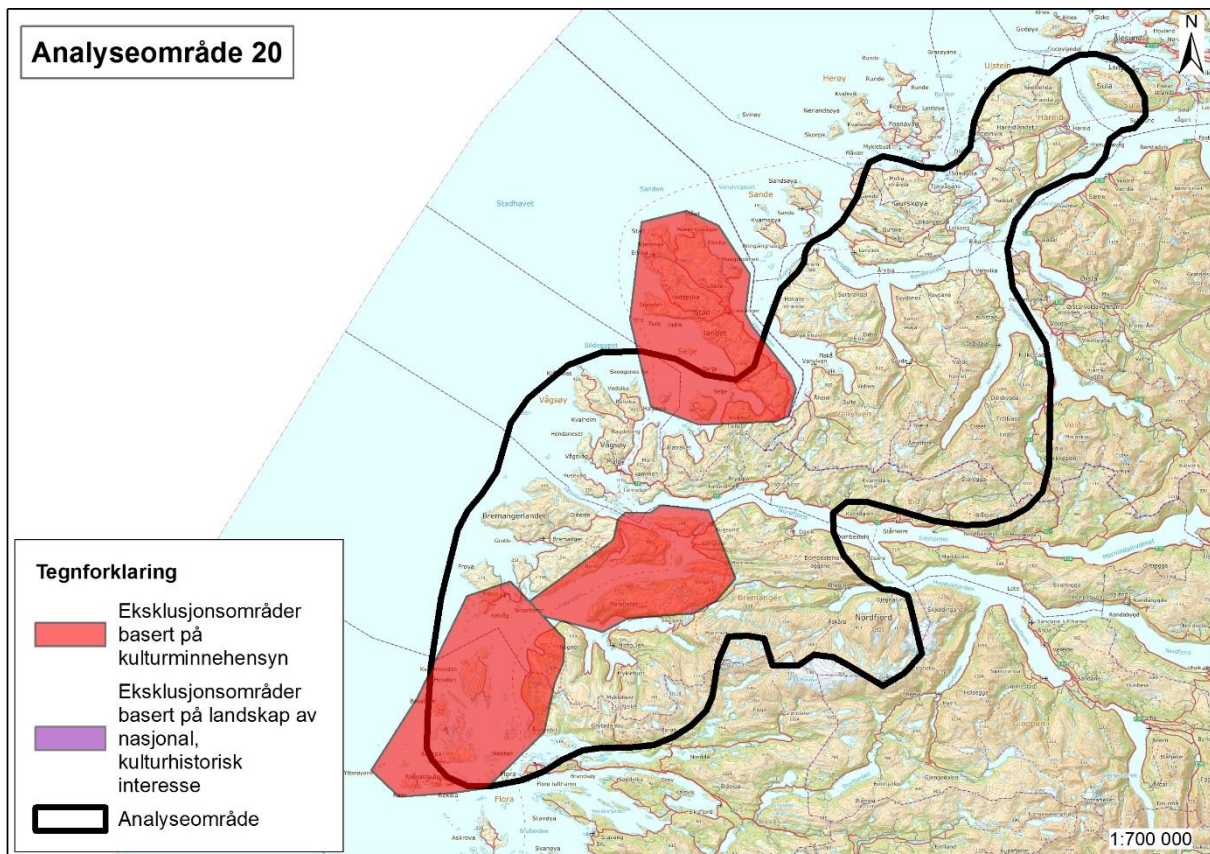
Spesifikke vurderinger av delområder:

Kvernsteinsbruddene i Hyllestad er godt bevart. Med unntak av tidligere veiutbygging av fylkesvei 607 og noe eldre husbygging og bygging av kraftlinjer er det nesten ikke gjort moderne inngrep i bruddene og landskapet rundt. Området er derfor svært sårbart for visuell påvirkning fra eventuell vindkraftutbygging, og området må ekskluderes i sin helhet.

Stavenes og ytre Vilnesfjorden er et kulturmiljø med kulturminner som markører i landskapet. Både fyr og gravrøyser slik de ligger her vil skjermes av eventuell vindkraftutbygging i dette området. Hele området må ekskluderes og visuell påvirkning fra eventuelle tiltak utenfor området må også vurderes.

Nikolai Astrup sitt landskap ligger hovedsakelig på utsiden av analyseområdet, men for å skjerme opplevelsesverdiene i landskapet for visuelle forstyrrelser, anbefaler vi deler av analyseområdet ekskludert.

ANALYSEOMRÅDE 20, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal

Innenfor analyseområde 20 er det flere, store områder med svært høye kulturminneverdier. Hele Stadlandet har en spesiell betydning i historien som et sentralt sted i ferdseien langs kysten. Farene ved å runde Stad har gitt opphav til en rekke drag over land. De to viktigste er Dragseidet og Mannseidet som i tillegg til å ha vært viktige båtdrag, også har vært ferdselsveier over land langt tilbake i tid. Selje kirke- og klosterreiner fra 1100-tallet på øya Selja står sentralt i rikshistorien. Selje ble bispesete i 1068. Både Stadlandet og Selja er også foreslått som landskap til KULA-registeret.

Vingen i Bremanger er det største bergkunstfeltet i Sør-Norge med over 2000 figurer fordelt på 250 små og store felt på Vingeneset og i Vingepollen. Hjortedyr er det dominerende motivet, og det finnes også mange ulike abstrakte og geometriske figurer. Noen menneskefigurer finnes også. Helleristningene dateres til siste del av eldre steinalder og tidlig yngre steinalder, dvs. 6-4 000 år gamle. Skatestraumen er et av de rikeste arkeologiske funnområdene på Vestlandet med en stor konsentrasjon av boplassspor fra eldre steinalder gjennom bronsealder fram til jernalderen. Rugsundet har vært viktig for handel og ferdsel langt tilbake i tid, og her har vært kirkested siden middelalderen. Rugsund handelssted har historie tilbake til tidlig 1600-tall og ble fredet allerede i 1924. Kulturminnene i området har stor tidsdybde. Forslaget til eksklusjon omfatter også det foreslåtte KULA-området *Midtre Bremanger*.

Flora med øyene Kinn, Reksta, Skorpa, Batalden, Hovden til Frøya med Kalvåg er sentrale i farleia mellom Bergen og Trondheim. Fiske, jordbruk og handel har vært sentrale næringsveger her, og området har en stor kulturminnebestand med blant annet viktige gravrøysfelt fra bronsealder langs kyststrekningen Årebrot-Seljestokken-Botnane. Steinkirken på Kinn er fra 1100-tallet, og Kinn er knyttet til Sunnivallegenden og Selja lenger nord. Øyene utenfor Florø var viktige i sildefisket fram mot slutten av 1800-tallet med et svært stort antall salterier og sjøhus, nå mest som murer og tufter, blant annet på Batalden. Kinnasundet var et sentralt gjestgiveri på 1700- og 1800-tallet, og Rognaldsvåg var i 1860 det største tettstedet i Sogn og Fjordane. Et særlig verdifullt kulturmiljø finnes i Kalvåg, resultatet av de store vintersildfiskene midt på 1800-tallet og omfattende fiskehandel. Området omfatter fire landskap som foreslås til KULA-registeret: *Den ytre skipsleia – Hovden, -Batalden, -Skorpa og -Kinn*.

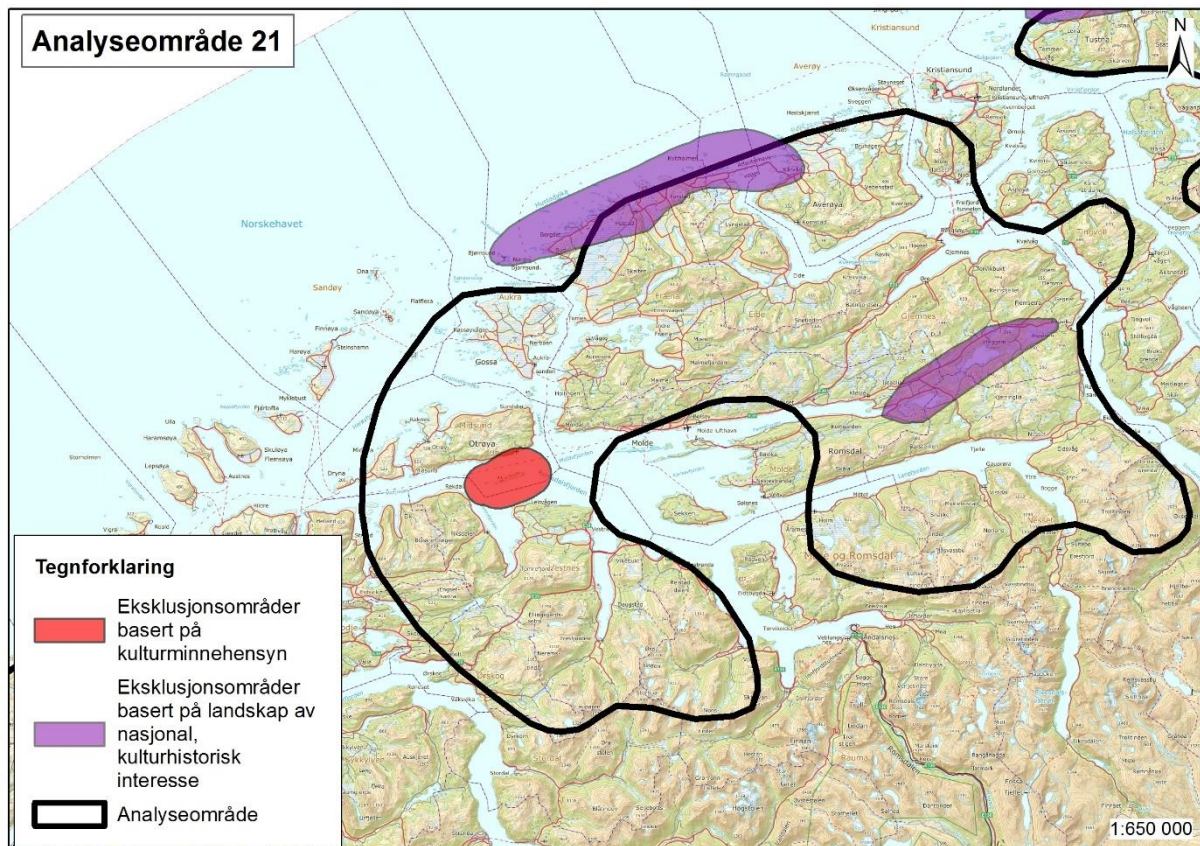
Spesifikke vurderinger av delområder:

Stadlandet omfattes nesten helt av myk eksklusjon og ligger også i stor grad utenfor analyseområde 20. Hele det avmerkede området må imidlertid ekskluderes, også arealet rundt Mannseidet. Innenfor området er kulturhistorien svært rik, med stor tetthet av kulturminner med stor tidsdybde. Eventuell vindkraftutbygging i området vil potensielt skjemme store deler av kulturmiljøet.

Vingen-området er i hovedsak lite preget av moderne inngrep. Det representerer et åpent kystmiljø med kraftig profil og stor tidsdybde. Det er viktig å sikre helleristningene som en del av det landskapsrommet de ligger i, som kilde for opplevelse og vitenskapelig kildemateriale for framtida. Vindkraftutbygging som forstyrrer den visuelle opplevelsen og landskapsoppfattelsen er derfor ikke ønskelig, og hele det avmerkede området må ekskluderes.

Flora-området er et åpent kystlandskap som er lite preget av moderne tekniske inngrep. Det er derfor sårbart for visuell påvirkning. Hele området må ekskluderes for å ivareta kulturminnene og kulturmiljøene her. Opplevelsesverdien vil forringes av eventuell vindkraftutbygging i dette området.

ANALYSEOMRÅDE 21, Møre og Romsdal

Innenfor analyseområde 21 er det særlig ytterkysten og området rundt Hustadvika som peker seg ut som spesielt verdifullt kulturmiljø. Her det svært mange kulturminner med stor tidsdybde, spesielt mange og store og dominerende gravrøyser fra både bronsealder og jernalder. Fiskeværer Bud blir nevnt første gang i skriftlige kilder i middelalderen, men kan ha røtter tilbake i vikingtid. Gården Hustad var kongsgård på 1100-tallet, men har hatt bosetning tilbake i bronsealderen. I tillegg ligger bygdeborgen Aslaksteinen her, med tidfesting til både eldre og yngre jernalder. Ergan kystfort fra andre verdenskrig, Kvitholmen fyr og losstasjonen Teistklubben ligger også innenfor dette området.

På Tautra er det gjort en rekke steinalder- og bronsealderfunn. Trolig lå den tidligste jordbruksbosetningen på sørsiden av øya. Det er også gjort kultfunn på øya, noe som kan tyde på at den var en sentral plass i førkristen tid.

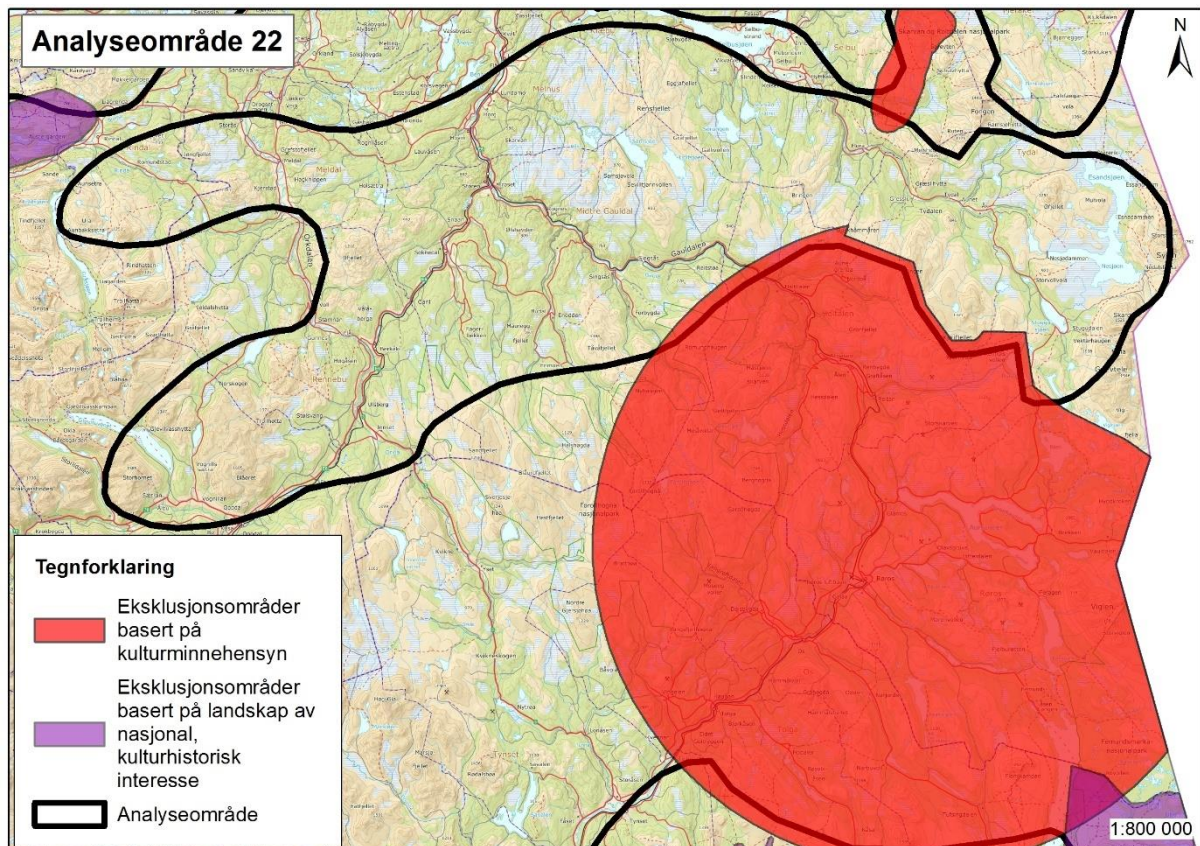
Spesifikke vurderinger av delområder:

Kulturmiljøene langs ytterkysten rundt Hustadvika ligger delvis innenfor og delvis utenfor analyseområdet. De ligger i et åpent og sårbart landskap der landskapsoppfattelsen henger tett sammen med opplevelsesverdiene. Området er derfor også sårbart for visuell påvirkning fra eventuell vindkraftutbygging i tilstøtende områder. Kulturmiljøene er en del av et større landskapsområde foreslått som KULA-område, som må ekskluderes i sin helhet.

Kulturmiljøet på Tautra omfattes av myk eksklusjon. Noen av åsene omkring er uten eksklusjon, og eventuell vindkraftutbygging der kan potensielt være skjemmende for kulturmiljøet.

ANALYSEOMRÅDE 22, Trøndelag

Cirkumferensen rundt verdensarven på Røros, overlapper så vidt med analyseområde 22. Hele cirkumferensen, privilegieområdet som ble gitt til Røros kobberverk av Christian IV i 1646, omfatter bergstaden med omkringliggende landskap og de viktigste gruveområdene samt Femundshytten, som representerer de fjerntliggende smeltehyttene, og vintertransportruten fra Tufsingdal over Korsjøen til Røros. Se også analyseområde 1.

Det utvalgte kulturlandskapet Seterdalene i Budalen ligger også så vidt innenfor sør i analyseområdet. Her er det spor etter steinalderboplasser, fangstanlegg, jernvinneanlegg, kullmiler, høyløer, seteranlegg, beiteområder og slåtteområder med stort mangfold av plantearter. Pilegrimsleden går også gjennom området. I Budal har det trolig vært drevet setring siden 1600-tallet, og mange av bygningene i området er fra 1700-tallet.

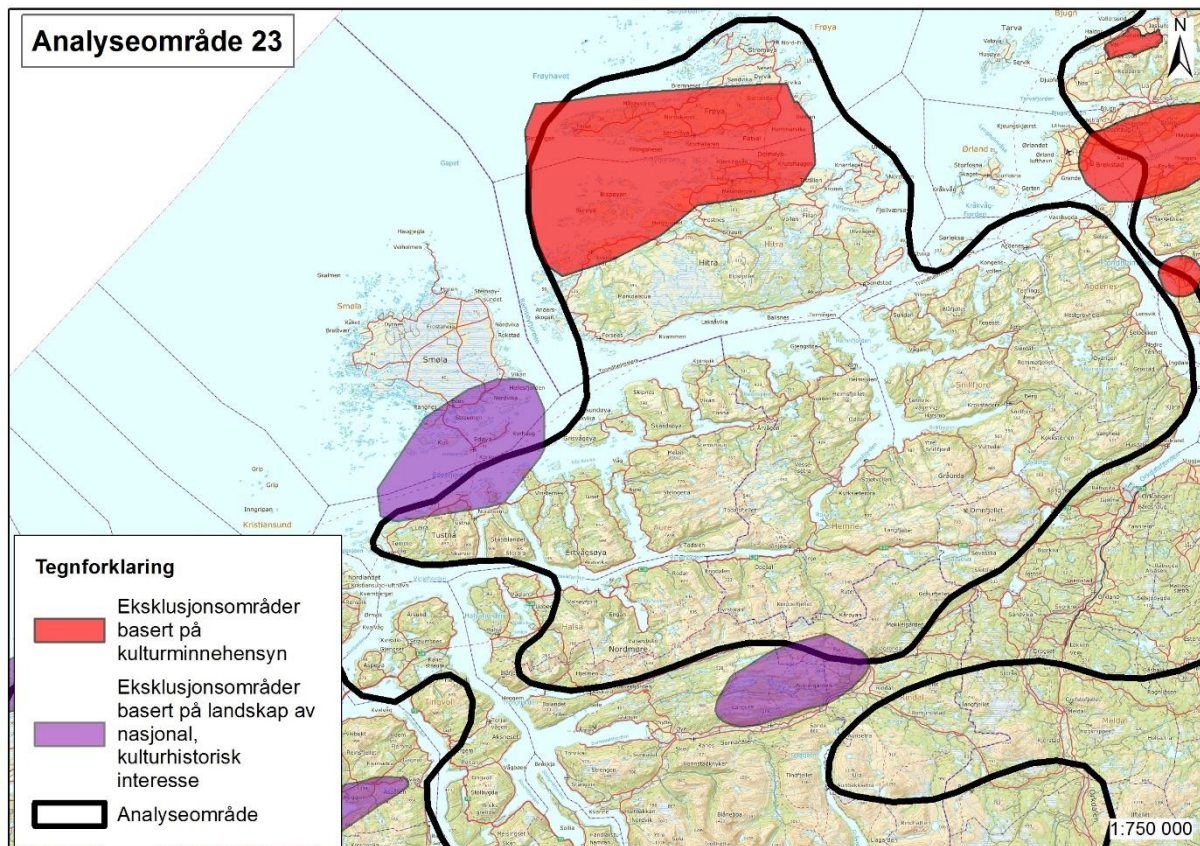
Spesifikke vurderinger av delområder:

Cirkumferensen som er buffersonen til verdensarven på Røros omfattes av myk eksklusjon. Analyseområde 22 ser ut til å skulle være tegnet slik at Cirkumferensen ikke er inkludert, men områdene overlapper litt. Det er veldig viktig at inngrep i eller i nærheten av verdensarvområdet ikke forringer de fremragende universelle verdiene som definerer verdensarven.

Det utvalgte kulturlandskapet Seterdalene i Budalen omfattes av myk og delvis hard eksklusjon. Opplevelsesverdiene knyttet til kulturminnene her kan være sårbare for eventuell vindkraftutbygging utenfor avgrensningen og må vurderes på konsesjonsnivå.

En liten flik av kulturmiljøet i Kvernfjellet ligger innenfor analyseområdet, men omfattes av hard eksklusjon og anses å være ivaretatt.

ANALYSEOMRÅDE 23, Trøndelag og Møre og Romsdal

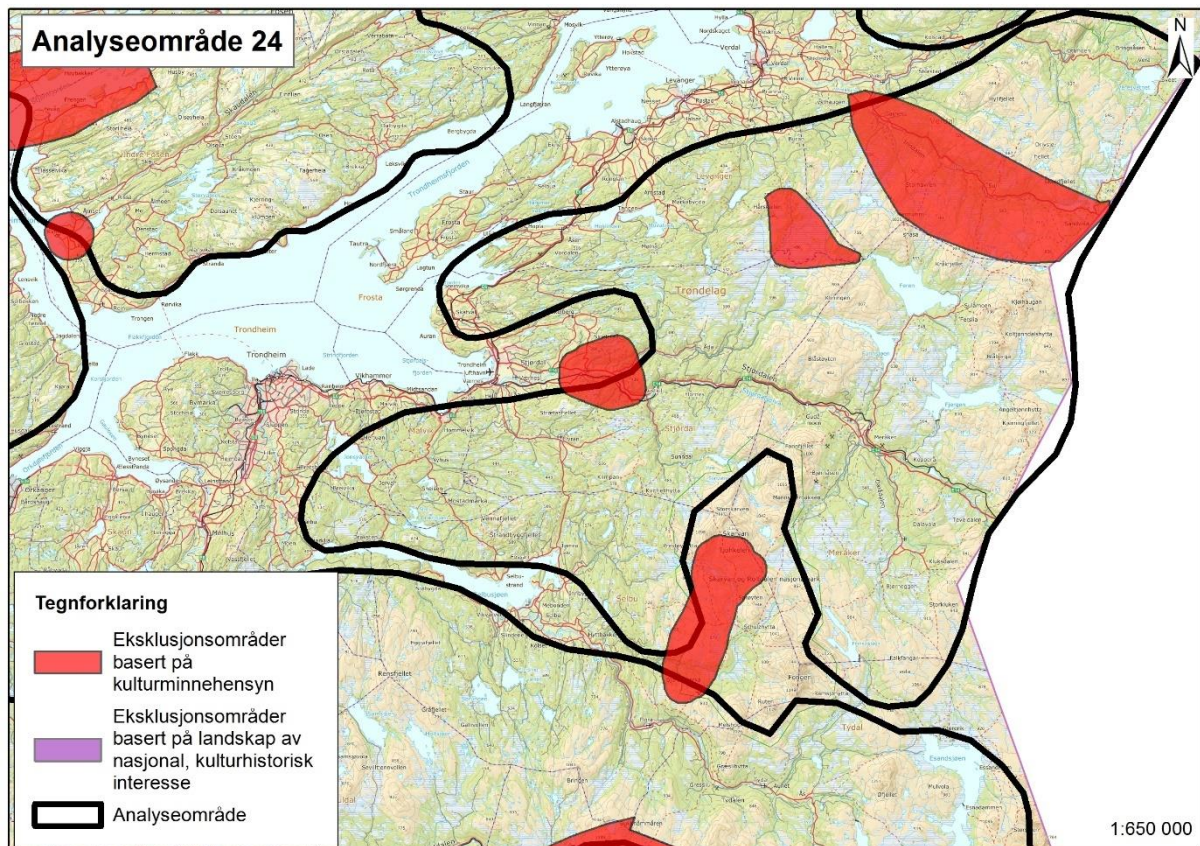

Ytterst i analyseområde 23 ligger øyene Hitra og Frøya. Her er det høy tetthet av kulturminner, og særlig et område rundt Frøyfjorden har ekstra høye kulturminneverdier. Dolmsundet med Hopsjø er et helt unikt kulturmiljø med nærmest kontinuerlige spor etter mennesker gjennom 10 000 år innen et ganske begrenset areal. Hammarvatnet sørøst på Frøya har boplasser fra eldre steinalder som ligger i et relativt urørt kulturmiljø som gir et godt inntrykk av hvordan landskapet så ut den gangen. Lokalitetene ble påvist av A. Nummedal i 1912 og utgjør et viktig vitenskapshistorisk område i norsk arkeologi. Kulturmiljøet Titran helt vest på Frøya viser et kystsamfunn med krigsminner. Fiskeværet inkluderer det fredete Slettringen fyr med landets høyeste tårn. Skåren-Gjæssøya er et kulturmiljø med klyngetun, jordbrukslandskap, kystmiljø med naust og sjøhus, samt en særpreget veitrasé mellom Skårøya og Gjæssøya.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Hele det markerte området må ekskluderes fordi kulturmiljøene langs med Frøyfjorden er sårbare for visuell påvirkning. Eventuell vindkraftutbygging i tilstøtende områder må også vurderes med tanke på skjemming av disse kulturmiljøene.

ANALYSEOMRÅDE 24, Trøndelag

Inndalen er et kulturmiljø som favner kulturminner knyttet til både ferdsel, forsvar, tømmerdrift, samisk reindrift og bosetting. Dalen har kulturminner og funn som viser bosetting fra forhistorisk tid til i dag i dagens bosettingsområde. Gjennom dalen er det flere ferdselsveier av ulik alder, forsvarsanlegg fra bygdeborg til festningsverk i Vaterholmen, pilegrimstradisjon og skyss-stasjon. I tillegg finnes i Inndalen andre interessante elementer som slåttemyrer, spor etter jernutvinning og tjærebrenning, sagbruk og fløtningsanlegg.

I Øvre-Forra er det mange spor etter utnyttning av fjellet og utmarka, som seterhold, fjellslått, jernblestring, kull- og tjærebrenning, jakt og fangst. Det er også få tekniske inngrep, noe som gjør området til et helhetlig fjellkulturlandskap.

Hegra er ei representativ trøndersk dalbygd, med ekstra stor konsentrasjon av kulturminner med høy kvalitet og fra alle perioder. Hegra fort er definert som et av Norges 14 nasjonale festningsverk. Det ble bygget som en del av Norges forsvarslinje langs grensen mot Sverige på begynnelsen av 1900-tallet. Ved okkupasjonen i 1940 holdt norske styrker stand mot tyskerne i over tre uker. Hele anlegget er intakt med blant annet skyttergraver, tunneler, ganger, oppholdsrom og kommandotårn.

Kulturminner knyttet til kvernsteinsdriften i Kvernfjellet strekker seg fra fjellet øst i Selbu og over mot Meråker. Blant annet ligger det et kvernsteinsbrudd her med store mengder tufter og enkeltbrudd.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Inndalen er et forholdsvis stort område, men et viktig kulturmiljø med stor variasjon og tetthet av kulturminner. Hele området må ekskluderes. Visuell påvirkning fra eventuell vindkraftutbygging i tilstøtende områder må vurderes på konsesjonsnivå.

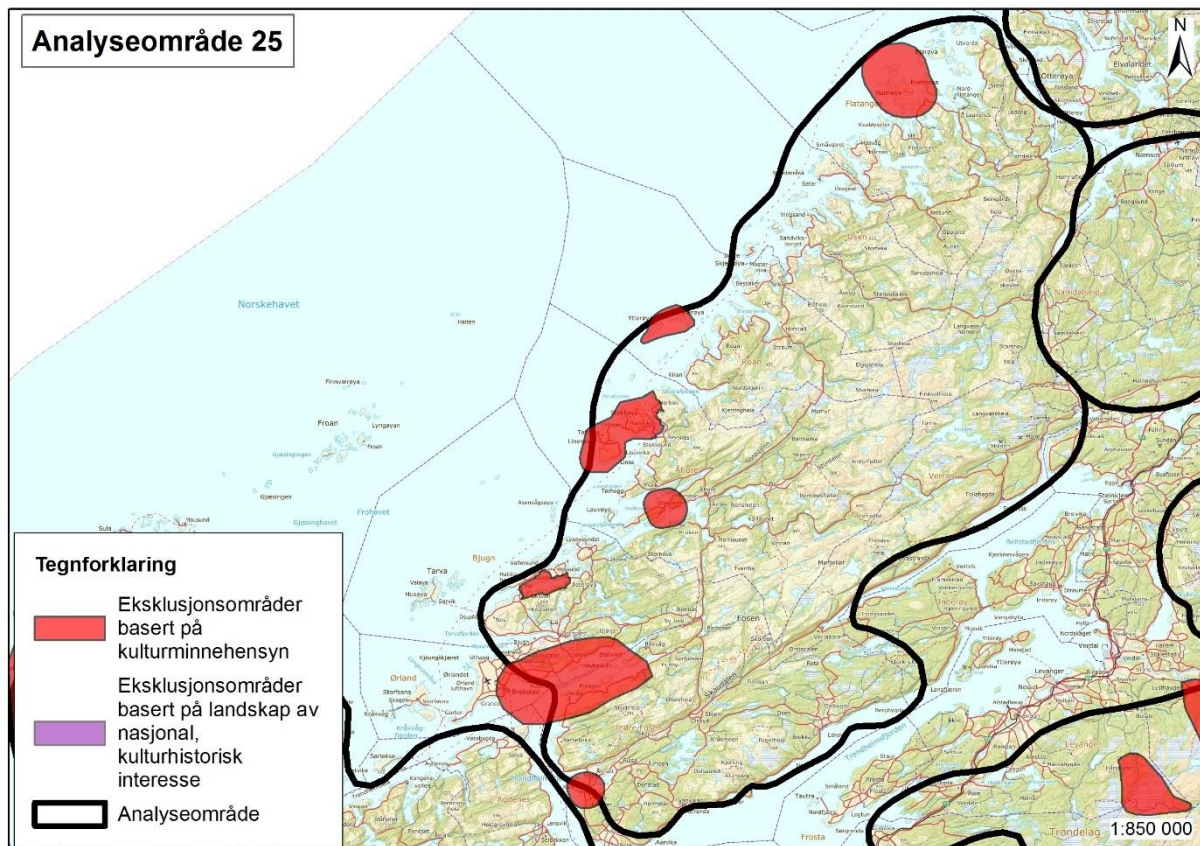
Øvre-Forra omfattes nesten helt av hard eksklusjon. Området er sårbart for tekniske inngrep og må ekskluderes i sin helhet.

Hegra omfattes av hard eksklusjon og ligger også bare delvis innenfor analyseområdet. Kulturmiljøet er potensielt sårbart for visuell påvirkning fra eventuell vindkraftutbygging i tilstøtende områder.

Kvernfjellet er fredet etter naturmangfoldloven og omfattes nesten helt av hard eksklusjon. En liten del av området ligger uten eksklusjon og innenfor analyseområde 24. Denne delen må også ekskluderes.

Sårbarhet for visuell påvirkning fra eventuell vindkraftutbygging i tilstøtende områder må vurderes på konsesjonsnivå.

ANALYSEOMRÅDE 25, Trøndelag

Innenfor analyseområde 25 er det flere kulturmiljø som må hensyntas. Villa-Halmøya er et øylandskap med kulturminner med stor tidsdybde. Her er spor etter den tidligste bosettingen langs kysten, og området viser spor etter ulike måter naturressursene er utnyttet på gjennom tidene. Villa fyr og andre sjømerker viser utviklinga av merkesystemet langs skipsleia, og det er spor etter tangbrenning, jordbruk og fiske. Det store mangfoldet av kulturminner i området som tilsammen viser et stort tidsdyp, sammen med enkelte kulturminner av høy verdi, gjør dette til et av de mest verdifulle kulturmiljø langs kysten.

Allmeningsværet har store samlinger med hustuffer med tilhørende båtstøer fra vikingtid og middelalder. Dette er spor etter de tidligste organiserte fiskeværer i Sør-Trøndelag. Marmorbruddet på Allmenningen ble åpnet i middelalderen, og steinen ble brukt til søylene i Nidarosdomen. Området er veiløst og således et godt eksempel på en intakt sjøverts forbindelse.

Kulturmiljøet Stokkøya-Linesøya er variert og til dels urørt med stor tidsdybde. Foruten boplasser fra steinalder, gravfelt og nausttuffer, finnes her en stor mengde huler og hellere med bosetningsspor.

Valseidet-Koet er et jordbrukslandskap og et av de mest spektakulære fornminneområder i Trøndelag. Monumentale gravrøyser og steinsetninger fra jernalderen preger Valseidet, og bakenfor ligger fjordarmen Koet omranset av tallrike gravminner.

Kulturmiljøet Dragseid er også et svært spektakulært fornminneområde i Trøndelag med gravfelt med stor variasjonsrikdom av røyser, hauger, steinlegninger og bautasteiner.

Det er flere kulturmiljø rundt Stjørnfjorden som peker seg ut. Austråttlandskapet med både borg og kystfort, Fevåg og Refsnes ligger alle vendt ut mot fjorden. Tidsdybden er stor, med kulturminner fra eldre steinalder og opp til vår tid.

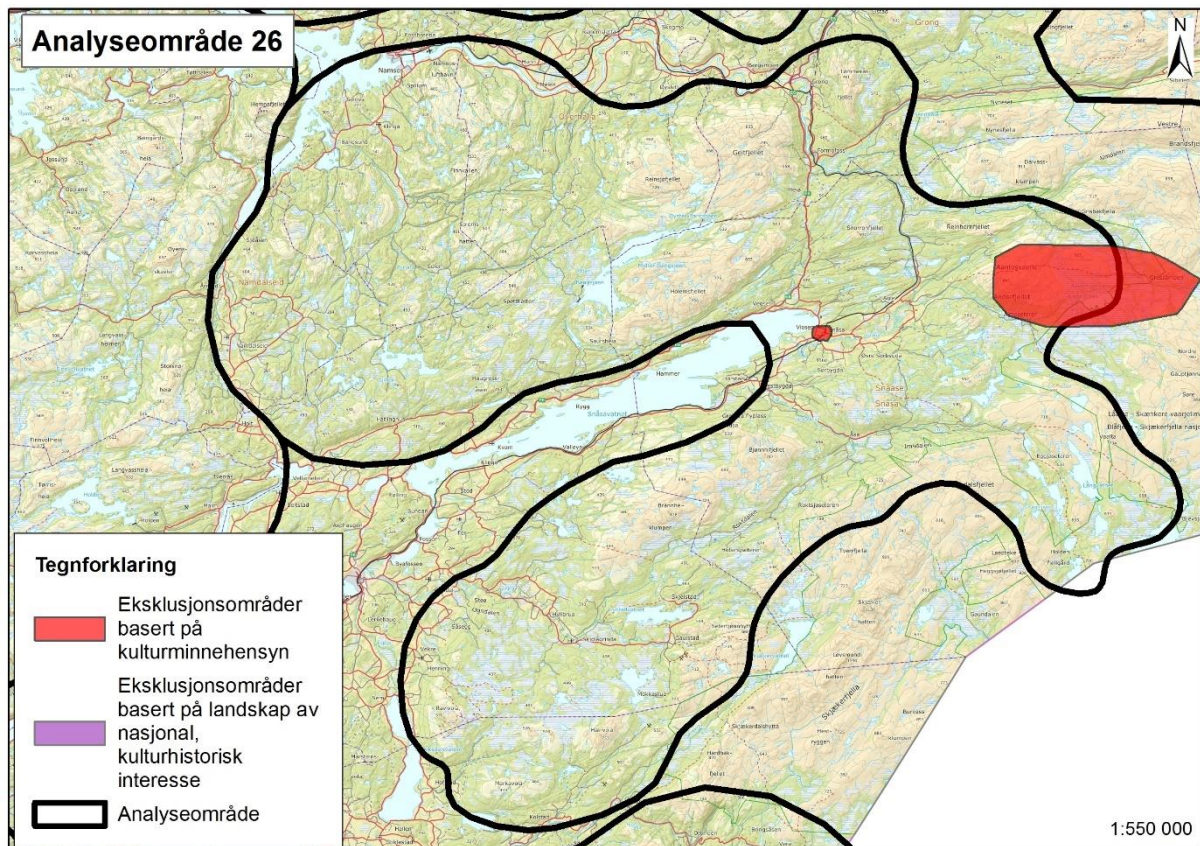
Kulturmiljøet Reins kloster er et klosterområde med klosterruiner, kirkegård og et gårdsanlegg med mange stående bygninger. Klosteret ble anlagt på grunnen til gården Rein i Rissa, på høydedraget over det gamle tunet og stavkirken. Kulturminnene og området rundt er fredet.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Alle kulturmiljøene på ytterkysten ligger i et åpent og sårbart til. Opplevelsen av kulturmiljøet er tett knyttet til landskapsoppfattelsen og områdene må derfor ekskluderes i sin helhet. Det må også vurderes om vindkraftutbygging i tilstøtende områder vil virke skjemmende på kulturmiljøene.

Kulturmiljøet Reins kloster ligger akkurat i grensa for analyseområde 25 og omfattes av myk eksklusjon. Visuelle virkninger på dette unike kulturmiljøet må hensyntas på begge sider av fjorden. Opplevelsen av kulturmiljøet er tett knyttet til landskapsoppfattelsen.

ANALYSEOMRÅDE 26, Trøndelag

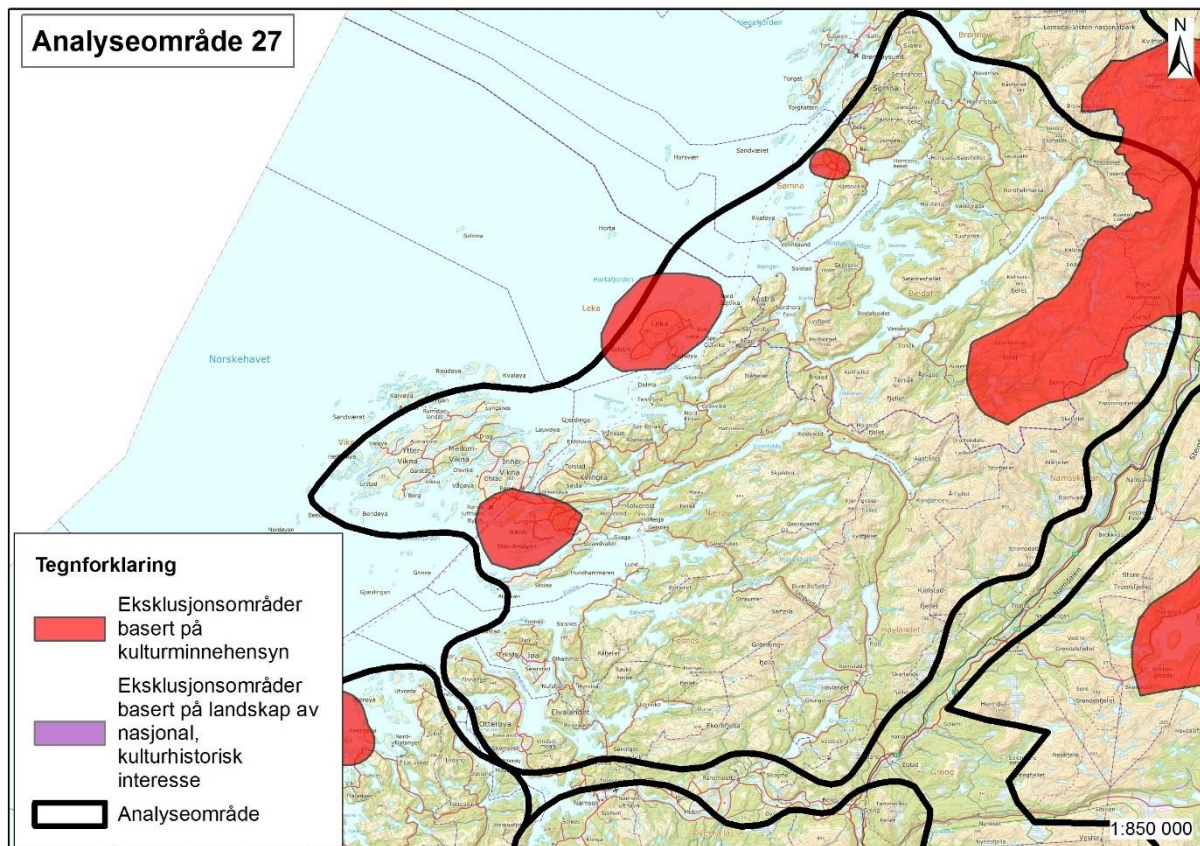
Gressåmoen er en fjellgård og en samisk boplass inn mot grensefjella til Sverige, langs den gamle ferdselsleia fra Lierne til Snåsa. Gården har hatt rolle som fjellstue, og den vitner også om forholdet mellom bumenn og samer.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Avgrensningen av kulturmiljøet Gressåmoen ligger bare så vidt innenfor analyseområde 26 og omfattes nesten helt av hard eksklusjon. Hele området må ekskluderes, og ved eventuell vindkraftutbygging på fjellene vest for Gressåmoen må opplevelsesverdiene knyttet til boplassen og dennes plassering i landskapet tas hensyn til.

I Snåsa sentrum er det også store kulturminneverdier. Hele sentrum omfattes av hard eksklusjon og anses derfor som ivaretatt med tanke på vindkraftutbygging.

ANALYSEOMRÅDE 27, Trøndelag og Nordland

På øya Leka finnes det et høyt antall kulturminner med svært stor variasjon. De vitner om bosetting fra den eldste steinalder og opp gjennom hele historien. Jordbrukslandskapet har stor tidsdybde og med mange bevaringsverdige bygninger. Skeisnesset i nordøst er et utvalgt kulturlandskap i landbruket. Her finner vi også en av Norges største gravhauger fra jernalderen, Herlaugshaugen, og Jakobsteinen er en hellig samisk stein som har sin bakgrunn i at det var her samene tok reinen over til Leka. På sørsiden av øya ligger Solsemhula, trolig en boplass og et offersted fra steinalderen (ca. 4000 år gammel), med godt bevarte hulemalerier av solkors og menneskefigurer. På fjelltoppene Steinting og Mannatind finnes også rester etter forsvarsanlegg, såkalte bygdeborger, fra folkevandringstiden, ca. 400-600 e.Kr. Den karakteristiske steinformasjonen Lekamøya er blitt brukt som seilingsmerke og er knyttet til sagnet om Hestmannen og Lekamøya.

Nærøya var et administrativt senter fra eldre jernalder og fram til midten av 1800-tallet. Den første navngitte namdaling var Hogne fra Njardey som levde i folkevandringstiden. Den store markedsplassen i Namdalen var knyttet til Nærøya. Nærøyberget er en kjent markedsplasse som var i bruk fram til 1877. Der er det også funnet gjenstander på sjøbunnen som vitner om handelsaktivitet alt fra 1300-tallet. Ruinen av den store steinkirken fra middelalderen er et hovedelement i kulturmiljøet.

Området rundt Mardal og Vik peker seg ut som et viktig kulturmiljø, med både betydelige steinalderfunn, samiske offerplasser, og en gårdsbebyggelse med stor tidsdybde, med bygningsmiljø fra 1800-tallet. Særlig rundt kirken fra 1876 og prestegården er kulturmiljøet intakt. Bygda Vik er en fortsettelse av et gammelt maktsentrum.

Området som inkluderer Kalvatn, Kalvfjellet og Kappfjellet er et sammenhengende, helhetlig samisk kulturmiljø og kulturlandskap, med stor variasjon av kulturminner. Området har stor kulturhistorisk verdi og er uberørt, autentisk og har stor tidsdybde.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Leka er i liten grad ekskludert, men utgjør et svært viktig kulturmiljø rikt på kulturminner med stor tidsdybde. Området må ekskluderes helt for å ivareta opplevelsesverdiene. n av kulturmiljøet. Det samme gjelder Nærøy.

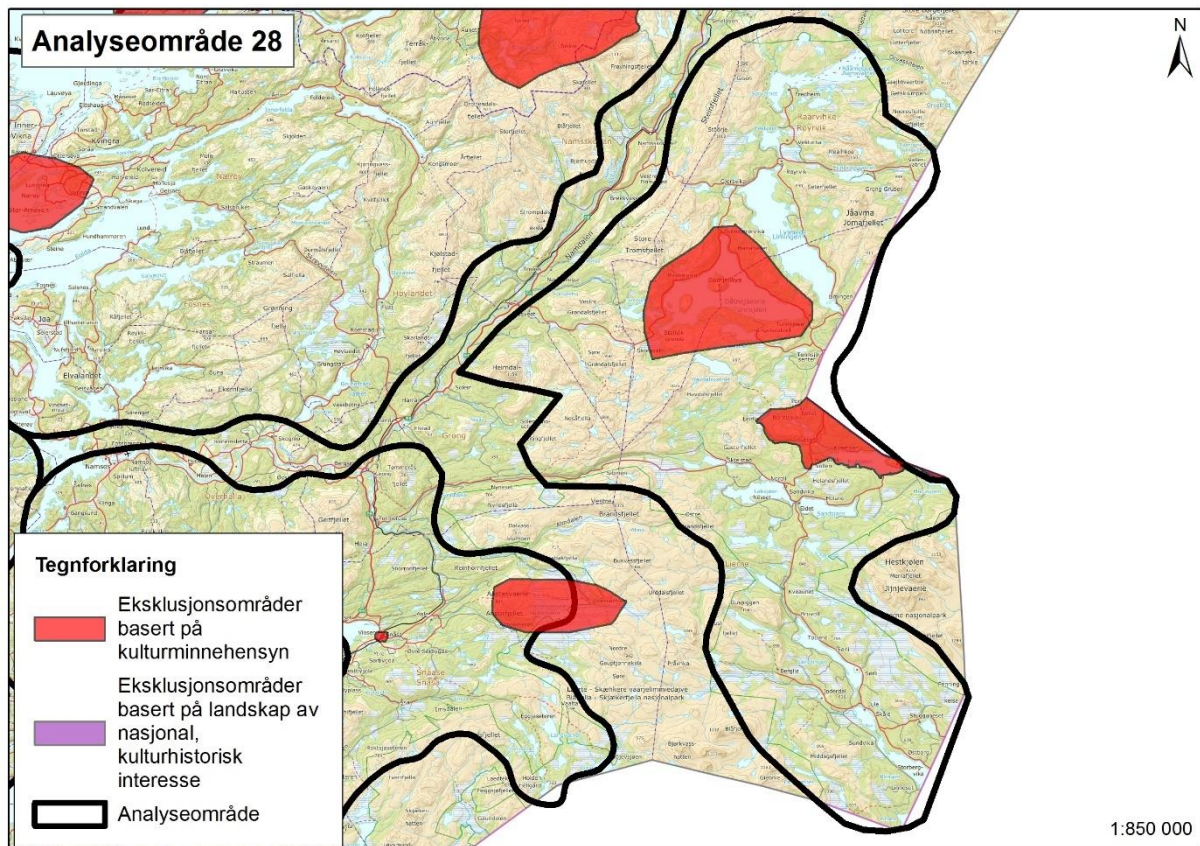

Innenfor Kalvatn, Kalvfjellet og Kappfjellet vil vindkraftutbygging være estetisk og visuell forstyrrende. Generelt vil infrastrukturen gi store sår i et sårbart landskap. Det er tett med kulturminner i området og sannsynligheten for konflikt vil være stor.

Det fredete fiskeværet Sør-Gjæslingan ligger like utenfor analyseområde 27. Det åpne landskapet på ytterkysten gjør at vindmøller blir godt synlige. Det er viktig at kulturmiljøet Sør-Gjæslingan skjermes for visuell påvirkning da det vil være ødeleggende for opplevelsesverdien av fiskeværet.

Velfjorden er et område med stor tidsdybde, uberørt natur og landskapsbygder med større gårdsbruk. Det grenser til nasjonalparken Lomsdal-Visten, og vindkraftutbygging her vil være skjemmende. Område ligger i hard eksklusjon og regnes derfor som ivaretatt.

ANALYSEOMRÅDE 28, Trøndelag

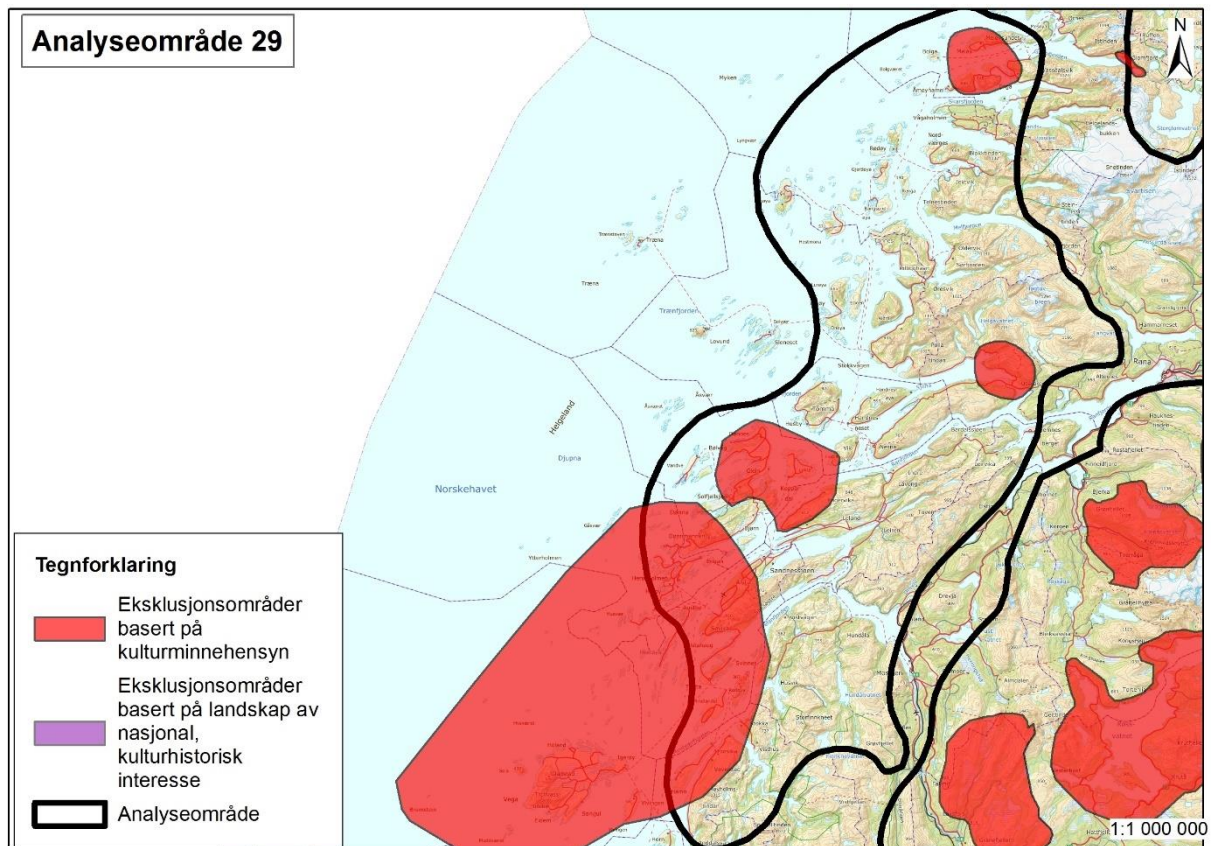
Kvelia er ei fjellbygd med jordbruk og skogbruk som hovednæring og har siden 2018 fått status som et utvalgt kulturlandskap. Her ligger Oppgården som utgjør et komplett og velbevart miljø som ikke er ødelagt av inngrep, men har beholdt sine kulturhistoriske, drifts- og vegetasjonsmessige kvaliteter. Rømmevassetra utgjør, selv om den ikke er i tradisjonell drift lenger, et komplett og velbevart setermiljø som har beholdt sine biologiske og kulturhistoriske kvaliteter.

Tunnsjøguden på Gudefjellet midt i Tunnsjøen er et samisk hellig fjell med et samisk offersted.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Hele Gudfjellet må ekskluderes sammen med et areal rundt Tunnsjøen for å skjerme stedet for visuell påvirkning. En slik landskapsformasjon med religiøs og rituell historie knyttet til seg er ekstra sårbar for skjemming fra eventuell vindkraftutbygging.

ANALYSEOMRÅDE 29, Nordland

Langs kysten i analyseområde 29 finnes det veldig mange, særpregede og viktige kulturmiljø. Kulturmiljøene Åkvik, Alstadhaug og Belsvåg, Tjøtta, Mindlandet og Vevelstadsundet ligger i sørvest, i det åpne, ytterkystlandskapet ut mot Vegaøyen. Landskapet her er rikt på kulturminner fra de fleste perioder. Både Mindlandet, Åkvik, Alstadhaug og Belsvåg har særlig mange gravminner fra både bronsealder og jernalder, samt noen boplasser fra steinalder. På Alstadhaug står det også en steinkirke fra middelalderen og prestegården hvor dikterpresten Petter Dass levde og virket i siste halvdel av 1600-tallet. Belsvåg ble Hålogaland, eller «Norlandene og Finnmark», sitt første bispesete i 1804. Vevelstadsundet har store, sammenhengende områder med steinalderlokaliteter og helleristninger fra veidekulturen. På Forvik Handelssted er bygningsmassen fra tidlig 1800-tallet og oppover til ca. 1950. På Tjøtta var det et maktsentrum og høvdingesete i vikingtiden. Her finnes et ringformet tunanlegg og gravfelt fra jernalder og bronsealder som er blant de flotteste i Nord-Norge. Det er også mange helleristninger, både fra fangstsamfunn i steinalder og jordbruksamfunn fra bronsealder. Den internasjonale kirkegården, også kalt «Russerkirkegården» er en kirkegård der alle de russiske krigsfangene som døde under andre verdenskrig i Nord-Norge ble samlet.

Kulturmiljøene Nord-Dønna med Løkta, Fagervika, Nordvika handelssted, Hugla og Finnkona må ses i sammenheng. De peker seg ut som et større sammenhengende område der kulturminneverdiene er særlig høye. Det finnes en stor tetthet av kulturminner i hele dette området, blant annet nausttuffer, gravminner, boplassspor tilbake til steinalderen, handelssted og krigsminner. På Dønna står middelalderkirken Dønnes kirke, mens den såkalte Dønnafallosen, en hvit stein med form av en fallos, står på gårdshaugen på Glein. Det er registrert tre ringformete tunanlegg på Løkta, og sørvest på øya Hugla ligger et kulturmiljø med mange og varierte kulturminner med stor tidsdybde. Finnkona er et samisk offersted/hellig sted.

Kulturmiljøet Sjona-Utskarpen består av både steinalderfunn og gravhauger fra jernalderen. Her møtes både fangst og jordbruk, og en tolkning av kulturminnene er at området har vært et møtested mellom kyst og innland.

Kulturmiljøområdet som omfatter Meløy, Åmøy, Engavågen og Vallsjøen har viktige kulturminner fra steinalder, jernalder og nyere tid. Én av få lokaliteter i Norge med slipt bergkunst, som knyttes til pionerbosetningen, finnes på Åmøya. I området er det mange gravminner og bosetningsspor fra jernalderen

som viser at det har vært et viktig område langt tilbake. Meløy gård var en stor gård der adelslekten Benkestok hadde sete. Gården brant i 1687. I 1850 ble det satt opp nye bygninger organisert som et fellestun.

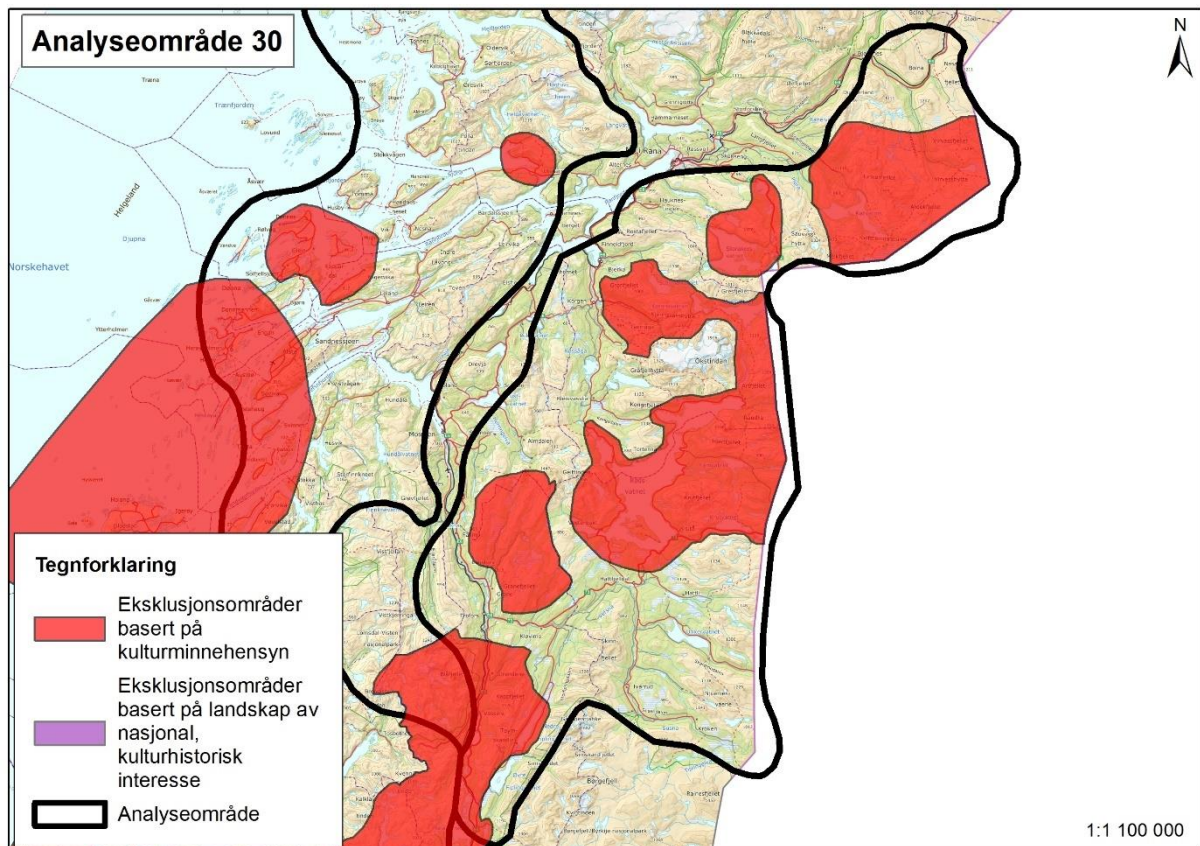
Spesifikke vurderinger av delområder:

Vegaøyane er innskrevet på UNESCOs verdensarvliste og ligger utenfor analyseområde 29, men i dette åpne kystlandskapet er kulturmiljøene svært sårbare for visuell påvirkning. Kulturmiljøene Åkvik, Alstadhaug og Belsvåg, Tjøtta, Mindlandet og Vevelstadsundet ligger alle på ytterkysten mot Vega. Her ligger også det utvalgte kulturlandskapet Nordlandsværran. Et større areal som omfatter alle disse områdene må ekskluderes for å ivareta opplevelsen av kulturmiljøene i landskapet.

Bergkunstlokaliteter har generelt en sterk forbindelse til landskapet de ligger i, og opplevelsesverdien er således sterkt knyttet til det åpne landskapet uten moderne inngrep. Landskapet rundt Åmøya og bergkunsten der er derfor svært sårbart for vindkraftutbygging. Nord-Dønna med Løkta, Fagervika, Nordvika handelssted, Hugla og Finnkon er også et kystområde med svært stor tetthet av kulturminner med nasjonal verdi. De må ses i sammenheng og området er følgelig sårbart for vindkraftutbygging da det vil kunne forringe opplevelsen av kulturminnene og sammenhengen dem i mellom.

For kulturmiljøet Sjona-Utskarpen er det sammenhengen mellom kyst og innland, jordbruk og fangst som er viktig. Opplevelsen av og forståelsen av denne sammenhengen må derfor ikke forringes av vindkraftutbygging.

ANALYSEOMRÅDE 30, Nordland

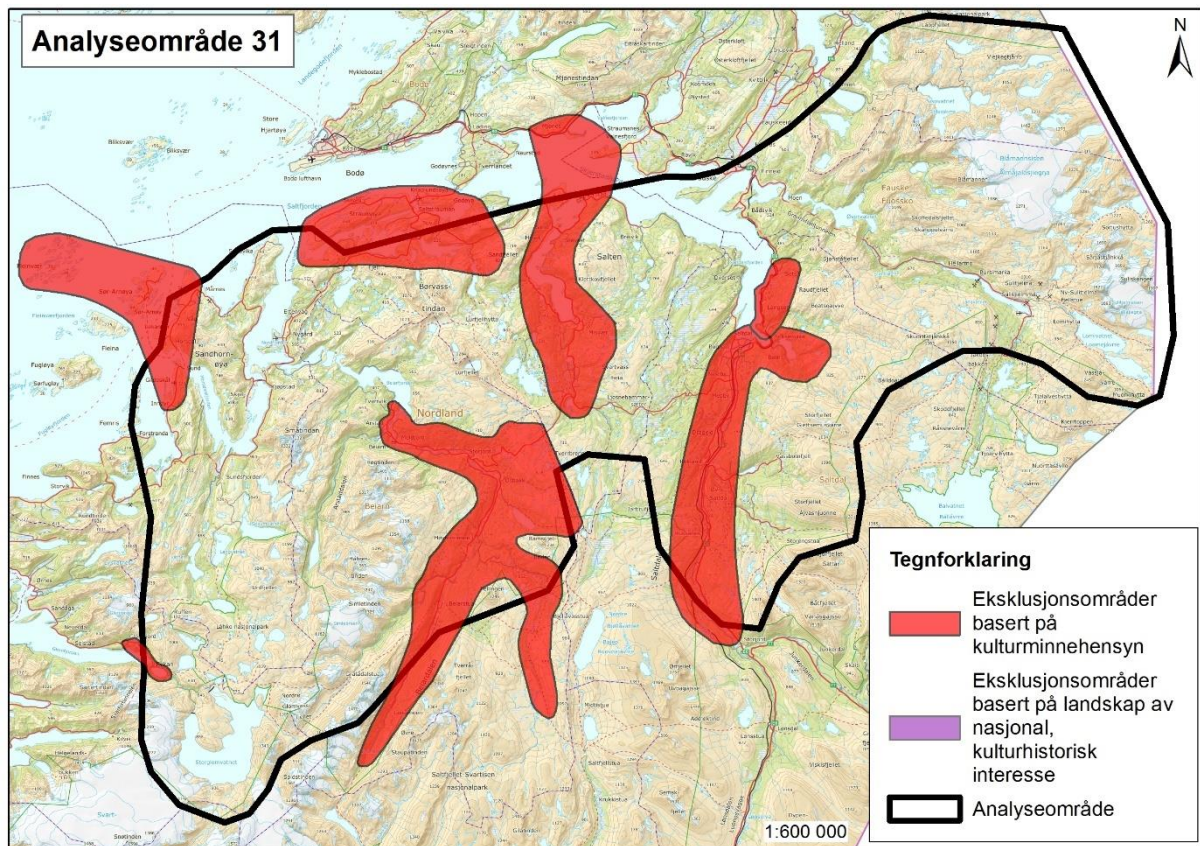
I analyseområde 30 er det store arealer som utgjør viktige, samiske kulturmiljø og kulturlandskap. Disse områdene har høy tetthet av samiske kulturminner som gammetufter, oppbevaringsplasser, samleplasser, ildsteder og andre reindriftsrelaterte kulturminner, fangstgroper, offerplasser og hellige fjell (blant annet Tuvafjellet og Akkfjellet). Til sammen utgjør de sammenhengende, helhetlige samiske kulturmiljø og kulturlandskap.

Rundt Røssvatnet og Grasvatnet er det i tillegg rike funn fra både steinalder, bronsealder og jernalder. I området Akersvatnet og Fiskelausvatnet ligger Umbukta fjellstue som er en av statens fjellstuer. Den er bygget i sveitserstil rundt 1873 og var skyssstasjon for handelstrafikken mellom Sverige og Mo i Rana. Hellerfjellet ved Storakersvatnet er et samisk hellig fjell hvor det også er registrert en offerring.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Innenfor alle de samiske kulturmiljøene og kulturlandskapene vil vindkraftutbygging være estetisk og visuell forstyrrende. Opplevelsen av kulturmiljøene i landskapet er sårbar for visuell påvirkning, og generelt vil også infrastrukturen gi store sår i et det sårbare landskapet. Det er tett med kulturminner i områdene, og sannsynligheten for konflikt vil være stor. Områdene omfattes delvis av hard eksklusjon, men må ekskluderes i sin helhet. Visuell påvirkning fra eventuell utbygging av vindkraftverk i utkanten av disse avgrensningene må vurderes på konsesjonsnivå.

ANALYSEOMRÅDE 31, Nordland

Kulturmiljøet i Beiardalen og Tollådalen er unikt ved at gårdsbebyggelsen har gjennomgått få endringer, noe som kan ses i sammenheng med manglende infrastruktur. Fram til 1960-tallet var det båtforbindelse inn i Beiarfjorden, men vinterstid kunne isen ofte hindre trafikk helt innerst. Først på slutten av 1960-tallet fikk dalførene veiforbindelse. Grunnlaget for bosetningen er jordbruk, elvefiske og skogbruk. Beiardalen var tidligere et viktig sted for storbåtbygging, men stor skogavvirkning førte til at bygda mistet grunnlaget for den virksomheten. I Tollådalen er det en stor konsentrasjon av samiske kulturminner i form av offersteder, teltboplasser, gammer, gammetufter, heller, reingjerder og andre reinrelaterte kulturminner, gravplasser, stedsnavn, gårdshauger, samt stor muntlig kunnskap om samisk bruk av området.

Misvær og Skjerstadjorden er også et kulturmiljø der både norrøn og samisk kulturhistorie kan ses i sammenheng. Det finnes gårdsstrukturer, graver, jernvinneanlegg og nausttufter fra jernalder, kirkested fra middelalderen, samiske urgraver og gårder fra middelalderen, og krigsminner fra andre verdenskrig. Misvær er en bygd med både norske og samiske bygninger som strekker seg tilbake til middelalderen. Her finnes det stabbur som er eldre enn 1537 og flere bygninger som også er automatisk fredet fordi de er datert til å være eldre enn 1650.

I Saltdalen er det et jordbruksmiljø som inkluderer skogbruk og elvefiske. Tidligere foregikk det båtbygging langs hele elven. På Rognan finner vi det fredete Haagensenverkstedet for båtbygging og et vernet kaianlegg med flere sjøhus. Oppover hele dalen ligger det både fredet og verneverdig bebyggelse knyttet til utnyttelse av Saltelva.

Nordøst for Rognan ligger kulturmiljøet Setså og Saksenvik der det er flere kvernsteinsbrudd og spor etter kvernsteinsdrift med dateringer tilbake til vikingtid og tidlig middelalder. Erkebispesetet eide pant i bruddet som står omtalt i Aslak Bolts jordebok. Saksenvik har i tillegg et bygningsmiljø med naust, krigsminner med rester etter «Blodveien» og to krigskirkegårder.

Kulturmiljøet Straumøya utgjør et sammensatt kulturmiljø rundt Saltstraumen, i et kulturlandskap som er en sluttet enhet uten vesentlige moderne inngrep. Her er samiske urgraver, gammetufter, nausttufter og forholdsvis intakt gårdsbebyggelse med variert historie.

I Sulitjelma var det gruvedrift fra 1887-1991 og kulturmiljøet her har stor kulturhistorisk verdi med sin gruvesamfunns historie. Historien gjenspeiles i bygningsmiljøene med mange bevarte bygninger og miljøer, som klart avspeiler gruvesamfunnets klasseskilte. Gruvesamfunnet Jakobsbakken ligger på snaufjellet, nær en av

gruvene. Bygningene, som for det meste huser gruvearbeidere, delvis med familier, har en mangfoldig arkitektur. Flere av bygningene var tilflyttet og tilhører ulike tidsperioder.

Den delen av kulturmiljøet Fleinvær, Sør- og Nord-Arnøy og Sandhornøya som ligger innenfor analyseområde 31 omfatter Gildeskål kirkested og det gamle bygningsmiljøet rundt Inndyrvågen med sjørelaterte bygninger og bakenforliggende våningshus. På Gildeskål står det to kirker hvorav den ene er en automatisk fredet langkirke fra middelalderen. Prestegården er fredet, og det er funnet gårdsstrukturer tilbake til jernalder på stedet.

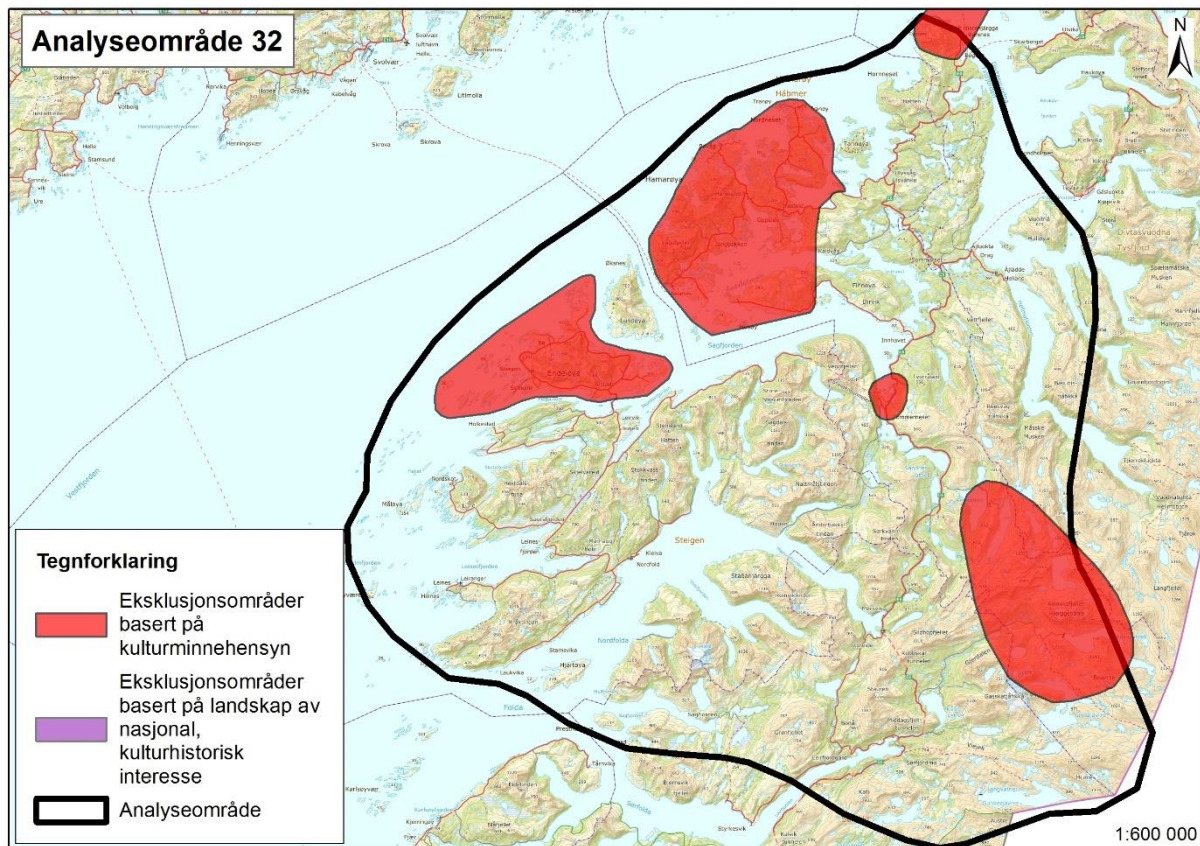
I Glomfjord finnes det flere felt med slipt bergkunst. Denne typen bergkunst er svært sjelden og knyttes til pionerbosetningen langs kysten, det vil si til de aller første menneskene som levde her. Glomfjord er også et industristed, med kraftstasjon fra 1918 tegnet av Olaf Nordhagen. Utgangspunktet for utbyggingen av det som var ment å bli en by, var planleggingsidealer bl.a. basert på engelske hagebyer. Området har flere verneverdige bygninger og bygningsmiljøer fra denne tiden.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Områdene Beiardalen og Tollådalen og Misvær og Skjerstadjorden viser helhetlige større miljø og store konsentrasjoner av kulturminner. En vindkraftutbygging vil komme i stor konflikt med kulturminneverdiene i disse områdene. Det gjelder også kulturmiljøene Fleinvær, Sør- og Nord-Arnøy og Sandhornøya og Straumøya der landskapene er forholdsvis åpne og urørte og har stor betydning for opplevelsen og forståelsen av kulturminnene.

Alle kulturmiljøene i områdene Saltdalen, Sulitjelma, Glomfjord og Setså og Saksenvik omfattes i stor grad av hard eksklusjon. Av hensyn til de kulturhistoriske sammenhengene og opplevelsen av kulturmiljøene i disse områdene må de avgrensede områdene likevel ekskluderes i sin helhet.

ANALYSEOMRÅDE 32, Nordland

Av større, omfattende kulturmiljøer i analyseområde 32 står Engeløya, Finnøy og Hamarøy i en særstilling. Gjerdalen og Slunka er et område som særlig viser samisk kulturhistorie gjennom kulturminner med stor tidsdybde og variasjon.

Engeløya har svært mange automatisk fredete kulturminner, som viser stor tidsdybde. Her er boplasser fra steinalderen, men særlig mange viktige kulturminner fra jernalderen. Steigen har hatt en sentral posisjon og er tolket som et høvdingsete i jernalderen, en status som ble videreført ved at lagmannen hadde sete her fram til 1797. Kulturminnene fra jernalderen omfatter ringfomrede tunanlegg, store nausttuffer, gravhauger, gravholmer og den nordligste runesteinen som står ute. På Steigen står det også en middelalderkirke i stein og på Lauvøy finnes et komplett gårdsanlegg fra tidlig 1800-tallet. Festningen Batterie Dietl var under andre verdenskrig en av Atlanterhavsvollens og Europas største kystfestninger. Byggingen ble utført av 2000 russiske krigsfanger, og 3000 tvangsarbeidere fra andre okkuperte land i Europa. Batteriets plassering bekrefter Engeløyas gode taktiske plassering for å kunne beskytte innsjøen til Narvik.

Finnøy og Hamarøy er et kulturmiljøområde som også har stor tetthet av automatisk fredete kulturminner generelt, fra steinalderboplasser til middelalder. Særskilt for dette området er den samiske gården Tuva med hus fra 1800-tallet som er en av få godt bevarte samiske gårder. Det finnes også flere samiske offersteder innenfor området. Som en helt annen type kulturminne må nevnes den Hamsund gård som var Knut Hamsunds barndomshjem og som er fredet. Det er et småbruk fra siste halvdel av 1800-tallet, med fjøs, eldhus, bolighus og 40 mål utmark. I tillegg ligger fredete Tranøy fyr og losstasjon helt nord i området. Losstasjonen har et rikt bygningsmiljø med 8 bygninger i et flott kulturlandskap.

Noe sør for Finnøy ligger Tømmernes kulturmiljø. Ved Sagelva finnes en av de få lokalitetene med slipt bergkunst fra pionerbosetningen. Tømmernes har også den største krigsfangeleiren fra andre verdenskrig tilknyttet den arktiske jernbanen. I dag finnes bare tuffer igjen.

Gjerdalen og Slunka er et kulturmiljø som inneholder et mangfold av samiske kulturminner. Kulturminnene har stor tidsdybde og stor variasjon, som fangstanlegg, offerplasser, sagn, ferdsløp, teltboplasser og beingjemmer. En av gammetuftene er datert til 700 e.Kr.

Ytre Efjord og Ytre Tysfjord har en stor variasjon av kulturminner tilbake til steinalderen, som slipt bergkunst fra veidekulturen på Valle og Leiknes. Bergkunsten viser store og naturalistiske figurer. Leiknes har det største helleristningsfeltet i den naturalistiske, slipte tradisjonen og regnes å være fullt på høyde med helleristningsfeltet i Alta. Det er i tillegg registrert flere hustuffer og boplasser som er datert til steinalder.

Av nyere tids kulturminner er Korsnes kirke bygd i 1791 og flyttet fra Kjøpsnes til Korsnes i 1888. Det står to tyske kystfort fra andre verdenskrig i området. Det står et komplett fisker-/bondebruk på Valle, der bolig, fjøs, to naust, tørkesjå (for garn/fisk) ble vedtaksfredet i 1994.

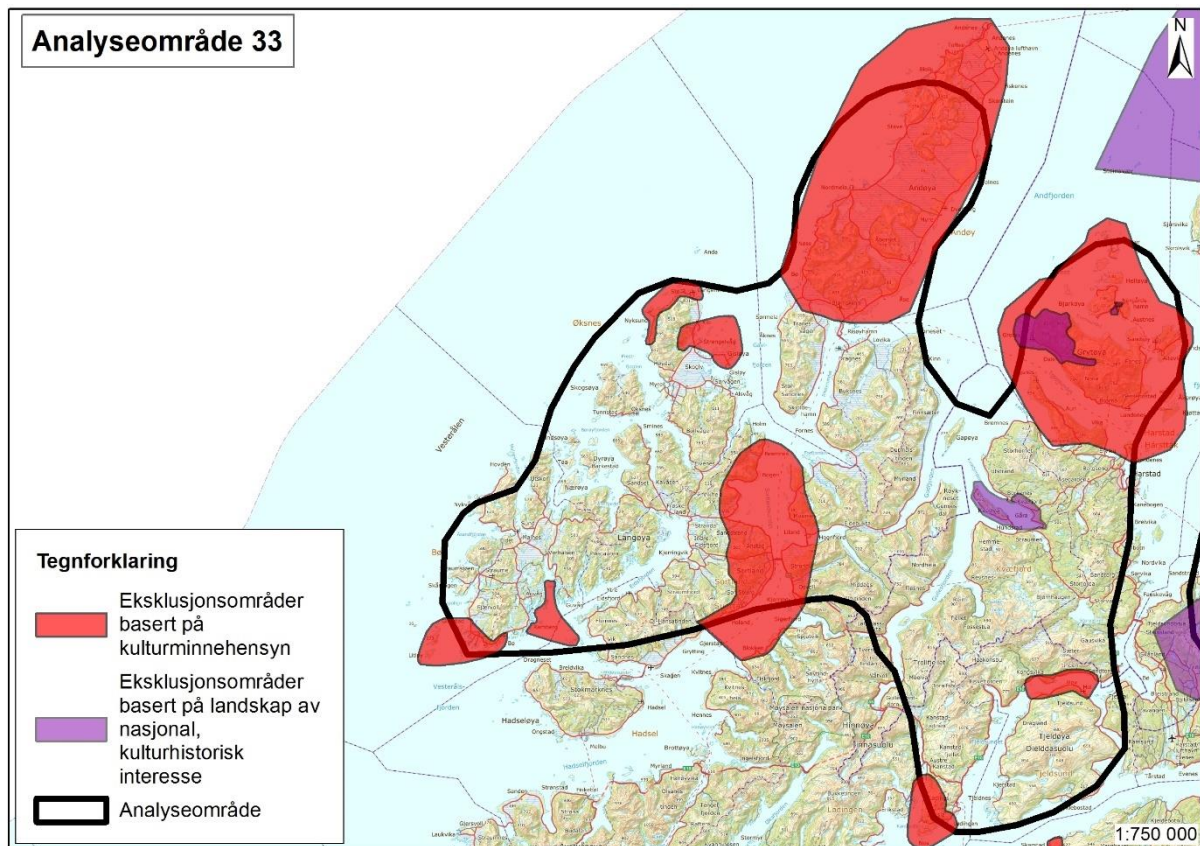
Spesifikke vurderinger av delområder:

Det samiske kulturmiljøet i Gjerdalen og Slunka er sårbart for visuell påvirkning fordi den menneskelige påvirkningen er beskjeden og lite dominerende. Opplevelsen av kulturminnene henger tett sammen med landskapsforståelsen og -oppfattelsen.

Tettheten av betydningsfulle kulturminner på både Engeløya, Finnøy og Hamarøy gjør områdene sårbare for visuell påvirkning av eventuell vindkraftutbygging. Området må ekskluderes i sin helhet.

Tømmernes omfattes i stor grad av hard eksklusjon, men rundt Tømmernes må det ekskluderes et større areal fordi konfliktpotensialet som svært stort for bergkunstlokaliteten. Det handler blant annet om at opplevelsesverdien av slike lokaliteter i stor grad henger sammen med landskapsoppfattelse og derfor blir forringet av visuell påvirkning.

ANALYSEOMRÅDE 33, Troms og Nordland

Kulturmiljøet Nes – Kanstadsfjorden har fire lokaliteter med slipt bergkunst og ett felt med tufter eller grophus fra steinalderen. Slipt bergkunst er ganske sjeldne kulturminner og knyttes til de aller første menneskene som levde langs kysten.

Sortlandsundet har kulturminner og kulturmiljø av stor variasjon og tidsdybde. Vestsiden av Sortlandsundet er et jordbruksområde med store flater, her finnes mange gravminner. Østsiden er et jordbruksområde som er mer myrlendt, og her er det funnet mange spor etter jernalder og steinalder. Det er registrert mange samiske kulturminner i området, blant annet er det på Bøblåheia og Onstadblåheia registrert fangstanlegg med mange bogasteller. Jennestad var tidligere et aktivt handelssted med landhandel, skipsekspedisjon og poståpneri. Handelsstedet ble etablert før 1830.

Svinøya, Vinje, Steine og Steinesjøen er et kulturmiljø der vi finner Nord-Norges største gravholmer med henholdsvis 80 og 55-60 graver fra jernalderen. Det er funnet sverd fra bronsealder og et gårdsanlegg med blant annet grophus, stolpehull og kokegropen fra eldre jernalder. Jørnfjorden har også stor konsentrasjon av gravholmer fra yngre og eldre jernalder.

Gisløya, Strengelvåg og Klo har et stort mangfold av spor fra steinalder til middelalder, blant annet med et intakt gårdsanlegg. Det finnes fire langhus på forskjellige steder. Et av langhusene er 30 m, og et annet lite langhus som ligger i Klo, har mødding datert til Kr.f. Utover disse kulturminnene finnes flere gravfelt, gravhauger, gårdshaug, steinaldertuft, hellere, gravholmer, nausttufter. Av samiske kulturminner er det i området registrert gammetufter fra 800 og 1200 før Kr.f., urgraver og et samisk offersted.

Kulturmiljøet Langøya (nordspissen) består av de fem gårdene Langnes, Stø, Enge, Nyksund og Vottestad. Langnes har hatt bosetning fra 700 f.Kr. og frem til i dag. Gårdsanlegg et har to rorbuer, og det finnes for øvrig en heller, graver og et langhus som er over 30 m langt i nærheten. Selve Langnesværet består av 6 gårdshauger på rekke. På toppen av fjellet Tusen står en steinsetting/grav fra eldre jernalder. Stø har kulturminner som gravrøyser og gårdshaug i tillegg til selve

fiskeværet. Enge har et gårdsanlegg fra jernalderen som består av 5 langhus som er datert til 800-900 e.Kr. I Nyksund er det registrert steinaldertufter samt Skåltofta, som er et gårdsanlegg med

langhus på over 30 meter samt gravfelt. Nyksund er et fiskevær med mange gjenstander og bygninger. Bryggerekke og bygningsmiljø utgjør et helhetlig fiskeværsmiljø. Vottestad har gårdshauger og graver, i tillegg til at navnet er et stadnavn som en generelt antar har sitt opphav i vikingtid.

På Andøya er det flere, store kulturmiljø med viktige kulturminner som forteller ulike deler av kulturhistorien. Fiskerlandsbyen *Bleik* er et særegent kulturmiljø med bebyggelsen liggende i en tett klynge på to gårdshauger, våningshusene ligger langs Gårdsveien med fjøs og uthus på hver side av våningshusrekken. Jordbruksområdet er organisert etter teigblanding. Det har vært aktivitet langt tilbake i tid i området, noe som blant annet et gravfelt med 16 gravrøyser viser. Stave har et bygningsmiljø som reflekterer et fisker/bondepiljø og en historie som går tilbake til jernalderen. Av samiske kulturminner er det registrert fangstgroper/fangstanlegg i fjellområdet rundt *Høggjellet og Sverigetinden*. I samme område er det også registrert en offerstein/sieidi kalt Finnkjerka, et lede-/sperregjerde mot et stup, samt tufter. Landskapet er spesielt med et dominant fjellparti i ellers flatt landskap med lite vegetasjon.

Den sørvestlige delen av Andøya-området er hovedområde for samisk bosetning på Andøya, noe som er godt belagt skriftlig. Næringsgrunnlaget har vært gårds- og utmarksdrift, der reindrift knyttet til gårdsdrift har vært vanlig. I Kobbetalen er det registrert samisk bosetning tilbake til middelalder og jernalder. Her ligger også to ødegårder, Bakkan og Sletten, med spor tilbake til jernalderen, blant annet et stort felt med kokegroper, hustuffer og gravrøyser fra jernalder og middelalder.

På yttersida av Andøya er det stor tetthet av kulturminner, blant annet en gårdshaug, mange gravhauger og tufter. Her ligger også Nordmæla som er et fiskevær med godt bevart bygningsmiljø. I området *Åse og Bønna sørøst* i Andøya-området finnes det et ringformet tunanlegg med 14 tufter, som kan dateres tilbake til eldre jernalder på Åse, og dessuten Bønna ødegård med tre hustuffer. To av hustuftene kan dateres til middelalder. I Åse er det også registrert graver fra jernalderen.

I området fra Trondenes/Harstad i sør til Meløyvær i nord er tettheten av kulturminner og kulturmiljø knyttet til særlig norrøn jernalder, sagatradisjonen og den langvarige bosetningen i området. Både Trondenes og Bjarkøy har vært politiske sentra i vikingtid og gjennom middelalderen. «Bjarkøya» representerer Tore Hund og Bjarkøyættens maktsete med kontinuitet fra vikingtid og framover ti innpå 1300-tallet. Det knytter seg stor symbolverdi til landskapet her, da Tore Hund spiller en sentral rolle i den nasjonale historien gjennom opprøret mot den sørnorske kongen og hans forsøk på å underlegge seg de frie nordlendingene.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Kulturmiljøene på og rundt Andøya er svært sårbare for visuell påvirkning av eventuell vindkraftutbygging, blant annet på grunn av vid utsikt og utsyn fra fjellområdet. Opplevelsesverdien for kulturminnene i dette området må derfor ivaretas ved å ekskludere et større område rundt hele Andøya.

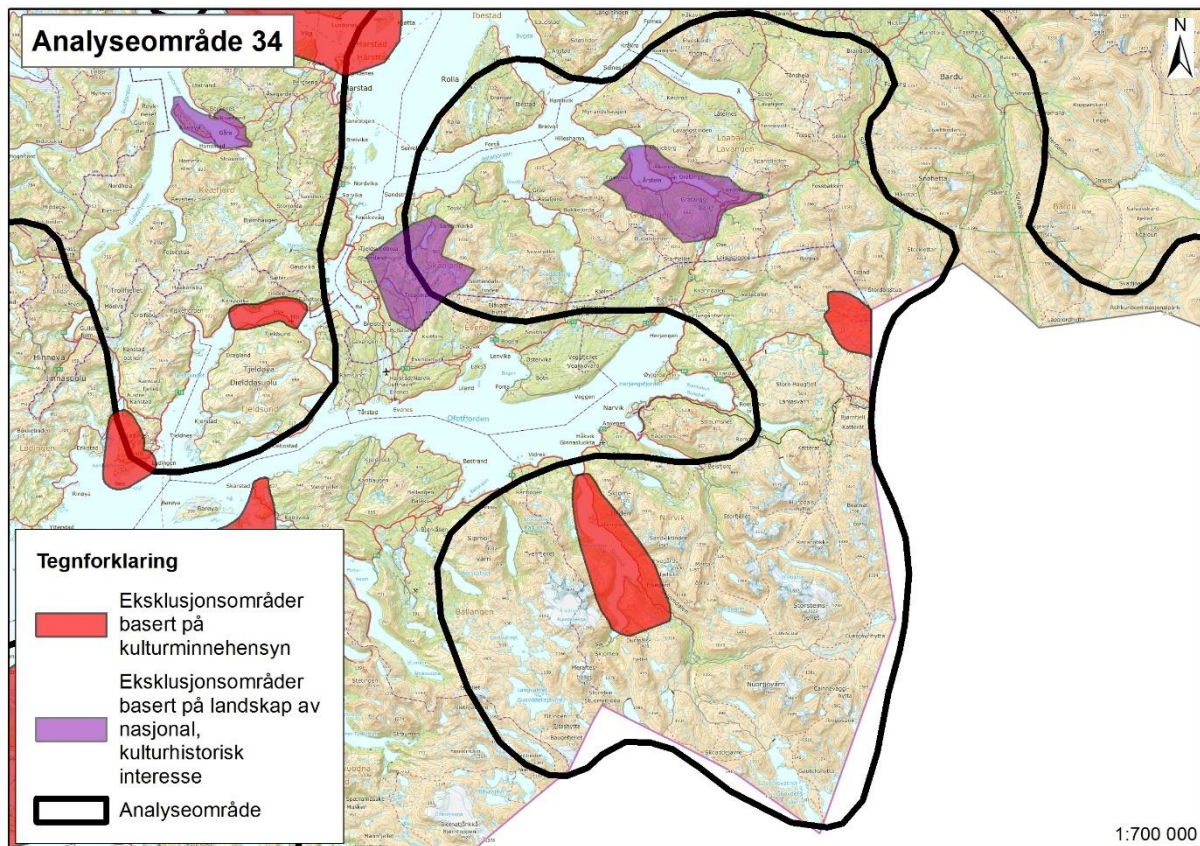
Den slipte bergkunsten i Nes – Kanstadvjorden er ekstra sårbare for visuell påvirkning. Bergkunsten er en type kulturminne der opplevelsen er sterkt knyttet til landskapsoppfattelsen. Hele kulturmiljøområdet inkludert et område rundt som skjærer opplevelsesverdiene må ekskluderes.

I Tjeldsund er det et rikt kulturmiljø med prangende funn av spenner, gullgubber og sverd. Kulturmiljøet omfattes av hard eksklusjon og anses derfor som ivaretatt.

De andre kulturmiljøene som framheves her er også kystnære og sårbare for visuell påvirkning. Alle områdene må ekskluderes i sin helhet og i tillegg må det vurderes ytterligere skjerming ved eventuell vindkraftutbygging i tilstøtende områder.

Tettheten av kulturminner og framtrepende kulturmiljø innenfor området Harstad-Meløyvær tilsier at vindkraftutbygging innenfor dette området vil innebære svært stor konflikt, både med tanke på direkte inngrep samt høy sårbarhet for visuell påvirkning. Store deler av området er ekskludert med myk eksklusjon, men hele arealet må ekskluderes for å skjerme kulturminneverdiene. Arealet tilsvarer arealet «Trondenes-Elgsnes-Bjarkøy» som Riksantikvaren pekte på med meget stor konflikt knyttet til etablering av landbaserte vindkraftanlegg for kyststrekningen fra Finnmark til Vest-Agder i 2005. Arealet omfatter også to av KULA-områdene i Troms: «Dale, Grøttavær, Alvestad, Skarstein» og «Bjarkøy».

ANALYSEOMRÅDE 34, Troms og Nordland

Skjomen har et rikt kulturmiljø fra steinalderen, der både hugde helleristninger og steinalderboplasser inngår. Helleristningene har stor variasjon i motiv. I Skjomenområdet finnes også gårdsbebyggelse som viser et fisker/bonde-miljø, samt flere gamle husmannsplasser. Det er blant annet registrert gammetufter etter en husmannsplass som representerer en sjøsamisk bosetning fra slutten av 1600-tallet eller begynnelsen av 1700-tallet i Ytre Skjomen. I tillegg er det registrert en urgrav i området. Under andre verdenskrig ble det etablert en ubåtbase i Skjomen, hovedsakelig for ubåter som deltok i angrep på Murmansk-konvoiene og for innsamling av værdata. Det finnes fortsatt fysiske spor etter militærleiren til ubåtbasen samt et tysk monument i Sør-Skjomen. I desember 1944 ble det opprettet en egen ubåtflotilje her. Dette var den nordligste som den tyske okkupasjonsmakten hadde.

I Narvikfjella er det et midlertidig fredet krigsminnelandskap. Området er et høyfjellsområde med omfattende spor og rester etter de siste kamphandlingene mellom ordinære norske forsvarsstyrker og tyske invasionsstyrker, særlig fra perioden 22. mai til 8. juni 1940. Siden området i svært liten grad er påvirket av moderne inngrep etter andre verdenskrig, er det fortsatt bevart forsvars- og skytestilinger, hvile- og kommandoplasser, våpen- og utstyrsdeler, ammunisjon m.m. Stillingene består nesten utelukkende av svært enkle steinkonstruksjoner som i all hovedsak har fått ligge urørt i nesten 80 år. Kulturmiljøet består av både løse og faste kulturminner.

Markebygdene i Skånland er et kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse som omfatter markesamiske kulturmiljøer knyttet til både reindrift og småbruk. Kulturmiljøene vitner om en spesiell samisk tilpasning i skjæringspunktet mellom en tradisjonell sjøsamisk bruk og reindriftnomadisme, samt mellom nordsamer og lulesamer lenger sør.

I Gratangsfjorden ligger gården Laberg/Sortebekk som var et samisk handelssted. Det er ikke like kjent at samene også hadde handelssteder på lik linje med norske kjøpmenn. De hvite bryggene og nothjellene i Gratangsfjorden vitner om både lokalt fiske og ishavsfisket.

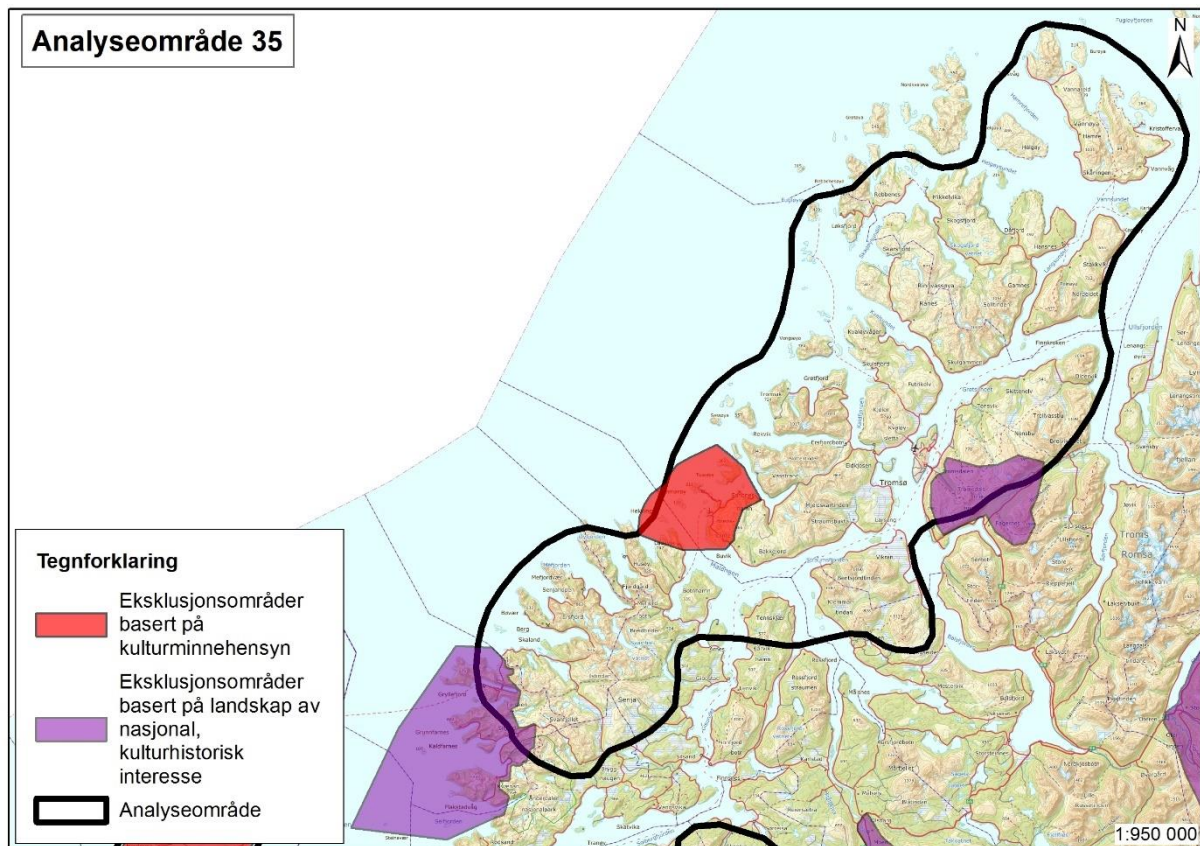
Spesifikke vurderinger av delområder:

Skjomen-området omfattes nesten helt av hard eksklusjon. Hele området må ekskluderes, og påvirkning av eventuell vindkraftutbygging i tilstøtende områder må vurderes på konsesjonsnivå.

Krigsminnelandskapet i Narvikfjella er fredet for å hindre at krigsminner flyttes, fjernes eller skades. Området er i svært liten grad påvirket av moderne inngrep etter andre verdenskrig, og framstår slik som et urørt landskap i den forstand at krigshistorien er svært tydelig og lesbar. Området må ekskluderes i sin helhet, da eventuell vindkraftutbygging vil virke forstyrrende på kulturmiljøet.

Markebygdene er et tradisjonelt samisk kulturlandskap som er fritt for store, moderne inngrep. Opplevelsen av landskapet er derfor sårbar for visuell påvirkning fra blant annet vindmøller. Visuell påvirkning av eventuell vindkraftutbygging i tilstøtende områder må vurderes på konsesjonsnivå. Det samme gjelder kulturmiljøet i Gratangsfjorden. Kulturminnene og kulturmiljøene her omfattes av KULA-områder.

ANALYSEOMRÅDE 35, Troms

Ytterkysten av Troms er viktig som landskap og har kulturminner med stor tidsdybde. Her finner vi vitnemål om hvordan mennesker har tilpasset seg voldsomme og værutsatte landskap.

Kulturmiljøet i Ytre Malangen inkluderer Edøya, Hillesøya, Sommarøy, Hillesøy, Tussøya. Her er det stor tetthet av kulturminner med stor tidsdybde, fra steinalder til nyere tid. Kulturminnene ligger stort sett langs med kysten, og det er særlig mange jernaldergårder, graver, her ligger Hillesøy middelalderske kirkested, og den fredete Hekkingen fyrstasjon.

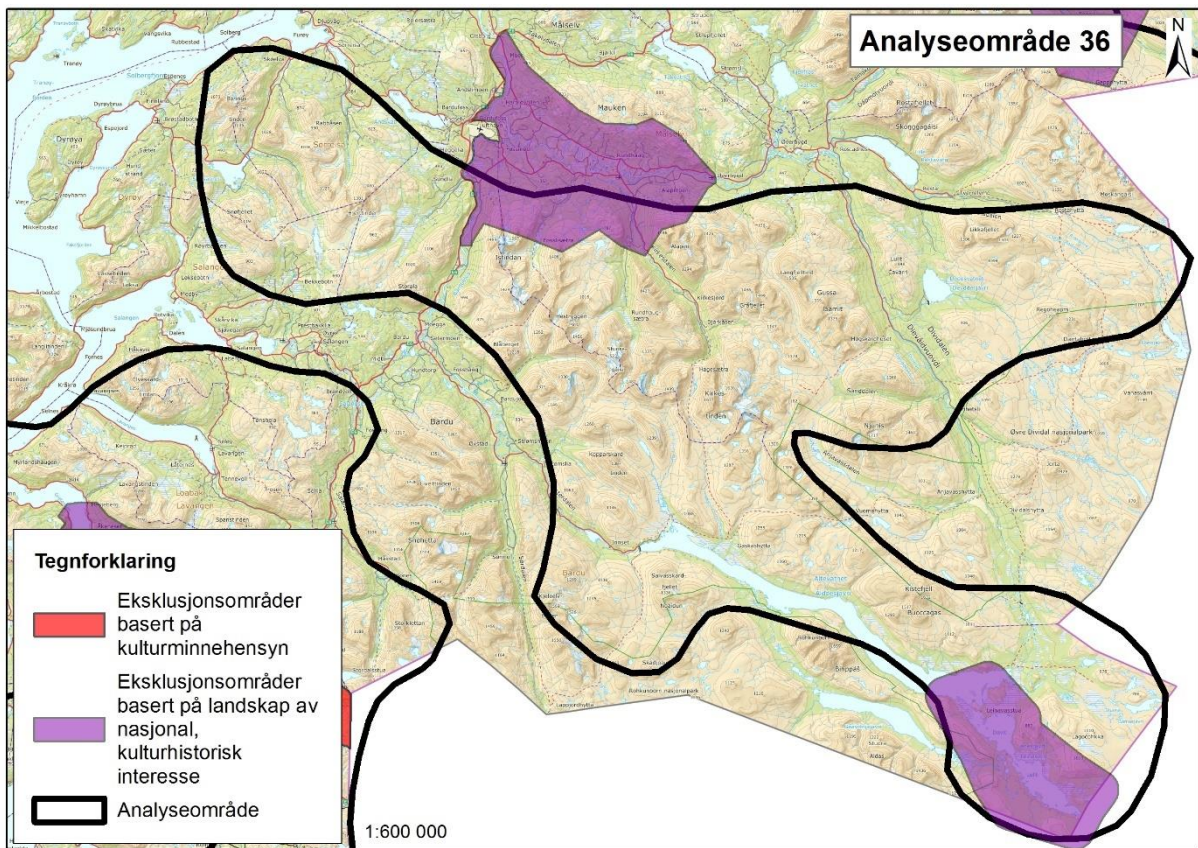
På og rundt Tromsdalstinden er det et kulturmiljø som vitner om både reinsdyrfangst og reindrift. Fangstsystemet her er usedvanlig stort til å ligge ute ved kysten. Selve Tromsdalstinden er et samisk hellig fjell.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Kulturmiljøet i Ytre Malangen omfattes i stor grad av myk eksklusjon. Hele området må ekskluderes, og det må tas hensyn til kulturminnenes beliggenhet i landskapet og opplevelsen av dette ved en eventuell vindkraftutbygging i tilstøtende områder.

Kulturminnene både ved Tromsdalstinden og på ytterkysten av Senja ligger i KULA-landskap og må ekskluderes som en del av disse.

ANALYSEOMRÅDE 36, Troms

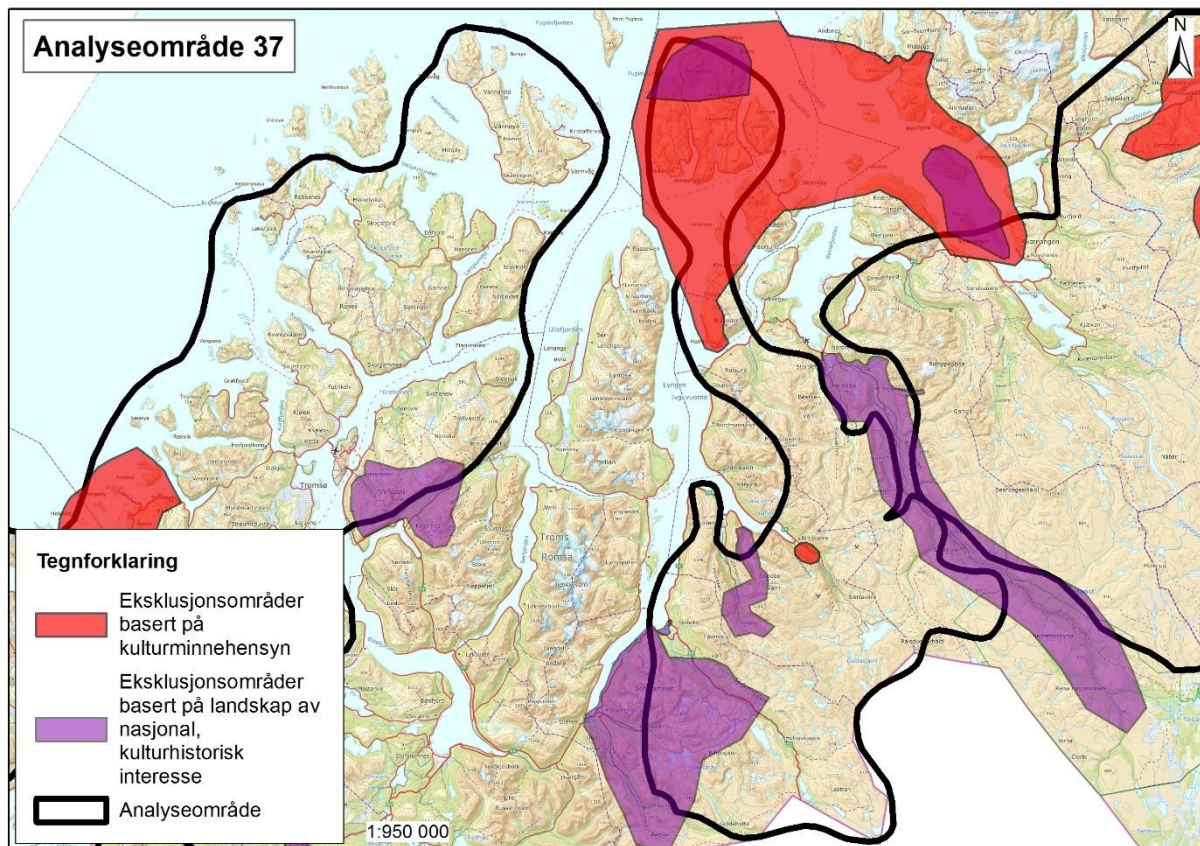
I Målsvedalen var det omfattende tilflytting sørfra på grunn av fattigdom. Kulturmiljøene her skiller seg derfor fra andre nord-norske kulturmiljøer. Det innebærer blant annet to-etasjers tømra stuebygninger med østnorsk preg, og firkant-tun er mer vanlig her enn ellers i Troms.

Rundt Leinevann er det særlig mange automatisk fredete kulturminner som viser tidsdybden i den samiske bruken av området. De har stor opplevelsesverdi og stor verdi som kilder til samisk historisk landskapsbruk og kunnskap om reinen og naturmiljøet.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Begge disse kulturmiljøene ligger innenfor KULA-områder og må ekskluderes som en del av disse.

ANALYSEOMRÅDE 37, Troms

Innenfor analyseområde 37 ligger Arnøya med stor tetthet av kulturminner, særlig hellegrøper, men også nausttufter, steinaldertufter og graver.

På Uløya ligger Hamnes, Norges nordligste bevarte handelssted som fortsatt er i bruk. Det ble ikke brent av tyskerne på slutten av andre verdenskrig. På vestsiden av Uløya finnes også et hellemaleri på Trollberget.

Skibotn var den største, eldste og viktigste markedsplassen i Nord-Troms. Her var det «Tre stammers møte», mellom samer, nordmenn, kvener, samt møtet mellom kyst og innland. Slike møter fant sted over hele Nordkalotten, men de to bevarte markedsplassene i Skibotn framstår som unike kulturmiljøer og er eksempler på en svært gammel tradisjon.

I Birtavarre innenfor Kåfjordbotn ligger Holmenes sjøsamiske gård. Den har tradisjonell samisk disponering av tunet, der bygningene ser ut til å ligge litt tilfeldig plassert. Helheten er godt bevart, med gammelt våningshus, gamle høyløyer, stall, sovebuer og arbeidsbuer/sjåer, i tillegg en del rekonstruerte bygg, som fjøsgamme, brønnhus og vedsjå. Nyeste bygg er et betongfjøs fra 60-tallet. I tillegg finnes det flere bygg i utmarka, noen bevarte, noen rekonstruerte.

I både Skardalen og Manddalen ligger det evakueringsgammer og -huler som vitner om hvordan den samiske befolkningen ble hardt rammet av krigshandlinger.

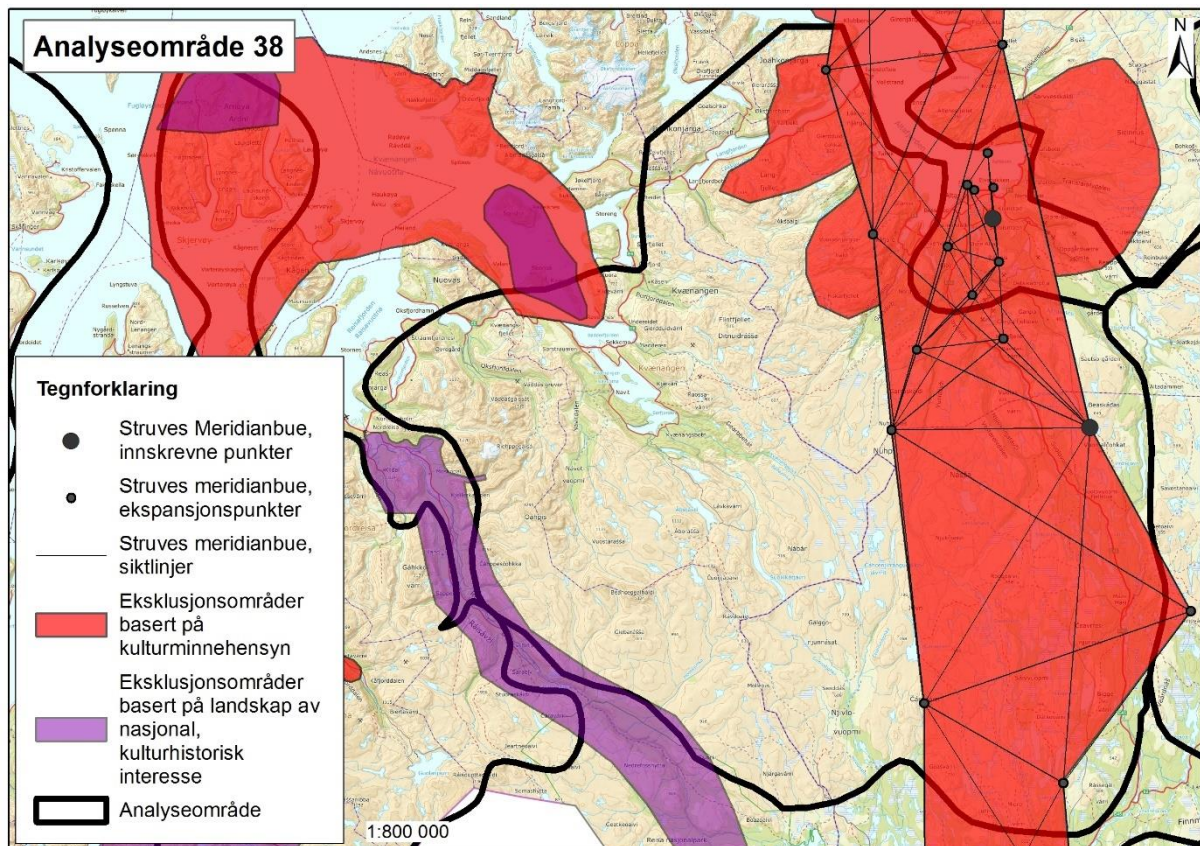
Spesifikke vurderinger av delområder:

Kulturminnene på både Arnøya, Skibotn og i Skardalen/Manddalen ligger innenfor KULA-landskap og må ekskluderes som en del av disse. Landskapsoppfattelsen henger tett sammen med forståelsen og opplevelsen av disse kulturmiljøene og eventuell vindkraftutbygging i nærheten må ta hensyn til kulturminnenes sårbarhet. Tettheten av kulturminner, viktige kulturmiljø og den kulturhistoriske sammenhengen mellom dem gjør at det også må ekskluderes et større areal ytterst i Lyngen og Kvæningen. Se også analyseområde 38.

Holmenes sjøsamiske gård omfattes av delvis hard og delvis myk eksklusjon og anses derfor som ivaretatt. Eventuell vindkraftutbygging i fjellområdene rundt må ta hensyn til opplevelsesverdiene knyttet til kulturmiljøet.

ANALYSEOMRÅDE 38, Finnmark og Troms

Innenfor analyseområde 38 er det to verdensarvsteder: Bergkunsten i Alta og Struves meridianbue. Struves meridianbue representerer et gigantisk oppmålingsarbeid som ble gjennomført gjennom 39 år fra 1816 til 1855 for å endelig bestemme jordklodens form og størrelse. I dagens geografi strekker trekantkjeden seg gjennom 10 land: Norge, Sverige, Finland, Russland, Estland, Latvia, Litauen, Hviterussland, Moldova og Ukraina. UNESCOs vedtak innebærer vern av 34 punkter som fortsatt er intakt fra tiden da målingene ble utført. Se også analyseområdene 39 og 40.

Bergkunsten i Alta omfatter ca. 6000 helleristninger og 50 hellemalier fordelt på fem områder i bunnen av Altefjorden: Hjemmeluft, Kåfjord, Storsteinen, Amtmannsnes og Transfarelv. Alte har dermed Nord-Europas største samling av helleristninger laget av jeger-fangstfolk. Helleristningene ble laget for ca. 6000 til ca. 2000 år siden, og man kan skille ut minst fem ulike faser. Ristingene viser et utvalg av dyrelivet i området og mennesker i ulike aktiviteter.

Haldde nordlysobservatorium var Norges første, faste nordlysobservatorium. I dag er bygningene og stedet et populært turmål, med storslagen utsikt. Byggingen av observatoriet ble bevilget i 1910, og de systematiske nordlysobservasjonene over flere år var avgjørende for at Alta ble et senter for internasjonal forskning. Ett av målepunktene for Struves meridianbue ligger også her.

Øya Nøklan er sterkt knyttet til samisk førkristen religion gjennom offersteder og mange samiske sagn.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Avgrensningen av Struves meridianbue er basert på siktlinjene i trianguleringen. Det karakteristiske og til dels åpne landskapet med de høyeste fjelltoppene har spilt en avgjørende rolle i utformingen av meridianbuen. Det er helt avgjørende at de fysiske punktene som er en del av innskrivningen, samt at siktlinjene og dermed formidlingen, opplevelsen og forståelsen av verdensarven ikke forringes. Hvorvidt tiltak i eller i nærheten av korridoren vil virke skjemmende på verdensarvverdiene må utredes og vurderes på konsesjonsnivå.

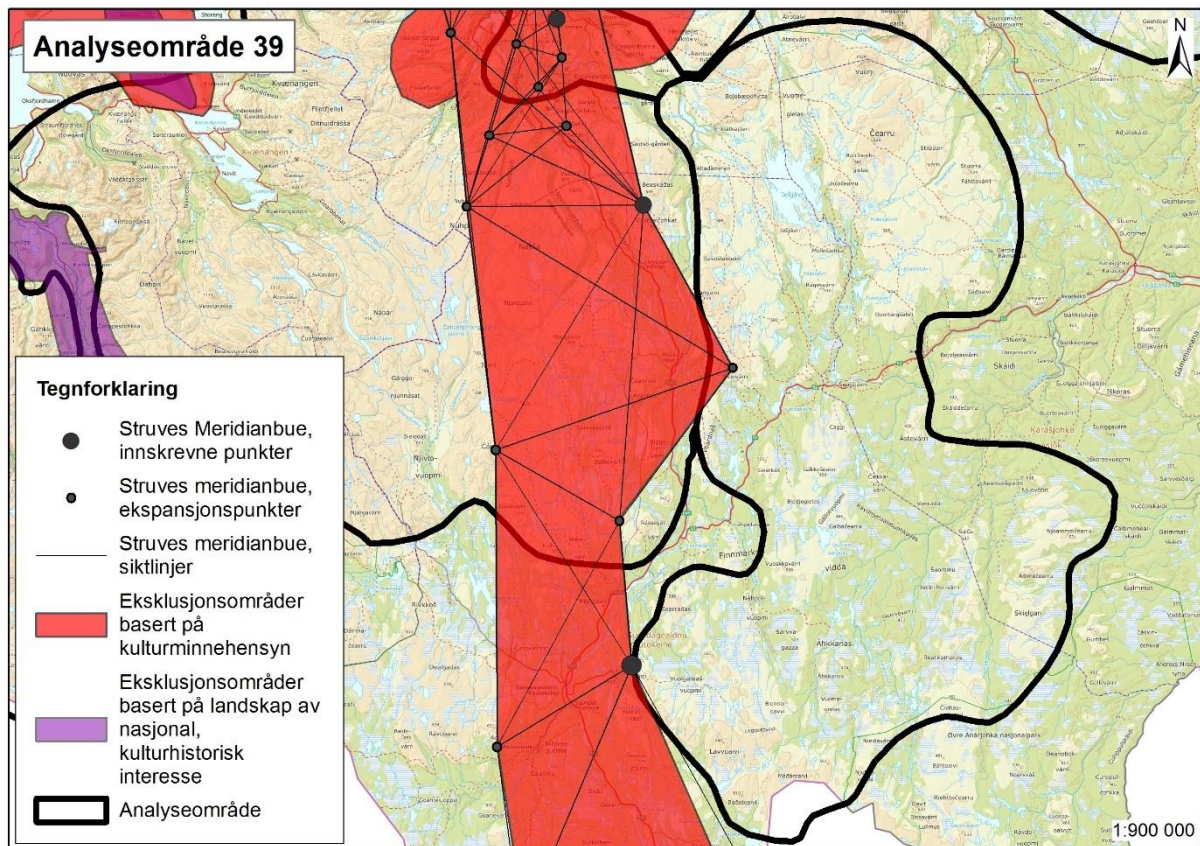
Buffersonen til bergkunsten i Alta inkluderer siktlinjene til de ulike bergkunstfeltene og skal ivareta verdensarvverdiene ved å skjerme bergkunstfeltene fra blant annet visuell skjemming. Hele buffersonen må

derfor ekskluderes. Buffersonen for bergkunsten i Alta og avgrensningen for Struves meridianbue overlapper og er gjensidig styrkende.

Halde nordlysobservatorium ligger innenfor buffersonen til verdensarvområdet med bergkunst i Alta. Observatoriet er også sårbart for visuell påvirkning av eventuell vindkraftutbygging i området.

Kulturmiljøet på Nøklan er en del av et KULA-landskap og må ekskluderes som en del av dette. Tettheten av kulturminner, viktige kulturmiljø og den kulturhistoriske sammenhengen mellom dem, gjør at det også må ekskluderes et større areal ytterst i Lyngen og Kvænangen. Se også analyseområde 37.

ANALYSEOMRÅDE 39, Finnmark

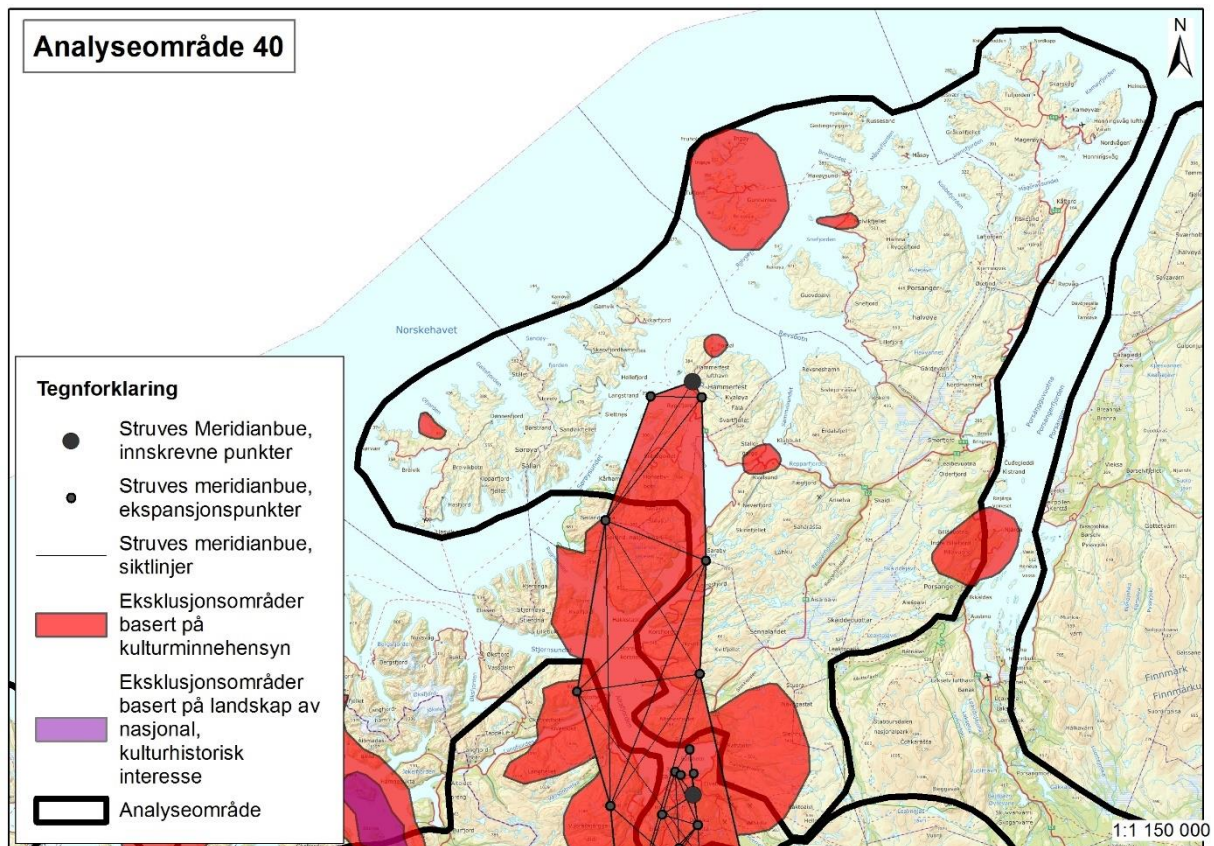

Struves meridianbue representerer et gigantisk oppmålingsarbeid som ble gjennomført gjennom 39 år fra 1816 til 1855 for å endelig bestemme jordklodens form og størrelse. I dagens geografi strekker trekantkjeden seg gjennom 10 land: Norge, Sverige, Finland, Russland, Estland, Latvia, Litauen, Hviterussland, Moldova og Ukraina. UNESCOs vedtak innebærer vern av 34 punkter som fortsatt er intakt fra tiden da målingene ble utført. Et lite hjørne av trianguleringen ligger helt vest i analyseområde 39. Se også analyseområdene 38 og 40.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Avgrensningen av Struves meridianbue er basert på siktlinjene i trianguleringen. Det karakteristiske og til dels åpne landskapet med de høyeste fjelltoppene har spilt en avgjørende rolle i utformingen av meridianbuen. Det er helt avgjørende at de fysiske punktene som er en del av innskrivningen, samt at siktlinjene og dermed formidlingen, opplevelsen og forståelsen av verdensarven ikke forringes. Hvorvidt tiltak i eller i nærheten av korridoren vil virke skjemmende på verdensarvverdiene må utredes og vurderes på konsesjonsnivå.

ANALYSEOMRÅDE 40, Finnmark

Innenfor analyseområde 31 ligger det nordligste punktet for Struves meridianbue i Hammerfest. Korridoren for trianguleringen ender derfor her og dekker Seiland og kysten ned langs Altafjorden.

Rolfsøy og Ingøy må ses som ett stort kulturmiljøområde med stor tetthet av kulturminner og en variert kulturhistorie med stor tidsdybde. Her er en av de nordligste gårdshaugene i Norge registrert, i tillegg til flere andre kulturminner som utgjør helhetlige og interessante kulturmiljø. Ingøy har tre fiskevær. Blant dem er fiskeværet Inga med røtter tilbake til 1300-tallet, om ikke før, og som var blant de største fiskeværerne i Finnmark i middelalderen. På Rolfsøy ligger Tufjord fiskevær med historie tilbake til 13-1400-tall. Det er gjort en rekke funn fra jernalderen og middelalderen på begge øyene. Det er registrert et titalls gravrøyser, samt innleverte funn fra jernalder. Sentrale kulturminner er gårdshauger, kirketuft, kirkegård, urgraver, hellegroper, mangeromstuffer og naust. Fruholmen fyr fra 1860-årene er verdens nordligste fyr.

I Selvika mange og store felt med steinaldertufter, samt samiske boplasser fra senere tid. Det er tilrettelagt for å oppleve kulturmiljøet og landskapet i fjorden ved at det er anlagt et stopp på Nasjonale turistveger her.

Nordsandfjordhula er en stor hule nordvest på Sørøya som tjente som midlertidig hjem for over 133 mennesker evakueringshøsten 1944, da tyskerne brant ned over 10 000 boliger i Finnmark.

Åhkånjårgstábba/Stalloen/Kierringnesstabben er en samisk offerstein som ruver i landskapet. Den er svært synlig fra både sjøen og brua, og ligger der reinen svømte i land ved vårflyttingen over Kvalsundet. Den var i bruk fra gammelt av og fram til 1800-tallet, og respekten for offersteinen har bestått inn i nyere tid.

Området i og rundt det utvalgte kulturlandskapet Goarahat og Sandvikhalvøya er et svært viktig kulturmiljø som er særdeles rikt på arkeologiske kulturminner med stor tidsdybde. Det er et sjøsamisk område med blant annet steinaldertufter, bergkunst, urgraver og samiske sagn knyttet til dolomittsøylene i Trollholmsund. Området er særdeles rikt på arkeologiske kulturminner. Like innenfor, ved vestre foten av fjellet Jækkir, ligger også den fredete Huleboerhytta som ble tatt i bruk som skjul av flere hundre som rømte til fjells under tyskernes tvangsevakuering.

Struves meridianbue representerer et gigantisk oppmålingsarbeid som ble gjennomført gjennom 39 år fra 1816 til 1855 for å endelig bestemme jordklodens form og størrelse. I dagens geografi strekker

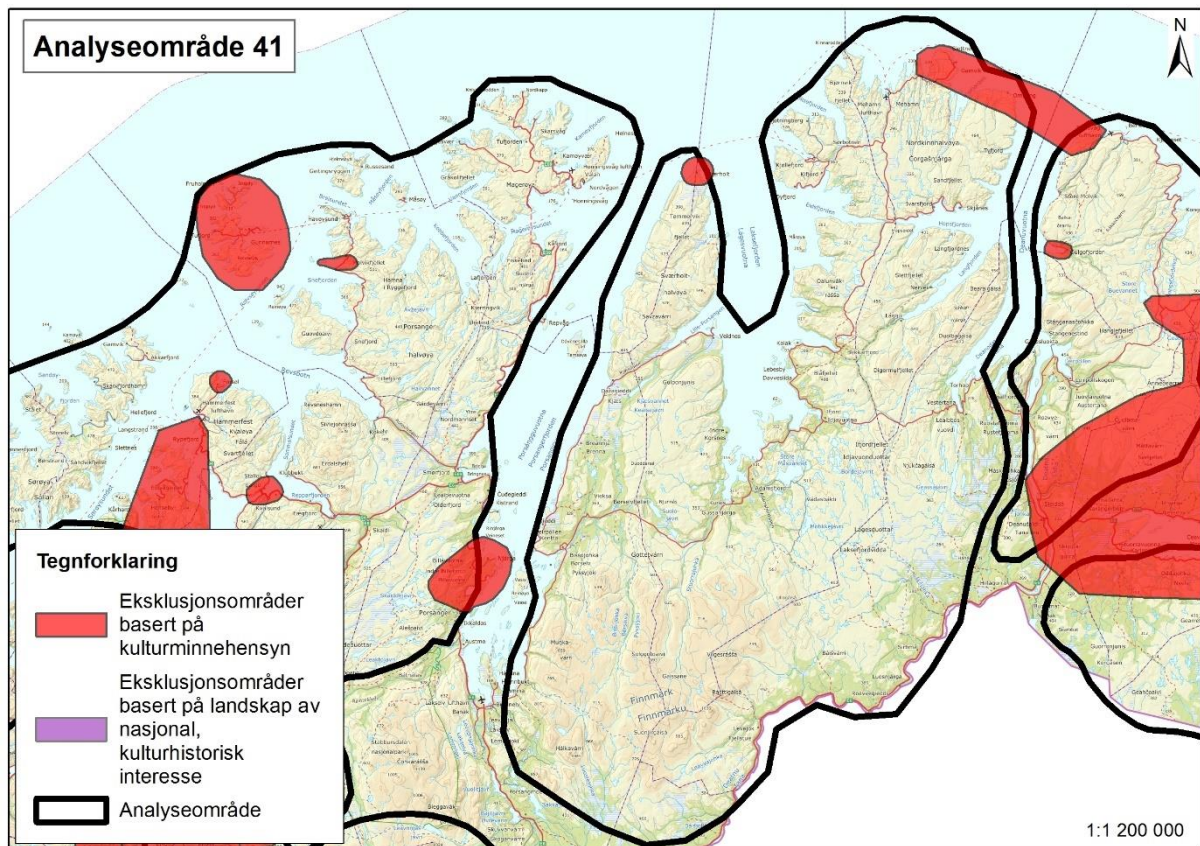
trekantkjeden seg gjennom 10 land: Norge, Sverige, Finland, Russland, Estland, Latvia, Litauen, Hviterussland, Moldova og Ukraina. UNESCOs vedtak innebærer vern av 34 punkter som fortsatt er intakt fra tiden da målingene ble utført. Se også analyseområdene 38 og 39.

Ved Forsøl, i Kirkegårdsbukta, ligger det boplasser fra både steinalder, jernalder, middelalder og nyere tid. Mangeromstuften fra middelalderen har 6 rom og 3 innganger og settes i sammenheng med fleretniske møter i Finnmark i middelalderen, der denne typen tufter kan ha fungert som norske skattestasjoner med militære tilleggsfunksjoner. Nedenfor er det flere hellegrøper som vitner om framstilling av olje fra sel- og hvalspekk.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Alle avmerkede områder må ekskluderes i sin helhet. Visuell skjemming av kulturmiljøer som følge av eventuell utbygging av vindkraftverk i tilstøtende områder må vurderes på konsesjonsnivå.

ANALYSEOMRÅDE 41, Finnmark

Innenfor analyseområde 41 finner vi blant annet Slettnes fyr som er verdens nordligste fastlandsfyr og var et av de siste som ble avbemannet. Vest for Slettnes fyr, på Mikkelbergodden, ligger det en labyrint. Labyrintene dateres til ca. 1300-1700 e.Kr. og er trolig spor etter øst-samisk kultur og bosetting i området. Det er også flere urgraver i området, noe som er karakteristisk for labyrintenes omgivelser. Øst for Slettnes fyr ligger kulturmiljøet Omgang med kirkegård og kirketuft fra middelalder og en mengde graver og boplasser rundt. Kulturmiljøområdet ytterst på Nordkinnhalvøya er generelt rikt på kulturminner med stor tidsdybde, fra eldre steinalder og inn i nyere tid.

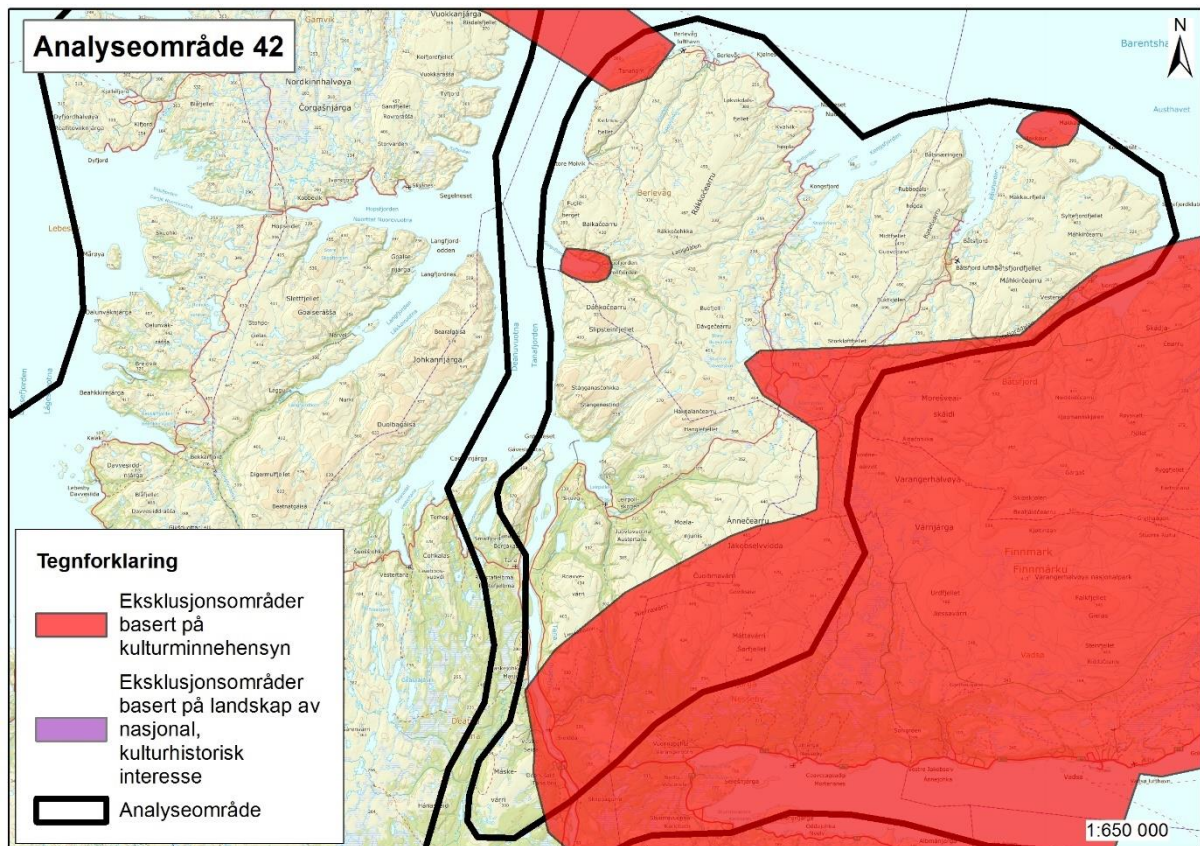
Sværholtklubben er et gammelt kirke- og handelssted som ligger helt ytterst på Sværholthalvøya. Det var tidligere et sentralt sted på Finnmarkskysten, med fiskefeltene rett utenfor og fiskerne boende i sjøboder. Med motoriserte båter var det ikke lenger nødvendig å ha tilhold i nærheten av fiskefeltene, og stedet mistet sin betydning som fiskevær og er fraflyttet. Under andre verdenskrig hadde tyskerne tunge forsvarsanlegg og en fangeleir her. Selve «klubben» er naturreservat.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Kulturmiljøområdet ytterst på Nordkinnhalvøya er visuelt sårbart på grunn av det åpne landskapet med få moderne inngrep. Kulturmiljøet på Omgang vil også kunne skjemmes av tiltak helt nordvest i analyseområdet 42. Hele den markerte avgrensningen må ekskluderes for å ivareta opplevelsverdiene av kulturminnene i landskapet.

Sværholtklubben er også sårbar for visuell påvirkning av eventuell vindkraftutbygging. Kulturmiljøområdet må ekskluderes, og eventuelle tiltak i tilstøtende områder må ikke forringe opplevelsverdiene i området.

ANALYSEOMRÅDE 42, Finnmark

Deler av Várjjet Siida-området ligger innenfor analyseområde 43. Várjjet Siida vurderes for UNESCOs verdensarvliste basert på en lang og mangfoldig samisk historie i Varangerområdet. Det omfatter store arealer fra Tana bru og ut på Varangerhalvøya via Varangerfjorden. Et viktig trekk ved Várjjet Siida er hvordan naturprosesser og menneskelige aktiviteter er vevd sammen på en synlig måte i landskapet. I en ubrutt sammenheng gir det oss en enestående fremvisning av arktisk kulturarv gjennom 12 000 år. Forslaget til verdensarv inkluderer fire utvalgte hovedområder. Til sammen er stedene forbilledlige eksempler på den lengstlevende jaktkulturen på det europeiske fastland, og dermed også på den dype tradisjonen som ellers på kontinentet var blitt erstattet med jordbruk og urbanisering. I tillegg dokumenterer stedene også særegne lokalkulturelle utviklingstrekk, som overgangen til tamreindrift og etableringen av den karakteristiske sjøsamiske tilpasningen med blandingen av fiske, jakt, småskala husdyrhold, som tidligere også inkluderte noen reinsdyr, blant annet til transport, og samarbeid med reindriftsutøvere. Se også analyseområde 43.

Øst for Berlevåg ligger Kongshavn og Kjølneset. Ytterst på neste ligger den fredete Kjølnes fyrstasjon, mens området innenfor har en særlig tetthet av arkeologiske kulturminner. Her ligger en av de største manglestuefunnene og en mengde boplassspor, hellegroper og graver i nærheten. Kulturmiljøet Makkaur ligger litt lenger øst, med boplass fra yngre steinalder og et middelaldersk kirkested med kirkeruin og gårdshauger.

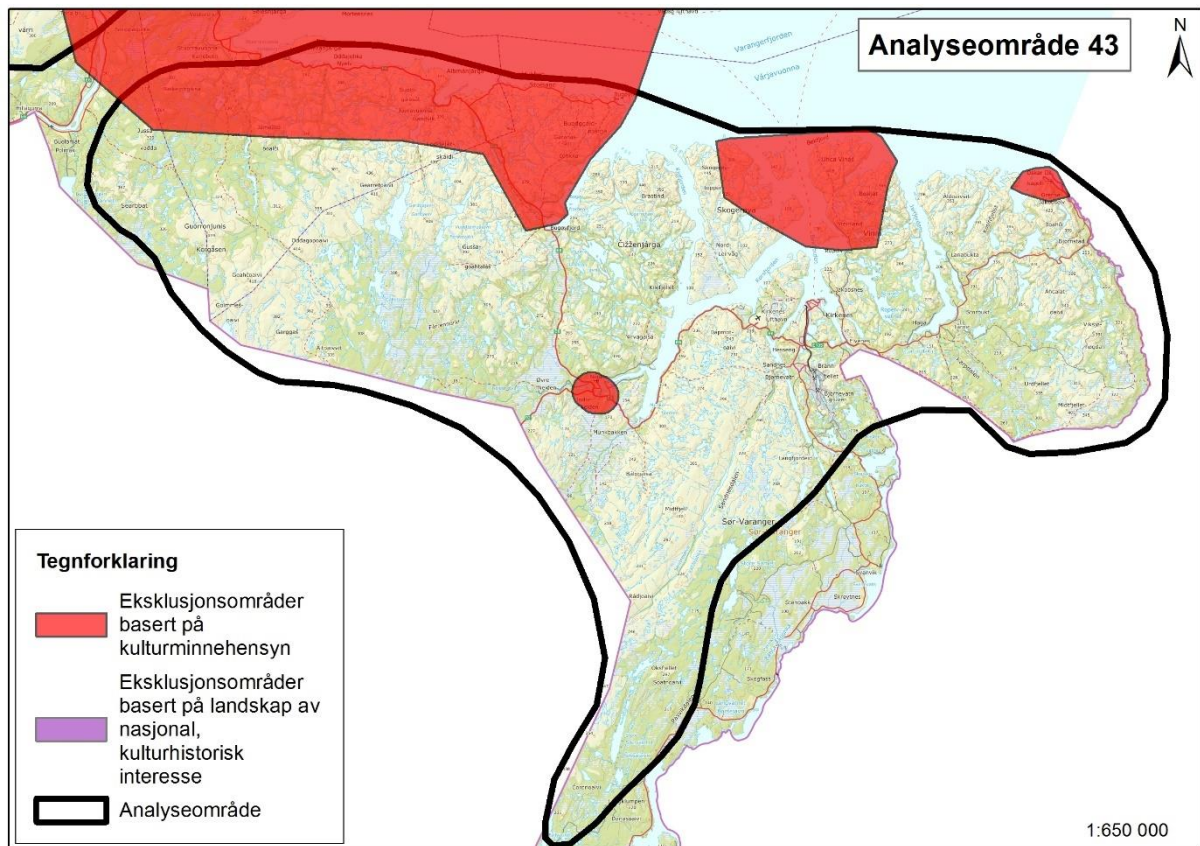
Gulogfjorden svært rik på kulturminner med stor tidsdybde, fra steinalder til nyere tid.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Várjjet Siida-områdene er ikke innskrevet på UNESCOs verdensarvliste, men det arbeides mot en slik innskriving. Eventuell vindkraftutbygging innenfor eller i nærheten av de fire områdene som er utpekt til å representere arktisk kulturarv gjennom 12 000 år er derfor ikke ønskelig. Et stort areal som ivaretar alle de oppsluttende verdiene og som skjermer for skjemmende visuell påvirkning i et åpent fangstlandskap uten særlig store moderne inngrep, må derfor ekskluderes.

Kulturmiljøene rundt både Kjølneset og Makkaur er sårbare for visuell påvirkning. Områdene som er avgrenset i kartet må ekskluderes, og eventuell vindkraftutbygging i tilstøtende områder, må vurderes med tanke på skjemming av disse kulturmiljøene. Det samme gjelder Gulogfjordens kulturmiljø.

ANALYSEOMRÅDE 43, Finnmark

I analyseområde 43 ligger det særlig viktige samiske kulturminner. Funnene fra Kjelmøy er unike, spesielt med tanke på det rike beinmaterialet som viser det som trolig er den tidligste fasen i utviklingen av samisk kultur det første årtusenet f.Kr. Smuggården i Lille Ropelv er en komplett sjøsamisk gård, og i Sølferbukta står det flere samiske bygninger fra før 1917. I Holmengråfjorden ligger den av de to labyrintene i Varangerfjordområdet som har størst opplevelsesverdi da den fortsatt er godt synlig. Labyrintene dateres til 1300-1700 e.Kr., og det er trolig spor etter øst-samisk kultur og bosetting i området. I Holmengråfjorden finner vi også et fredet laksefiskevær med en lang rekke bygninger og installasjoner med ulike funksjoner knyttet til fisket. Både Mestersanden kystfort og Bøkfjord fyrstasjon og kystfort ligger også i dette området.

Grense Jakobselv var fram til 1960-tallet en livskraftig grensebygd mellom øst og vest. Det er rikelig med naturressurser langs elva, og norske innvandrere bosatte seg her fra midten av 1800-tallet. Grense Jakobselv er ikke bare et politisk grenseland. Både klimatisk, botanisk og zoologisk utgjør området en utpost ved livets ytterkant. Kulturminnene langs elva og ute ved kysten viser at det har bodd folk der i ca. 10 000 år. Kong Oscar IIs kapell representerer en manifestering av rikets østre grense, og kystfortet er et krigsminne fra okkupasjonen under andre verdenskrig.

Det fredete kulturmiljøet Skoltebyen Neiden er det viktigste kulturminneområdet for den østsamiske historien og for den gjenlevende østsamiske kulturen i Norge. Området var først sommerboplassen til Neiden-siidaen, men etter grensedragningen mellom Norge og Russland/Finland i 1826 måtte de velge statstilhørighet og etablerte Skoltebyen. Laksefisket var en viktig del av skoltesamenes næringsgrunnlag. Til tross for at de utover 1800-tallet ble delvis fortrent av finske bønder, forble de fleste eiendommene i østsamisk eie, og store deler av fellesjorda har fått ligge ubebygd.

Deler av Várjjat Siida-området ligger innenfor analyseområde 43. Várjjat Siida vurderes for UNESCOs verdensarvliste basert på en lang og mangfoldig samisk historie i Varangerområdet. Det omfatter store arealer fra Tana bru og ut på Varangerhalvøya vi Varangerfjorden. Et viktig trekk ved Várjjat Siida er hvordan naturprosesser og menneskelige aktiviteter er vevd sammen på en synlig måte i landskapet. I en ubrudd sammenheng gir det oss en enestående fremvisning av arktisk kulturarv gjennom 12 000 år. Forslaget til verdensarv inkluderer fire utvalgte hovedområder. Til sammen er stedene forbilledlige eksempler på den

lengstlevende jaktkulturen på det europeiske fastland, og dermed også på den dype tradisjonen som ellers på kontinentet var blitt erstattet med jordbruk og urbanisering. I tillegg dokumenterer stedene også særegne lokalkulturelle utviklingstrekk, som overgangen til tamreindrift og etableringen av den karakteristiske sjøsamiske tilpasningen med blandingen av fiske, jakt, småskala husdyrhold, som tidligere også inkluderte noen reinsdyr, blant annet til transport, og samarbeid med reindrifutøvere.

Spesifikke vurderinger av delområder:

Kjelmøy og landskapet rundt er svært sårbart for direkte og indirekte inngrep. Det samme gjelder Grense Jakobselv og det kulturmiljøet som er der. Områdene må ekskluderes i sin helhet, og opplevelsen av stedene må ikke forringes av eventuell utbygging av vindkraftverk.

Skoltebyen Neiden må ekskluderes i sin helhet og med et areal rundt som gir bebyggelsen skjerming fra eventuell vindkraftutbygging.

Várjjat Siida-områdene er ikke innskrevet på UNESCOs verdensarvliste, men det arbeides mot en slik innskriving. Eventuell vindkraftutbygging innenfor eller i nærheten av de fire områdene som er utpekt til å representere arktisk kulturarv gjennom 12 000 år er derfor ikke ønskelig. Et stort areal som ivaretar alle de oppsluttende verdiene og som skjerner for skjemmende visuell påvirkning i et åpent fangstlandskap uten særlig store moderne inngrep, må derfor ekskluderes. Dette dekker den sørlige kysten av Varangerfjorden, det vil si den nordlige delen av analyseområde 43.